

Filozofická fakulta Univerzity Palackého v Olomouci

Katedra žurnalistiky

ANALÝZA MEDIÁLNÍHO DIALOGU – OTÁZKY VÁCLAVA MORAVCE

Media dialogue analysis – Otázky Václava Moravce

Magisterská diplomová práce

Bc. Tereza POSPÍŠILOVÁ

Vedoucí práce: Mgr. Petra Chvojková

Olomouc 2014

Čestné prohlášení:

Prohlašuji, že jsem tuto diplomovou práci vypracovala pod vedením své vedoucí diplomové práce Mgr. Petry Chvojkové samostatně a uvedla jsem všechny použité prameny a literaturu. Práce má 196 545 znaků.

V Olomouci dne

Tereza Pospíšilová

Poděkování:

Na tomto místě bych ráda poděkovala vedoucí své diplomové práce, Mgr. Petře Chvojkové a všem ostatním, kteří mi během psaní této práce věnovali svůj čas, rady a připomínky.

Anotace:

POSPÍŠILOVÁ, Tereza. *Analýza mediální dialogu - Otázky Václava Moravce*. Olomouc, 2013. Magisterská diplomová práce. Filozofická fakulta Univerzity Palackého v Olomouci. **75 s.**

Tato práce se zabývá analýzou mediálního dialogu v televizním diskuzním pořadu Otázky Václava Moravce. Jako metoda výzkumu je použita konverzační analýza. V teoretické části práce je popsána historie vývoje konverzační analýzy a základní pojmy, s nimiž pracuje. Dále se teoretická část věnuje charakteristikám institucionálně realizovaného dialogu, historií studia řeči v médiích a specifiky mediálního dialogu. Praktická část se pak zabývá analýzou tří dílů pořadu Otázky Václava Moravce, vysílaných v rozmezí let 2005-2006. Výzkum se zaměřuje na specifika moderátorského stylu Václava Moravce, na výrazné a opakující se jevy v jeho projevu a také na to, jakým způsobem klade tento moderátor otázky.

Klíčová slova:

konverzační analýza, mediální dialog, institucionální dialog, diskuzní pořad, Otázky Václava Moravce, komunikace, média

Annotation:

POSPÍŠILOVÁ, Tereza. *Media dialogue analysis - Otázky Václava Moravce*. Olomouc, 2012. Master's thesis. 75 pg. Philosophical Faculty of Palacký University Olomouc.

This thesis deals with media dialogue analysis of television political talk show *Otázky Václava Moravce* using conversation analysis method. The theoretical part mentions history of conversation analysis and its basic notions, characteristics of institutional talk, history of study of media talk and specifics of media dialogue. The analytic part consists of analyses of *Otázky Václava Moravce* show broadcasted from 2005 to 2006. Analyses focus on specifics of Václav Moravec' moderation style, on significant and repetitive phenomenon in his communication and the way he asks questions.

Keywords:

Conversation analysis, media talk, institutional talk, talk show, *Otázky Václava Moravce*, communication, media.

Obsah

Filozofická fakulta Univerzity Palackého v Olomouci	1
ÚVOD	8
1 CÍLE PRÁCE	9
2 TEORETICKO-METODOLOGICKÝ RÁMEC ANALÝZY	11
2.1 Entometodologie a zkoumání dialogu	11
2.1.1 Původ a základy etnometodologie	11
2.1.2 Základní pojmy konverzační analýzy	13
2.1.3 Institucionální dialog	22
2.1.4 Mediální dialog	26
3 POSTUP ANALÝZY	37
3.1 Otázky v mediálním dialogu	37
3.1.1 Definice pojmu otázka	37
3.1.2 Pojetí otázky v analyzovaném pořadu	37
3.1.3 Dělení otázek podle formy	38
3.1.4 Další typy otázek použité při analýze	41
3.2 Výzkumný vzorek	44
3.2.1 Kvalitativní analýza	45
3.2.2 Kvantitativní analýza	46
4 ANALYTICKÁ ČÁST	48
4.1 Kvantitativní analýza	48
4.1.1 Jednoduché a komplexní dotazy	49

4.1.2	Zavřené a otevřené otázky	59
4.1.3	Otázky doplňovací, zjišťovací a vylučovací	65
4.1.4	Výzvolé dotazy	71
4.1.5	Negativní otázky	75
4.1.6	Návodné otázky	80
4.1.7	Reformulace	81
4.1.8	Provokativní poznámky	83
4.1.9	Závěry kvantitativní analýzy	83
4.2	Kvalitativní analýza	84
4.2.1	Předávání slova hostům	84
4.2.2	Používání přípravných sdělení	86
4.2.3	Domáhání se odpovědi	87
4.2.4	Moravcovy reformulace	88
4.2.5	Neutralistická pozice	89
4.2.6	Závěry kvalitativní analýzy	90
	Seznam použité literatury	94
	Seznam příloh	97

ÚVOD

Televizní debatní pořady patří v Čechách i v zahraničí k stále populárnějším žánrům mediální zábavy. U nás došlo k výraznému rozvoji tohoto druhu pořadu v devadesátých letech zejména díky otevření hranic a následnému množství vlivů ze západu. Protože je tento žánr u nás stále poměrně nový a dá se říci, že v našich podmínkách i málo prozkoumaný, rozhodla jsem se věnovat tuto diplomovou práci právě jemu.

Svou pozornost zaměřím na moderátora, neboť on je ten, kdo hovor vede a udává mu směr. Přestože dialog jako takový je samozřejmě utvářen všemi účastníky se stranami, je to právě moderátor, který předkládá probíraná témata a určuje, jak se bude rozhovor dále posouvat.

Jak však takový rozhovor vypadá v praxi a jakým způsobem jej moderátor řídí? Pokud se na rozhovor podíváme zběžně, nejspíš nás napadne, že bude mít podobu série otázek a odpovědí. Je to však skutečně tak? Je opravdu to, co moderátor dělá, jen pokládání otázek?

Abych dostala odpověď na tyto otázky a alespoň částečně rozkryla principy fungování mediálního dialogu, rozhodla jsem se prozkoumat práci jednoho českého moderátora diskuzních pořadů – Václava Moravce. Cílem práce je na základě rozboru výpovědí Václava Moravce v pořadu Otázky Václava Moravce rozkrýt a popsat způsob, jakým moderátor pracuje, a tím poodhalit řád, podle něž podobné typy dialogů fungují.

Pořad Otázky Václava Moravce jsem vybrala vzhledem ke skutečnosti, že se jedná o jediný pořad tohoto typu vysílaný veřejnoprávní televizí (konkrétně ČT1 a ČT24), která by ze své podstaty měla být nestranná, přičemž stejný nárok je samozřejmě kladen také na moderátora. Ten by tak neměl a priori preferovat žádného hosta či stranu.

Aby byla analýza fungování řádu ve vybraném typu dialogu co nejkomplexnější, budu Moravcovy výpovědi zkoumat z více úhlů pohledu – kvalitativní analýzu vybraných, pro moderátora typických či jinak zajímavých jevů, které se v analyzovaných dílech pořadu objeví, doplním kvantitativním rozbohem Moravcových otázek.

Pro kvalitativní rozbor využiji postupů konverzační analýzy a budu vycházet z přepisů 3 dílů zmíněného pořadu. Vzhledem k poměrně dlouhé stopáži pořadu, kdy jeden díl má zhruba 60 minut, je tak zajištěn dostatečný materiál pro rozbor Moravcových výpovědí.

1 CÍLE PRÁCE

Ve své práci se budu zabývat mediálním dialogem¹ a rozkrýváním principů, podle nichž tyto typy dialogů fungují. Konkrétně se budu zabývat moderátorem pořadu a tím, jak v rámci tohoto typu dialogu funguje a pracuje v něm. Analýze podrobím pořad *Otázky Václava Moravce* a jeho moderátora – Václava Moravce. Hlavním cílem mé práce je tedy stanovit a popsat způsob řízení rozhovoru moderátorem Václavem Moravcem v pořadu *Otázky Václava Moravce*.

Tento výzkum není prvním výzkumem, který se moderátorem diskuzního pořadu a interview zabývá. Zmíním např. práci Zuzany Šimůnkové *Povolání: moderátor: Analýza komunikačních strategií moderátora veřejnoprávního rozhlasu* (2002), kde autorka srovnávala způsoby moderace dvou moderátorů různých rozhlasových pořadů na základě analýzy jejich výpovědí. V českém prostředí se dále výzkumu moderace diskuzních pořadů z různých úhlů pohledu soustavně věnuje také Martin Havlík (2007, 2008a, 2008b). Tematicky i metodologicky nejbližší mému výzkumu je Havlíkova práce *Otázky Václava Moravce* (2008a), v níž autor analyzoval výpovědi moderátora Václava Moravce v pořadu *Otázky Václava Moravce* (dále jen OVM). Havlík zde provedl kvalitativní analýzu Moravcových výpovědí, kterou poté rozšířil o kvantitativní pohled – formálně roztřídil otázky do několika kategorií, přičemž vycházel z předchozích výzkumů Stevena Claymana a Johna Heritage (2004), Olgý Müllerové (1982), Petry Trojanové (2000), a analyzoval četnost jednotlivých typů otázek.

Protože jsem si vědoma (a ostatně to vyplývá i ze zmíněných prací), že úloha moderátora se skládá z mnoha různých dílčích činností, z nichž některé jsou jen stěží kvantifikovatelné, rozdělím práci (podobně jako Havlík, 2008a) na kvalitativní a kvantitativní analytickou část.

Kvantitativní analýza bude do značné míry vycházet z předchozích zmíněných výzkumů a jejím cílem bude analyzovat způsob, jakým se Václav Moravec svých hostů ptá. Zaměřena tedy bude na Moravcovy otázky, konkrétně bude cílem této části analýzy prozkoumat procentuální zastoupení jednotlivých typů otázek v Moravcově projevu. Na základě výsledků Havlíkovy (byť pilotní) práce (2008a) lze předpokládat, že touto analýzou dojdou k podobným výsledkům jako on, totiž že počet otázek uzavřených je vyšší než počet otázek otevřených a že počet otázek zjišťovacích je vyšší než počet otázek doplňovacích a počet otázek vylučovacích.

¹ Hned na začátek uvádím, že jsem si vědoma jisté nezakotvenosti výrazů (*mediální dialog, diskuze, (politická) debata, rozhovor* v této práci. Bližší a exaktní definice těchto pojmů nabízí např. kniha Milady Hirschové *Pragmatika v češtině* (2006), pro potřeby této práce však není rozlišování větších či menších významových rozdílů mezi těmito výrazy nezbytné a spíše by přispívalo ke komplikovanosti a zbytečné složitosti textu, a proto budu s těmito výrazy pracovat jako se synonymy.

Kvalitativní analytická část se bude zabývat jevy, které není možné kvantitativní analýzou zpracovat. Cílem kvalitativní části je prozkoumat nápadné, neobvyklé, pro moderátora typické či jinak výrazné jevy, a popsat komunikační styl Václava Moravce v pořadu OVM z tohoto hlediska. Vzhledem k vlastnostem mediálních interview, popsaných v literatuře zabývající se tímto tématem (srov. Clayman, 1988; Clayman/Heritage, 2004; Clayman/Heritage, 2010; Heritage 2002a; Heritage/Greatbatch, 1991; Heritage/Roth, 1995 a další) mě bude zajímat zejména, jaké typy promluv moderátor používá, konkrétně pak: (1) *Jakým způsobem Václav Moravec předává slovo hostovi (a případně si jej bere zpět)?* (2) *Využívá moderátor při kladení otázek tzv. přípravná sdělení²* (3) *Jak je moderátor důsledný při domáhání se odpovědi na položenou otázku?* (4) *Jakým způsobem Moravec využívá reformulací?* (5) *Snaží se moderátor zaujímat neutralistickou pozici?*

Cílem této práce rozhodně není komplexní a úplná charakteristika způsobu moderace Václava Moravce, neboť způsob moderace je nepochybně do značné míry ovlivňován formátem moderovaného pořadu, kterých Moravec uváděl velké množství (a to jak pořadů televizních, tak i rozhlasových), ale i dalšími faktory, jako jsou nasbírané profesní i životní zkušenosti apod. Pro úplné a komplexní zmapování a popsání Moravcova stylu vedení diskuzních pořadů by tak bylo potřeba velké množství výzkumů nejen různých pořadů, ale také různých aspektů moderace. Domnívám se však, že rozbor otázek uvedeného moderátora v jednom vybraném pořadu alespoň částečně rozkryje a napoví o praktikách a nástrojích, s nimiž Václav Moravec jakožto moderátor pracuje.

² Původní název prefatory statements, nebo také preliminary statements, popř. prefaced questions (Clayman/Heritage, 2004, Greatbatch, 1988; Heritage / Greatbatch, 1991, Heritage, 2002a) – úvodní, kontextualizující pasáž, doprovázející položenou otázku. Pojem bude blíže vysvětlen a popsán v metodologické části práce.

2 TEORETICKO-METODOLOGICKÝ RÁMEC ANALÝZY

2.1 Entometodologie a zkoumání dialogu

Pro kvalitativní část práce budu využívat metod konverzační analýzy. Protože tento přístup ke zkoumání dialogu poměrně specifický, považuji za nutné zde uvést, jak tato metoda vznikla, jak k dialogu přistupuje a jaké jsou její základní principy. Vysvětlím také klíčové pojmy konverzační analýzy, takže bude zřejmé, jak budu kvalitativní analýzu Moravcova způsobu moderace provádět.

2.1.1 Původ a základy etnometodologie

Konverzační analýza jako směr, resp. způsob zkoumání dialogů se vyvinula z etnometodologie, (často proto také bývá používán delší, avšak přesnější název etnometodologická konverzační analýza).

Mezi autory aktivně se věnující etnometodologii jsou např. již zmínění Steven Clayman (1995; Douglas/Clayman, 1991) a John Heritage (např. 1987). Samozřejmě není náhoda, že tito autoři jsou zároveň významnými představiteli konverzační analýzy, neboť tyto dva směry mají společný původ i základní principy vnímání sociálního řádu. V českém prostředí se konverzační analýze věnuje zejména Jiří Nekvapil (2000).

Stručnou definici tohoto směru nabízí např. právě Nekvapil, který etnometodologii popisuje následovně:

„Studuje produkci, resp. reprodukci sociální skutečnosti v každodenním životě, a to se zřetelem k metodám, které členové příslušného kulturního společenství při produkování sociální skutečnosti a jejího řádu používají. Složený výraz "entometodologie" naznačuje, že jde v této výzkumné oblasti jednak o metody či postupy zvládnání každodenních záležitostí, jednak o to, že tyto metody jsou vlastní všem členům příslušného společenství, resp. etnika – nejde tedy o metody ve smyslu vědeckých metod.“ (Nekvapil, 1999-2000, str. 80)

Entometodologie se tedy zabývá každodenními činnostmi členů určité společnosti, tím, jak těmto činnostem členové rozumí, jak je interpretují, a zároveň se tento směr snaží rozkrýt řád, kterým se dané činnosti řídí. Konkrétní příklad, ze kterého je naprosto zřejmé, o co se etnometodologie snaží, nalezneme opět u Nekvapila:

„[Členové společnosti; pozn. není v původním textu uvedeno] Vejdou například do obchodu s oděvy – a jsou v organizaci. Zde (a nikoli na ulici) se stávají nositeli sociální kategorie

zákazník s normativně očekávanými aktivitami jako žádat o určitý druh zboží; přehrabovat se v něm a volit z několika možností; odcházet se zbožím do zkušební kabinky, a tedy dokonce mizet z očí personálu; přenášet zboží z jednoho místa na druhé, nicméně v rámci přesně vymezeného prostoru atd. Hranice organizace není tedy pro lidi záležitostí teoretickou, s níž by si na rozdíl od odborníků lámali hlavu, nýbrž záležitostí praktickou, kterou zvládají v konkrétních situacích. Lidé vědí o těchto hranicích, rozpoznávají je, jsou schopni o nich komunikovat, orientují se na ně ve svých aktivitách a jsou takto součástí organizace, resp. sami jsou organizací. Úkolem etnometodologie je pak analyzovat metody, jimiž lidé organizaci (včetně jejích hranic) ve svém praktickém uvažování a praktickém jednání (včetně aktivit verbálních) uskutečňují. Podstatné je to, že toto uskutečňování, ačkoli je vždy vázáno na zcela konkrétní interakční situaci, v zásadě neprobíhá chaoticky – všude je třeba předpokládat řád.“ (Nekvapil, 2010, str. 497)

Důležité je ohledně etnometodologie také zmínit, že jejím smyslem je pochopení řádu v jednání členů určité společnosti tak, jak skutečně funguje a jak je praktikován – nejde tedy o vytváření apriorních vědeckých kategorií, do kterých se sociální skutečnost zařadí, ale o respektování kategorií, jak je chápou a používají členové dané společnosti. Každý účastník interakce je tak de facto brán jako jakýsi praktický sociolog a snahou etnometodologie je zjistit, jak tento praktický sociolog kategorizuje sociální skutečnost, jaký jí dává řád, aby porozuměl světu, v němž žije. (Petrušek, 1996, s. 283)

2.1.1.1 Vznik etnometodologického studia dialogu

Etnometodologické zaměření na každodenní lidské činnosti samozřejmě nemohlo ze své pozornosti vynechat lidskou řeč, resp. v rámci zaměření na každodennost – běžné každodenní rozhovory. Těmi se začala zabývat právě konverzační analýza.

Hutchby a Wooffitt (1998) ve své knize uvádí, že metoda konverzační analýzy původně vznikla jako odpověď na snahu Harveyho Sackse (považovaného za zakladatele konverzační analýzy) co nejobektivněji zkoumat sociologické jevy, podobně jako lze provádět výzkumy např. v přírodních vědách. Jedním z klíčových problémů, na které Sacks narazil a které podle něj byly překážkou v této objektivitě, byla nemožnost zopakovat výzkum vícekrát za stejných podmínek. Protože např. buňky se chovají stále stejně, na stejnou akci přijde vždy stejná reakce a není složité nasimulovat stejné podmínky vícekrát. Naopak u lidí je pravděpodobně nemožné vytvořit naprosto totožné podmínky několikrát, a i kdyby se to podařilo, není tím zaručeno, že stejné podněty přinesou stejné reakce. Sacks tento problém neopakovatelnosti výzkumu vyřešil tím, že začal analyzovat data, která opakovatelná jsou – totiž běžné každodenní rozhovory zaznamenané na audio nosiči. Díky tomu tak

byl výzkum opakovatelný, kolikrát bylo potřeba, neboť kdokoliv si mohl analyzovaný rozhovor znovu přehrát a zhodnotit závěry výzkumu, popř. sám provést výzkum znovu. Nahrávání dialogů však kromě opakovatelnosti přineslo ještě jednu výhodu – při výzkumu bylo možné kteroukoliv potřebnou pasáž přehrávat znovu a znovu, což samozřejmě přispělo k možnosti materiál důkladněji analyzovat a zabývat se i jevy, které by bez záznamu nebylo možné zkoumat. Tento způsob analýzy přetrvává v podstatě až dodnes, jen k zvukovým záznamům se přidaly záznamy audiovizuální, které nabízejí další rozměr jevů, které je možné brát při analýze v potaz.

2.1.2 Základní pojmy konverzační analýzy

Pro prováděnou analýzu způsobu moderace Václava Moravce je nezbytné představit základní pojmy konverzační analýzy, se kterými budu při svém rozboru pracovat. Na úvod jen zdůrazňuji, že podat ucelený a všeobecný přehled všech jevů, kterými se konverzační analýza zabývá, by vydalo na obsáhlou teoretickou práci, navíc takových prací je v zahraničních publikacích k dispozici již velké množství (v českém jazyce však zatím komplexní shrnutí pojmů, s nimiž konverzační analýza pracuje, bohužel chybí). Uvedu zde proto pouze výčet jevů, na které se při analýze vybraného typu dialogu zaměřím a které mi pomohou odpovědět na stanovené otázky.

Významnými představiteli konverzační analýzy, jejichž práce nabízejí detailní popis pojmů, s nimiž konverzační analýza (dále jen KA) pracuje a z jejichž děl budu při následujícím přehledu vycházet, jsou například Emanuel A. Schegloff a jeho práce *Sequence organization in interaction: A primer in conversation analysis* (2007), která je obsáhlým přehledem pojmů konverzační analýzy. Dále je nutné jmenovat autory jako je Ian Hutchby a Robin Wooffitt (1998) nebo Paul ten Have (1999). V českém prostředí se konverzační analýze věnuje např. Olga Müllerová, Jana Hoffmannová, Jiří Zeman a Martin Havlík, z jejich prací budu čerpat zejména české překlady terminů konverzační analýzy. Nesmím také zapomenout na Jiřího Nekvapila, jehož práce *Etnometodologická konverzační analýza v systému encyklopedických hesel* (1999–2000) je pravděpodobně jediným českým ucelenějším přehledem pojmů konverzační analýzy.

2.1.2.1 Repliky a střídání mluvčích v rozhovoru

Základním pojmem konverzační analýzy je replika (anglicky turn), což je

„významový celek, v jehož průběhu nebyl jeden mluvčí vystřídán druhým; významově souvislá promluva jednoho mluvčího v rozhovoru.“ (Nekvapil, 1999-2000, str. 82)

V konverzační analýze probíhá rozbor pomocí textového přepisu rozebíraného rozhovoru. Zvukový záznam daného dialogu se přepíše do textové podoby, přičemž se rozepisuje právě na jednotlivé

repliky.

K replikám se pojít jeden další důležitý pojem konverzační analýzy – střídání replik, resp. mluvčích v rozhovoru (anglicky turn-taking). Jedná se o systém pravidel, kterými se mluvčí během rozhovoru řídí a která mají zajistit to, aby v jednu chvíli hovořil jen jeden mluvčí (Nekvapil, 1999, s. 81–82). Ian Hutchby s Robinem Wooffitem ve své knize o principech konverzační analýzy (1998) uvádí, že již první konverzační analytici, konkrétně Sacks, Schegloff a Jefferson, si všimli třech základních vlastností dialogu, a to že (1) během rozhovoru se jednotliví mluvčí postupně střídají, (2) většinu času mluví jen jeden mluvčí a (3) že střídání mluvčích se děje s krátkou pauzou nebo krátkým překryvem replik (tzv. overlap). Prakticky pak střídání mluvčích v běžném každodenním rozhovoru probíhá následujícími způsoby:

„1. dosavadní mluvčí zvolí následujícího mluvčího (např. tím, že mu položí otázku), sám přestane hovořit a začne hovořit zvolený mluvčí; nebo: 2. dosavadní mluvčí nezvolí následujícího mluvčího a některý z dalších účastníků rozhovoru sám začne hovořit; nebo: 3. dosavadní mluvčí nezvolí následujícího mluvčího a žádný z dalších účastníků rozhovoru nezačne hovořit; dosavadní mluvčí tak může (ale nemusí) v rozhovoru pokračovat. 4. Jestliže nastal případ (3) a dosavadní mluvčí pokračuje v rozhovoru, na dalším místě relevantním z hlediska střídání mluvčích se opět uplatní pravidla 1-3 (pravidlo (4) se uplatňuje tak dlouho, dokud k vystřídání mluvčích nedojde).“ (Nekvapil, 1999; s. 81–82)

2.1.2.2 Transition relevance place

Pokud mluvíme o střídání mluvčích v rozhovoru, je důležité povšimnout si, s jakou precizností k přebírání slova dalším mluvčím dochází. Stephen Levinson (1985) uvádí, že jen méně než 5 % z celkového toku řeči tvoří overlap, tedy místa, kdy hovoří dva a více mluvčích najednou. Zároveň pak pauzy mezi tím, když jeden mluvčí dohovoří a než začne hovořit nový, se často pohybují kolem délky trvání jen několika mikrosekund, průměrně je pak jejich délka v řádech několika desetin sekundy. (Levinson, 1985)³

Jak je možné takové přesnosti dosáhnout? Je to dáno tím, že místo, kde se mluvčí střídají a kde si slovo přebírá další mluvčí, není vybíráno náhodně a libovolně. Toto místo, nazývané transition relevance place (dále jen TRP), neboli místo relevantní z hlediska přechodu (Havlík, 2012), je totiž aktuálním mluvčím signalizováno, takže další účastníci rozhovoru, kteří jsou v dané chvíli v roli

³ Výzkumy, z nichž tyto údaje vyplývají, pracovaly pravděpodobně s dialogy anglickými, popř. jinými, dle mého názoru však nelze předpokládat, že by se délka overlapů a pauz mezi jednotlivými mluvčími v češtině lišila tak zásadním způsobem, že by uvedený argument nebyl pro češtinu platný.

pasivního posluchače, mají možnost rozpoznat, že se blíží chvíle, kdy bude možné repliku převzít. Signalizace tohoto místa probíhá např. intonací hlasu, obsahem sdělení, gramatickou strukturou apod. Tématem místa relevantního z hlediska přechodu se mimo jiné věnoval ve své disertační práci i výše zmíněný Martin Havlík (2012), který zkoumal prozodické prostředky projektování TRP.

Ráda bych ještě zmínila to, že samotný fakt, že aktuální mluvčí dojde k TRP, ještě neznamená, že (některý) mluvčí na tomto místě slovo převezme. K výměně replik zde totiž vůbec dojít nemusí – aktuální mluvčí pak může, ale opět nemusí, hovořit dál a dříve či později vytvořit další TRP, na němž již někdo další slovo převezme.

To, že tato pravidla platí a v rozhovorech se skutečně realizují, ukazuje na existenci nějakého řádu, kterým se všichni mluvčí během rozhovoru musí řídit. Konverzační analýza takovýto řád předpokládá a jejím cílem je pak rozkrytí těchto a jim podobných pravidel, podle nichž se dialogy řídí a podle nichž aktéři dialogů jednají.

2.1.2.3 Globální organizace rozhovoru

Na první pohled jednoduchý a samozřejmý fakt, že každý rozhovor má svůj začátek, průběh a konec, hraje v konverzační analýze podstatnou roli, protože jednotlivé části rozhovoru jsou určitým způsobem specifické a konverzační analýza tato specifika zkoumá. Globální organizace je tedy pojem, který značí, že rozhovor jako celek je nějakým způsobem strukturován a organizován a dělí se na menší celky, na které je potřeba se dívat rozdílně. Přesto je však daný rozhovor zároveň brán i jako jeden celek – tyto dva pohledy se nevylučují, naopak vždy musí probíhat zároveň. Jednotlivé části jsou totiž sice specifické, vždy však mají význam pro celý rozhovor jako takový. Není tedy možné jednotlivé části od sebe odtrnout a zkoumat samostatně bez ohledu na to, že jsou to části celku, tedy celého rozhovoru.

Co se globální organizace rozhovoru týče, jde v podstatě o zkoumání toho, jak který rozhovor začíná, tzn. jakými prostředky je uveden, jak jednotliví mluvčí signalizují srozumění s tím, že rozhovor byl započat apod. Dále se zkoumá průběh rozhovoru, což je v podstatě analýza mechanismu střídání replik v daném dialogu. A nakonec se analýza věnuje i konci rozhovoru – jakým způsobem je rozhovor ukončen, jak všichni mluvčí poznají, že je rozhovor ukončen, a jak si toto srozumění dávají najevo.

2.1.2.4 Párové sekvence

Pokud jsme zmínili globální organizaci rozhovoru, není možné se vyhnout výrazu párová sekvence, neboť právě párové sekvence jsou velmi často používány v úvodech a koncích rozhovorů.

Párová sekvence (angl. adjacency pair) je dvojice replik, kdy při existenci první části je normativně očekávána přítomnost části druhé. Jedná se o dvojice typu otázka–odpověď; pozdrav–pozdrav; nabídka–přijetí / odmítnutí. Pokud druhá část párové sekvence nepřijde, je tato situace silně příznaková, aktéři dialogu na ni nutně reagují, vyhodnocují a interpretují ji (Nekvapil, 1999–2000, str. 83).

V Levinsonově práci najdeme výčet vlastností, které jsou pro párové sekvence typické.

„Adjacency pairs are sequences of two utterances that are:

(i) adjacent

(ii) produced by different speakers

(iii) ordered as a first part and a second part

(iv) typed, so that a particular first part requires a particular second (or range of second parts) – e.g. offers require acceptances or rejections, greetings require greetings, and so on

and there is a rule governing the use of adjacency pairs, namely:

Having produced a first part of some pair, current speaker must stop speaking, and the next speaker must produce at that point a second part to the same pair.“ (Levinson, 1985, str. 303–304)

Ačkoliv to z předchozí Levinsonovy definice může vyplývat, ne vždy jsou obě části párové sekvence v těsné blízkosti, kdy druhá část následuje bezprostředně po části první. Toto je případ tzv. vložených sekvencí, kdy je mezi první a druhou část párové sekvence vložen ještě jeden či více párů replik. Jedná se například o situace, kdy první mluvčí pokládá otázku, komunikační partner však k jejímu zodpovězení potřebuje další informace, viz například následující ukázka:

M1: Můžu dostat láhev vodky?

M2: Už vám bylo osmnáct?

M1: Ne

M2: Pak nemůžete.

Pokud však nejsou první a druhá část párové sekvence v těsné blízkosti, může vyvstávat otázka, jak druhou část párové sekvence poznáme. Ian Hutchy s Robien Wooffitem (1998) uvádějí, že hlavním vlastností druhé části párové sekvence je relevance s první částí. Mezi oběma částmi tak může být celá řada replik, přesto však druhá část párové sekvence bude vždy s první souviset. Důležité je také zmínit fakt, že, jak jsem již uvedla, nepřítomnost druhé části působí příznakově a komunikační partner na tuto situaci reaguje. To samozřejmě platí, i pokud nejsou obě části párové sekvence

v těsné blízkosti. Po vytvoření první části totiž mluvčí, který ji vytvořil, očekává od partnera vytvoření druhé části, a tak průběh komunikace sleduje a na druhou část čeká. Jak k tomu uvádí Hutchy s Wooffitem:

„Rather, what is to be stressed is the normative character of adjacency pairs. That is to say, whatever utterance follows a first pair part will be monitored by the first speaker for whether, and how, it works as a relevant second part. Inferences can be drawn about the non-appearance of a second pair part: for instance, not returning a greeting may lead to the inference that the first greeter is being snubbed.“ (Hutchy/Wooffitt, 1998, str. 42)

I zde tak můžeme vidět, že hlavní, co konverzační analýza při rozboru dialogů sleduje, není to, jak jednání komunikantů hodnotí a interpretuje analytik, ale to, jak jej hodnotí sami účastníci komunikace, jak na něj reagují a jak toto jednání ovlivňuje pokračování dialogu.

2.1.2.5 Presekvence

Úzce spojené s párovými sekvencemi jsou také tzv. presekvence. Jsou to repliky, které předchází jiným sekvencím a jejich úkolem je buď tyto sekvence uvést, nebo zmapovat situaci, zda jsou vůbec podmínky pro vyřčení plánované následující sekvence. Jak uvádí Schegloff (2007), z jehož práce budu v následujících odstavcích především vycházet, tyto sekvence mohou uvozovat různé druhy akcí. První z nich, kterou zde zmíním, je pozvání (ang. tzv. pre-invitations):

M1: Co děláš dnes večer?

M2: Nic. Proč?

M1: Nechceš se mnou jít na večeři?

Právě první otázka „Co děláš dnes večer?“ je v tomto případě presekvencí, neboť jejím cílem je zjistit, zda jsou splněny předpoklady pro položení plánované otázky-pozvání, konkrétně tedy to, jestli má komunikační partner večer čas.

Je nutné také uvést, že fakt, že se jedná o repliku uvozující nějakou další akci, vnímá nejen mluvčí, ale často také jeho komunikační partner, který srozumění s tím, že se jedná o presekvenci, dává najevo způsobem, jakým odpovídá. Např. v uvedeném příkladě je otázka „Proč?“ jasným signálem, že M2 očekává nějakou další akci, k níž byla první otázka jakýmsi úvodem.

Další typ presekvencí, který uvádí Levinson ve své knize *Pragmatics* (1985) můžeme najít před žádostmi (angl. pre-requests). Např:

M1: Máš prosím ruční mixér?

M2: Ano, mám.

M1: Mohla bych si ho na chvilku půjčit?

Cílem první otázky je opět mapování situace a zjišťování, zda jsou vhodné podmínky k tomu položit otázku-žádost.

Zvláštním typem presekvenčí jsou ty, které předchází nějakému oznámení. Např.:

M1: Slyšel jsi, co se stalo v Kolíně?

M2: Ne.

M1: Vykolejil tam vlak plný lidí.

M1: Hádej co se stalo!

M2: Co?

M1: Dostala jsem pozvání na večeři.

Ač se to na první pohled nemusí zdát, i tento typ presekvenčí mapuje, zda jsou vhodné podmínky pro provedení plánované akce, tedy oznámení nějaké zprávy. Již jsem zmínila, že i příjemce presekvenčí si je její funkce vědom, a formuluje svou reakci vzhledem k tomuto účelu – pokud by tedy vhodné podmínky pro oznámení nebyly, dal by to komutační partner tvůrci presekvenčí svou reakcí najevo.

Uvedené typy presekvenčí můžeme souhrnně nazvat pre-opening sequences (Levinson, 1985), protože jejich cílem je zavedení nějakého tématu a testování vhodnosti na dané téma zavést řeč. Stejně tak, jako jsou presekvenčí testující možnost začít dialog, existují také presekvenčí, které testují možnost jeho uzavření, skončení – tzv. pre-closing sequences. Jsou to repliky, pomocí nichž mluvčí zjišťuje, jestli je komunikační partner připraven rozhovor ukončit. V češtině se k tomuto účelu používají například fráze *tak jo, dobře, takže* apod. Pokud je i komunikační partner připraven dialog dokončit, často danou frází zopakuje, čímž dá najevo srozumění se skončením dialogu, pak následuje rozloučení.

2.1.2.6 Preferenční organizace

Dalším důležitým pojmem, s nímž konverzační analýza pracuje – preferenční organizace. Nekvapil (1999-2000) k tomuto výrazu uvádí:

„V průběhu rozhovoru mluvčí vybírají z alternativních akcí, z nichž některé jsou "preferované" a jiné "nepreferované". V případě párových sekvencí se např. po pozvání normativně očekává jeho přijetí (akce preferovaná), nebo jeho odmítnutí (akce

nepreferovaná), po obvinění se očekává jeho odmítnutí (akce preferovaná), nebo jeho akceptace (akce nepreferovaná).“ (Nekvapil, 1999-2000, str. 83)

K této definici je nutné podotknout, jak i Nekvapil píše, že preference není v konverzační analýze pojem psychologický, ale strukturní a týká se formy jednotlivých replik. (srov. Heritage, 1984; Pomerantz, 1984; Sacks, 1987)

Protože používání výrazu ‚preference‘ může být problematické, používá se někdy pro tyto akce rozlišení v rámci příznakovosti –nepreferované jednání je příznakové (angl. marked), preferované pak nepříznakové (angl. unmarked). (Levinson, 1985, str. 333)

Otázka preferenční organizace je ve skutečnosti poněkud složitější, než jak Nekvapil ve svém souhrnu uvádí. Existuje totiž více přístupů k tomu, která část z párové sekvence je pro určení preference klíčová. Shegloff (1988) píše, že preference je záležitostí první části sekvence, tedy toho, jak jakou má tato část formu. To, že je tato domněnka platná, si můžeme ukázat na příkladu stejné otázky, která však v různých formách preferuje jinou odpověď. Otázka ve formě ‚Nepůjdeme ven?‘ preferuje odpověď kladnou, zatímco formulace ‚Nepůjdeme ven, že ne?‘ preferuje odpověď zápornou.

Zároveň však nemůžeme říct, že postoj, který zaujímá např. Anita Pomerantz (1984), tedy že preference je otázkou druhé části sekvence, toho, jak je tato druhá část tvořena, platný není. Podle tohoto názoru je preference vytvořena v druhé části sekvence a je dána její formou.

Hutchy s Wooffitem (1998) k těmto postojům uvádějí, že se rozhodně nevylučují, ba se naopak doplňují. Je důležité zde uvést, že např. různé otázky preferují v různých kontextech jiný typ odpovědi. Stejně tak je nutné zmínit, že z formy odpovědi skutečně dokážeme rozlišit, zda se jedná o akci preferovanou, nebo nepreferovanou. Výčet znaků, které jsou pro nepreferované odpovědi typické, najdeme u Levinsona (1985):

- (a) delays: (i) by pause before delivery, (ii) by the use of a preface (see (b)), (iii) by displacement over a number of turns via use of repair initiators or insertion sequences*
- (b) prefaces: (i) the use of markers or announcers of dispreferreds like Uh and Well, (ii) the production of token agreements before disagreements, (iii) the use of appreciations if relevant (for offers, invitations, suggestion, advice), (iv) the use of apologies if relevant (for requests, invitations, etc), (v) the use of qualifiers (e.g. I don't know for sure, but...), (vi) hesitation in various forms, including self-editing*
- (c) accounts: carefully formulated explanations for why the (dispreferred) act is being done*
- (d) declination component: of a form suited to the nature of the first part of the pair, but*

characteristically indirect or mitigated.“ (Levinson, 1985, str. 334–335)

Z uvedených informací vyplývá, že nepreferované odpovědi bývají delší a konstrukčně složitější než ty preferované, které jsou typické jednoduchostí a přímostí. K definici ještě poznamenám, že v český ekvivalent výrazů, které uvádějí nepreferované odpovědi, je například *No*. Dále ještě poznamenám, že ne všechny nepreferované akce musí nutně splňovat všechny vyjmenované znaky, jde pouze o přehled jevů, které se u nepreferovaných akcí nejčastěji objevují a které jsou pro ně typické.

Pokud se podíváme na preferované akce, vyplývá jejich forma už jejich samotné podstaty – protože jsou tyto akce nepříznakové, není nutné je nijak dále vysvětlovat, ospravedlňovat, odkládat ani zmírňovat, tak jak je tomu u akcí nepreferovaných. Z toho je zřejmé, že je pro ně dostačující jednoduchá, nekomplikovaná forma. Aby bylo naprosto zřejmé, jakou podobu mají preferované a nepreferované akce, uvádím zde příklad:

Nepreferované akce:

M1: Kdybys večer nechtěla být sama, můžeš se stavit na návštěvu.

M2: Hmm. To je od tebe moc hezké, ale mám toho teď hodně, takže budu muset celý večer pracovat.

Preferovaná akce:

M1: Co kdyby ses večer stavila na kávu?

M2: Tak fajn, ráda.

U preferenční organizace můžete také nalézt důkaz toho, že to hlavní, čím se konverzační analýza zabývá, nejsou interpretace situací konverzačními analytiky, ale interpretace přímými účastníky dané komunikační situace. Např. i když analytikovi z první části sekvence nemusí být ihned jasné, která akce je preferovaná, spolehlivě to pozná z reakce komunikačního partnera, protože do ní se preference jasně promítnou.

2.1.2.7 Opravné sekvence

Další pojem, který je nutné v rámci metody konverzační analýzy zmínit, jsou opravné sekvence. Jsou to takové sekvence replik, pomocí nichž se odstraňují různé problémy, které mohou během dialogu nastat – například přeřeknutí, přeslechnutí, zmýlení se apod. (Nekvapil, 1999–2000). Nemusí se však nutně jednat jen o opravy skutečných problémů. Opravné sekvence se používají například i v situacích, kdy mluvčí přizpůsobuje svůj projev komunikačnímu partnerovi a volí např. jiná slova, větnou stavbu apod. Někdy totiž k těmto ‘úpravám’ dochází přímo v toku řeči, kdy mluvčí vysloví několik hlásek původního slova, které pak ale nahradí slovem jiným, vhodnějším – i v tomto případě

se jedná o opravu.

Tématem opravných sekvencí se zabývali již zakladatelé konverzační analýzy – Sacks, Shegloff a Jefferson, kteří rozdělili typy oprav podle toho, kdo je původcem problematické části, kdo iniciuje opravu a kdo tuto opravu nakonec provede. Na základě toho vznikly 4 skupiny opravných sekvencí:

1. oprava iniciovaná a provedená původcem problematické části,
2. oprava iniciovaná komunikačním partnerem a provedená původcem problému,
3. oprava iniciovaná tvůrcem problematické části a provedená komunikačním partnerem,
4. oprava iniciovaná i provedená komunikačním partnerem. (Hutchby/Wooffitt, 1998, str. 61)

Jednotlivé typy oprav se neliší jen tím, kdo opravu iniciovala a kdo ji provedl, rozdílný je také jejich průběh. Protože zatímco například 1. typ opravy, kdy si mluvčí opravu sám iniciuje a rovnou ji provede, je záležitostí jedné repliky, u druhého typu je to otázka tří replik – první, ve které byla problematická část vytvořena, pak přichází replika komunikačního partnera, který opravu iniciuje, a třetí replika původce probl. části, během které proběhne oprava.

Pokud se bavíme o opravných sekvencích, je nutné otevřít také otázku preference jednotlivých oprav. Již jsem uvedla, že některé sekvence replik jsou v rámci rozhovoru preferované a preference se vztahuje i na opravné sekvence. Levinson (1985) uvádí, že jako nejvíce preferované jsou opravy iniciované i provedené původcem problematické části. Na dalším místě jsou pak opravy iniciované komunikačním partnerem, provedené původcem problému. části a až na posledním místě jsou opravy provedené komunikačním partnerem. I zde samozřejmě vychází rozdělení z vlastností těchto oprav, jak jsem již vysvětlila – preference je pojem strukturní, ne psychologický. Toto pořadí zaprvé odpovídá pořadí podle četnosti jednotlivých typů oprav. Oprava iniciovaná a provedená mluvčím, který problematickou část vytvořil, je tedy nejčastějším typem opravy. Ovšem četnost není jediný jev, ze kterého toto rozdělení preference vychází. Dalším znakem je také samotné nastavení systému, ze kterého preference vlastní opravy vyplývá. Při první dvě příležitosti k provedení opravy (replika s problematickou částí a místo relevantní z hlediska přechodu) jsou místa, kde opravu provádí původce problematické části. Dalším jevem, který potvrzuje preferenci vlastní opravy, je mlčení komunikačního partnera v případě, že tyto dvě příležitosti k provedení vlastní opravy nejsou využity. Toto mlčení působí příznakově a dává mluvčímu možnost iniciovat a provést opravu vlastního problému. Ne vždy je samozřejmě této možnosti využito, pak přichází na řadu komunikační partner s replikou, pomocí níž iniciuje opravu. I tento fakt je dalším znakem, proč považujeme vlastní opravy za preferované. Komunikační partneři samozřejmě mohou opravu rovnou provést sami, namísto

toho je typické, že opravu jen iniciují a její provedení nechají na tvůrci problematické části. A nakonec je také dobré zmínit, že pokud už k opravě provedené komunikačním partnerem dojde, jeví tato znaky nepreferované akce (viz předchozí kapitola o preferenční organizaci) – má např. komplikovanější formu, jsou nějak uvedeny nebo se v ní objevují odkládání. Tyto opravy tak začínají např. frázemi jako *chtěl jsi říct; myslíš* apod.

2.1.3 Institucionální dialog

Konverzační analýza, jejíž metody budu při analýze pořadu Otázky Václava Moravce používat, se původně v svých počátcích zabývala jen přirozenými dialogy v běžných, každodenních situacích. Od zkoumání běžných každodenních rozhovorů⁴ se však zájem některých analytiků postupně přesunul i na jiné typy dialogů. John Heritage a Steven Clayman ve své knize *Talk in action* (2010) uvádějí, že na konci 70. let se začaly objevovat i studie zaměřené na dialog realizovaný v odlišných, řekněme určitým způsobem oficiálních podmínkách, které ovlivňují podobu samotného dialogu.

Protože mediální dialog, kterým se budu při své analýze zabývat, také probíhá v institucionálních podmínkách, považuji za nutné uvést specifika tohoto typu dialogu, neboť principy a řád (tak, jak je vnímají účastníci dané komunikační situace) těchto situací se v mnohém značně liší od běžných každodenních rozhovorů a pro správné pochopení jevů v analyzovaných dílech pořadu je nutné tuto odlišnost brát v potaz.

Výše zmínění autoři uvádějí jako první analytiku, u nichž se rozbor institucionálního dialogu objevuje, J. Maxwella Atkinsona a Paula Drewa. V jejich společné knize *Order in Court*, vydané v roce 1979, se zabývali specifickým stylem komunikace v soudní síni. Sledovali způsoby komunikace při výsleších, obhajobě atd. a zároveň si všímali, jak se ve způsobu interakce jednotlivých mluvčích projevují jejich předem dané úlohy.

Po této první práci se postupem času se objevily i další studie institucionálně realizovaného dialogu, a to např. o komunikaci ve škole, v televizním vysílání, u lékaře apod., které vytvořily poměrně rozsáhlou základnu informací o principech fungování tohoto typu dialogů. Konkrétně mediálnímu dialogu se soustavně věnuje několik autorů, z nichž lze jmenovat např. Johna Heritage a Stevena Claymana, kteří patří mezi nejvýznamnější autory, zabývající se tímto typem dialogu, dále pak např. David Greatbatch (srov. Clayman, 1988, 2010; Clayman/Heritage, 2002, 2004; Greatbatch, 1988; Heritage 1985, 2002a, 2002b, Heritage/Greatbatch, 1991; Heritage/Roth 1995).

⁴ Anglický výraz *naturally occurring conversation* budu v této práci překládat jako *běžný každodenní rozhovor*. Domnívám se, že i když se nejedná o doslovný překlad, postihuje tento výraz podstatu původního slovního spojení, totiž to, že se jedná o rozhovory probíhající v přirozeném, neinstitucionálním prostředí.

V českém prostředí se institucionálním dialogům, konkrétně mediálním dialogům věnuje např. Světlá Čmejrková (1999, 2003) a Martin Havlík (2007, 2008a, 2008b), který se v několika svých pracích v různém rozsahu věnoval i mnou rozebíranému pořadu Otázky Václava Moravce. Z aktuálních děl lze jmenovat například práci *Mluvená čeština: hledání funkčního rozpětí* (Čmejrková/Hoffmannová, 2011). Nutno podotknout, že většina zmíněných autorů vychází z prací Stevena Claymana a Johna Heritage jakožto hlavních představitelů konverzační analýzy. Nakonec bych chtěla uvést také diplomovou práci Zuzany Šimůnkové (2002), jež byla zaměřena na rozbor replik moderátorů v rozhlasových pořadech.

Předchozí analýzy dialogů ukázaly, že institucionální dialog se od neinstitucionálního liší zejména specifickými pravidla dané situace, kterým se mluvčí přizpůsobují a jednají podle nich. Institucionální dialogy jsou tedy např. dialogy u soudu, v ordinaci mezi lékařem a pacientem, ve škole apod. V takovémto prostředí je přirozené komunikační chování účastníků dialogu více či méně omezeno a tím se zásadně liší od běžné komunikace.

Clayman a Heritage (2010) uvádějí, že pro analytika může být poměrně složité rozlišit běžnou konverzaci od institucionálně realizovaného dialogu. Neexistují totiž pravidla, která by typ dialogu jednoznačně určila. Určitým vodítkem by samozřejmě mohlo být např. místo, kde se daný rozhovor odehrává. Ale velmi brzy bychom při takové úvaze narazili na problém, neboť to, že konverzace probíhá třeba v ordinaci u lékaře, ještě neznámá, že se jedná o institucionální rozhovor. Pokud se např. lékař s pacientem znají a mají mezi sebou přátelský vztah, nemusí se jednat o institucionální dialog. V knize *Talk in action* k tomuto tématu najdeme:

„The difficulty of definition is further compounded by the fact that institutional talk is not confined to particular physical or symbolic settings such as hospitals, offices or classrooms (Drew & Heritage 1992): institutional talk can occur anywhere, and by the same token “ordinary conversation” can emerge in almost any seemingly institutional context.“
(Clayman/Heritage, 2010, str. 35)

Přes tato fakta však analytici mají poměrně spolehlivou možnost zjistit, o jaký typ dialogu jde. Než zabývat se komunikační situací jako takovou, je totiž mnohem přínosnější zaměřit pozornost přímo na účastníky daného rozhovoru, neboť ti rozdíl, zda se jedná či nejedná o institucionální dialog, pociťují velmi jasně a během své komunikace se na příslušná pravidla dané situace silně orientují.

V každém typu dialogu se mluvčí řídí specifickými zásadami daného typu komunikační události. Na první pohled je tedy zřejmé, že komunikace např. u zmiňovaného soudu probíhá odlišným způsobem než běžná konverzace. Je to proto, že mluvčí se v těchto dialozích orientují na pravidla dané situace, daného dialogu, která jsou odlišná od pravidel dialogu přirozeného. Tato pravidla upravují a do

značné míry také omezují možnosti chování mluvčích v dané situaci.

V běžném každodenním rozhovoru nabízejí pravidla mluvčím velmi širokou škálu možností chování, reakcí apod. Tato pravidla běžných dialogů jsou, jak výše uvedení autoři píší, poměrně stálá a neměnná. Pokud srovnáme běžný každodenní dialog např. z počátku 20. století a třeba ze 70. let, zjistíme, že se od současných způsobů komunikace moc neliší a rozumíme jim v podstatě stejně i dnes. Jinak tomu však je u institucionálních dialogů, jejichž pravidla mění poměrně rychle.

Vzhledem k odlišnému systému pravidel institucionální komunikace přistupuje konverzační analýza jiným způsobem i ke studiu těchto dialogů. Pro analýzu není na rozdíl od zkoumání běžné komunikace důležité předem sledovat danou komunikační situaci a to, jaký má vliv na jednotlivé mluvčí, ale naopak si konverzační analýza všímá mluvčích a jejich signalizace orientace k nějakému typu situace. Jednotliví mluvčí si totiž, jak už jsem uvedla, jasně uvědomují, v jaké situaci se nacházejí, a uvědomují si také specifická pravidla dané situace. A právě tyto signály orientace ke komunikační situaci konverzační analýza hledá. Pro toto zkoumání vyvinula konverzační analýza prostředky, pomocí nichž je možné rozpoznat signalizaci orientace k institucionální situaci a odhalit odlišnosti interakcí v různých typech prostředí. Velká část těchto výzkumných technik, používaných pro zkoumání dialogů v institucionálních podmínkách, byla převzata z analýzy každodenní komunikace.

Např. John Heritage (1998) sestavil seznam rysů dialogu, podle nichž je možné institucionální dialog rozpoznat, protože právě v těchto aspektech se institucionální dialog liší od běžného každodenního rozhovoru. Institucionální dialogy se podle něj řídí odlišnými pravidly střídání replik, je pro ně typická asymetrie (např. v rolích jednotlivých mluvčích), tyto dialogy mají jinou strukturu, odlišnou podobu replik a je v nich používán odlišný jazyk (např. používání spisovného jazyka při návštěvě úřadu, u soudu apod.)

Clayman a Heritage (2010) také uvádějí, že díky studiu institucionálních dialogů se podařilo rozlišit dva typy institucionálních situací – formální a neformální. Do neformálních můžeme zařadit situace, jako jsou např. návštěva u lékaře, pracovní schůzky, komunikace v obchodě atd.

Pro formální typ institucionálních dialogů je typický silný vztah mezi sociální rolí mluvčího a způsobem (resp. možnostmi) jeho jednání. Již zmiňovaný Atkinson s Drewem zjistili, že typy výpovědí jednotlivých mluvčích jsou podřízeny jejich institucionálním rolím. Formálními situacemi jsou tak např. televizní zpravodajství, pracovní pohovor, společenské události a ceremonie apod.

V institucionálním typu dialogu se, jak jsem již řekla, mluvčí řídí specifickými pravidly dané situace, což má samozřejmě vliv na výslednou podobu rozhovoru. Často bývá takovýto rozhovor sérií otázek

a odpovědí, kde zástupce „institucionální“ role klade otázky a od druhé osoby je očekáváno, že na ně bude odpovídat. Jednotliví mluvčí jsou nuceni v rámci těchto očekávaných rolí zůstat, na rozdíl od běžné komunikace, kde není přesně stanoveno, kdo se ptá a kdo odpovídá. Tato charakteristika se samozřejmě vztahuje i na mediální rozhovor, kterým se v této práci zabývám. Zástupcem institucionální role je v tomto případě moderátor, jehož úkolem je tedy pokládání otázek, od hosta se pak očekává odpovídání na tyto otázky. Že je ale rozdělení rolí a úkolů v mediálním dialogu složitější, ukážu v další části práce, kde se budu zabývat přímo charakteristikou mediálního dialogu a rolí v něm.

V situacích jako je soud nebo televizní pořad, je pravidly dané situace nastaveno určité omezení práv mluvčích otevřeně a neomezeně vyjádřit svůj postoj k probíranému tématu a prezentovat svůj osobní názor. V obou těchto uvedených situacích je zároveň také počítáno s tím, že je přítomno nějaké publikum – i tento fakt samozřejmě má samozřejmě na pravidla dané situace vliv. Tázající v těchto situacích však mají určité strategie, jak tato omezení při vyjadřování názoru obejít. U soudu může být cílem takovéto strategie např. vyvolání u publika určitého názoru na dotazovaného. V televizi toto „obcházení“ probíhá např. citováním faktů, která jsou v rozporu s tvrzením dotazovaného. Moderátor může například využít reformulace⁵, tedy jakéhosi shrnutí toho, co tázaný řekl, často však kontroverzním vyznění apod. V běžné komunikaci se s reformulacemi setkáme jen zřídka, v institucionálním dialogu jsou naopak tyto strategie běžné.

Z výše uvedeného vyplývá, že role v institucionálním dialogu nejsou rozděleny rovnoměrně – institucionální interakce je asymetrická, neboť účastníci takovéhoho typu dialogu nemají stejná práva a povinnosti. Podle Drewa a Heritage existuje přímý vztah mezi statusem a rolí na straně jedné a diskuzními právy a povinnostmi na straně druhé. Typickým příkladem je např. role lékaře. Tato role si vyžaduje pokládání otázek, lékař jich klade mnohem více než pacient a řídí celý rozhovor. Naopak pacienti uznávají status lékaře-odborníka, drží se úkolů své role a většinou dodržují schéma otázka-odpověď. I když mají možnost převzít repliku⁶, zpravidla se této možnosti nechopí. To je dáno tím, že institucionálně realizovaný rozhovor má svá specifická pravidla střídání mluvčích. Pojem střídání mluvčích v rozhovoru, tzv. turn-taking system, je základním pojmem konverzační analýzy a budu se jím zabývat v následujících kapitolách, kde popíši zejména specifická pravidla střídání mluvčích v mediálních rozhovorech.

⁵ Termín reformulace přejímám od Světlý Čmejrkové, která jej používá ve své práci *Televizní interview a jiné duely* (1999).

⁶ na již zmíněném transition relevance place, místě relevantním z hlediska přechodu (Havlík, 2012)

2.1.4 Mediální dialog

Analogii předchozího zmíněného příkladu s lékařem najdeme i v mediálním rozhovoru, resp. u moderátora mediálního rozhovoru. Již uvedení autoři Clayman a Heritage se své knize *The news interview* (2004) zabývali právě přebíráním replik v mediálním dialogu, kde hosté také nepřebírají repliku v místech, kde by podle standardních pravidel, kterými se řídí běžné každodenní dialogy, repliku převzít mohli, ale řídí se pravidly dané komunikační situace. Tato pravidla velí, že hosté čekají, až jim slovo udělí moderátor, což se děje většinou položením otázky.

Mediální dialog však nejsou jen specifická pravidla střídání replik. Specifik má tento typ rozhovoru mnohem více – pro správné pochopení principů mediálního dialogu, který budu analyzovat, považuji za nezbytné tato specifika uvést.

Pokud se podíváme na podstatu mediálního dialogu, přirovnává jej Světlá Čmejrková (1999) k novodobým gladiátorským zápasům. Lidi totiž odpradáвна lákala zábava v podobě různých soubojů a konfliktů. A tak jako se ve starém Římě lidé bavili gladiátorskými zápasy, můžeme s trochou nadsázky říct, že dnešní lidé se baví také jistou formou konfliktu – mediální debatou. Ta sama o sobě samozřejmě nemusí nutně zahrnovat jakoukoliv formu konfliktu, existují totiž i rozhovory naprosto nekonfliktní, přesto však většinu pořadů tohoto typu tvoří ty, které konfliktní charakter mají. Pro tento trend, v rámci nějž jsou tyto typy pořadů stále oblíbenější, vzniklo dokonce označení *confrontainment*, tedy složenina slov *confrontation* (konflikt) a *entertainment* (zábava). (Čmejrková, 1999; s. 247)

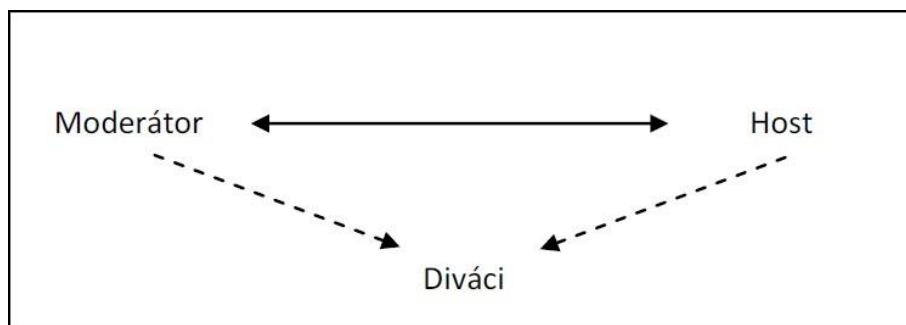
Clayman a Heritage (2004) vysvětlují, že za všeobecným rozvojem těchto pořadů stojí mimo jiné také rozvoj soukromých stanic (na západě již dříve, u nás pak v 90. letech). Jejich hlavním cílem je totiž zisk, kterého lze dosáhnout především vysokým počtem diváků. Aby stanice dosáhly co největší sledovanosti, byly ochotny zkoušet nové formáty pořadů, mimo jiné i pořadů konfrontačních. Ukázalo se, že pořady založené na interakci mezi účastníky, pořady s větší či menší možností zapojení publika do dění a s prvky spontánnosti a nepřipravenosti jsou divácky atraktivní. Veřejnoprávní televize se logicky, ač nejsou hnány čistě jen zisky, snaží v tomto souboji také obstát a nasazují konfrontační, divácky zajímavé pořady – mezi ně patří i diskuzní pořady.

Podobnost s gladiátorskými zápasy však nekončí jen u konfrontačního charakteru diskuzního pořadu. Stejně jako u gladiátorů, tak i u diskuzních pořadů se celé „představení“ neděje jen pro sebe samotné, ale zejména pro diváky.

Světlá Čmejrková (1999) k tomu uvádí, že v případě médií je potřeba si uvědomit zacílení celé komunikace – ta je totiž směřována na (nepřítomné) publikum. A to samozřejmě platí i pro mediální

rozhovor. Ve své podstatě se tak jedná o dialog *mezi* mluvčími pro diváky (Čmejrková, 1999, s. 249).⁷ Clayman a Heritage (2010, s. 216) navíc uvádějí, že i sami diváci si toto zacílení uvědomují – nemají totiž pocit, jako by poslouchali cizí, soukromou konverzaci, ale cítí, že do dané komunikace určitým způsobem patří. Dochází zde tedy k jakémusi zdvojení směřování projevů účastníků rozhovoru, které má na podobu dialogu mnohem významnější dopad, než by se na první pohled mohlo zdát. Existence publika totiž zásadním způsobem ovlivňuje průběh a podobu samotného dialogu. Pokud pomíneme fakt, že by bez publika daný dialog vůbec nevznikl, v žádném případě by daný rozhovor bez diváků nevypadal stejně, neboť to, na co a jakým způsobem se moderátor ptá, ale i způsob, jakým host odpovídá, je formulováno s ohledem na diváky. Stejný postoj zaujímá i již zmíněná Světlá Čmejrková (1999), která vytvořila schémata adresování výpovědí mluvčích v mediálním dialogu. Autorka píše, že host odpovídá na otázky moderátorovi, přičemž jeho slova jsou zároveň určena divákům, stejně jako moderátor klade hostovi například takové otázky, které pravděpodobně diváky zajímají. Na následujícím obrázku, přejatém z výše uvedené knihy, je vyobrazeno schéma rozdělení cílení sdělení jednotlivých mluvčích v případě, že host pořadu je jen jeden.

Obrázek č. 1 Schéma rozdělení cílení sdělení v pořadu s jedním hostem (Čmejrková, 1999, s. 249)

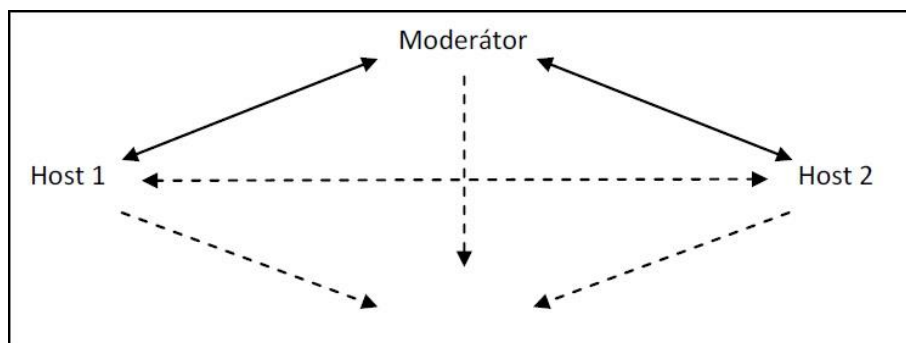

Autorka dále píše, že v případě klasické interview se účastní zpravidla jeden moderátor a jeden host (popř. více hostů postupně za sebou). Moderátor, jak už jsme zmínili, klade postupně otázky a úkolem hosta je na ně odpovídat. Existují však také mediální dialogy, kde jsou hosté dva a více.

V takovém případě se struktura dialogu poměrně zásadním způsobem mění. Hosté totiž nekomunikují jen s moderátorem, ale zpravidla také mezi sebou. Schéma takového rozhovoru se pak stává samozřejmě složitější, jelikož i zde je vše, co jednotliví mluvčí řeknou, určeno divákům, a to ať mluví hosté mezi sebou, odpovídají moderátorovi, či naopak moderátor pokládá otázku hostům. (Čmejrková, 1999, s. 251)

⁷ podrobněji tématu zacílení dialogu na publikum srov. Clayman/Heritage, 2004; Heritage, 1985

Obrázek č. 2 Schéma rozdělení cílení sdělení v pořadu s jedním (Čmejrková, 1999, s. 251)

Čmejrková dále upozorňuje, že ačkoliv se z uvedených faktů může zdát, že diskuzní pořady konfliktního charakteru jsou ve své podstatě založeny *jen* na konfliktu, musíme stále brát v potaz, že účastníci tohoto typu pořadu se stále drží (společných) pravidel dané komunikační situace, což můžeme považovat za jakýsi typ dohody. I přes mnohdy vyhocené situace většinou mluvčí dodržují stanovené hranice pořadu a drží se v jejich mezích. Málokdy se tak stane, že hosté například odmítnou odpovědět na otázku položenou moderátorem apod.

2.1.4.1 Mediální dialog jako předmět zkoumání

Současné znalosti o mediálních dialozích máme zejména díky předchozím výzkumům, které na toto téma proběhly (viz autoři zmínění v úvodu kapitoly o institucionálním dialogu). Pro lepší pochopení vlastností tohoto typu rozhovorů věnuji následující kapitoly výčtu prací, které se tímto tématem zabývaly. V žádném případě se nejedná o souhrnný seznam prací o mediálním dialogu, jde spíše o můj výběr prací, které se tematicky přibližují mé diplomové práci.

Jako první zmíním již výše uvedenou práci autorů Claymana a Heritage (2004), která se zabývá rozbořením jednotlivých fází mediálního rozhovoru. V úvodu své práci totiž autoři ozřejmují témata, kterými se výzkumy mediálních dialogů nejčastěji zabývají. Tato témata totiž prošla určitým vývojem, který je spojen s rozvojem mediálních rozhovorů. Rozšíření mediálních diskuzí totiž znamenalo poměrně zásadní změnu v prezentaci zpravodajských informací, protože mediální dialogy neslouží jen pro „pobavení“ publika, ale postoje a informace v nich vyřčené slouží i jako zdroje pro zpravodajství. A moderátoři takovýchto diskuzí jsou v rámci toho vnímání spíše jako novináři než jako klasičtí „uvaděči televizního pořadu“. Konkrétně k tomu autoři uvádí:

„The interviewer is know as a professional journalist rather the a partisan advocate or celebrity enterainer. Interviewees have some connection to recent news events, either as primary actors (e.g. government officials) or as informed commentators (e.g. cerfied experts).“ (Clayman/Heritage, 2004, s. 7)

Příklad tohoto faktu najdeme ostatně i v našich poměrech, kdy se v nedělních večerních Událostech⁸ pravidelně objevují informace získané z poledního dílu pořadu Otázky Václava Moravce.

Právě tento fakt, že novináři začali mediální rozhovory využívat jako zdroj informací, však znamenal změnu oproti řekněme tradičním zdrojům, kterými byli např. mluvčí společnosti, popř. jiné kompetentní osoby. Informace získané od těchto osob měly narativní charakter, neboť tito mluvčí měli možnost si způsob prezentace a celkovou podobu předávané informace předem připravit.

Naproti tomu informace z mediálních rozhovorů tuto podobu nemají, neboť vznikají dialogicky v průběhu rozhovoru. Roli zde tedy hraje nepřipravenost a jistá nepředvídatelnost průběhu rozhovoru. A tak i když mají mluvčí předem připraveno, co chtějí říct, nejsou vzhledem k vlastnostem dialogu schopni si svůj projev připravit tak detailně a přesně, jako je to možné i druhého zmíněného způsobu informování.

Se změnou způsobu získávání informací došlo nutně také ke změně zkoumání těchto zpráv. Autoři uvedené knihy popisují, že zprávy s narativním základem byly zkoumány např. z hlediska toho, kolik prostoru bylo věnováno jednotlivým osobnostem – největší význam má tento typ analýzy např. v předvolebním období, kdy se hodnotí prostor vyčleněný jednotlivým kandidátům. Dále lze zkoumat zvolená strategie prezentace jednotlivých kandidátů apod. Oproti tomu u zpráv, jejichž základem je rozhovor, se mění nejen způsob, ale hlavně předmět zkoumání. Je sice možné, stejně jako u druhého typu analýzy obsahu diskuze, zkoumat např. téma rozhovoru, jenže to se v průběhu rozhovoru mění a posouvá se s každou vyřčenou replikou. Je zde nutné brát v potaz, že každá moderátorova otázka má význam nejen obsahově a tematicky, ale také jako strategický krok v rámci diskuzního ‚souboje‘.

V návaznosti na tato fakta se pozornost analytiků zaměřila např. právě na moderátorovy otázky (což je i případ této práce – seznam všech zkoumaných kategorií předložím v další části práce). U otázek se zkoumá zejména způsob, jakým jsou kladeny, tedy např. to, zda jsou otevřené/uzavřené atp. Forma, jakou jsou dotazy kladeny, je totiž velmi významnou součástí toho, jak moderátor informace od hosta získává, resp. i *jaké* informace ve výsledku od hosta získá. Stručně řečeno lze říci, že s příchodem mediálního dialogu se změnil způsob analýzy zpravodajských informací z *obsahu* na *proces*. (Clayman/Heritage, 2004; s. 14)

⁸ Události jsou hlavní zpravodajská relace České televize vysílaná každý den v 19:00.

2.1.4.2 Pravidla střídání mluvčích v mediálním dialogu

Mediální dialog má, jakožto typ institucionálního dialogu, specifická pravidla střídání mluvčích. Aby bylo při následné analýze zřejmé, jak střídání mluvčích v tomto typu dialogu funguje, budu se v následující kapitole věnovat právě tomuto tématu.

Je potřeba zde uvést, že ačkoliv používám slovo ‚pravidla‘, nejedná se o normativní pravidla stanovená zvenčí, ale jedná se o řád akceptovaný účastníky dané komunikace, na nějž se tito účastníci orientují a podle nějž se řídí. Opět se zde dostáváme k pojetí řádu tak, jak jej vnímá etnometodologie, potažmo pak konverzační analýza – nejde o pevně dané normy stanovené analytikem či sociologem, ale o pravidla a řád vnímané a akceptované samotnými mluvčími.

Pro institucionální dialogy je typická asymetričnost v rozdělení práv a povinností mluvčích. Pravidla mediálního rozhovoru stanovují hostu povinnost (podobně jako pacientovi) na otázky odpovídat.

O pravidlech střídání replik, zpravidla s důrazem právě na pokládané otázky, se zabývalo již několik autorů. Příkladem je David Greatbatch a jeho práce *A Turn-Taking System for British News Interviews* (1988), John Heritage a jeho práce zaměřené přímo na analýzu otázek v mediálním dialogu (2002a a 2002b; Heritage/Roth, 1995). Tímto tématem se zabývali i autoři v českém prostředí – např. Havlík (2007, 2008a, 2008b) a Čmejrková (1999, 2003), Trojanová (2000).

Havlík i Čmejrková uvádějí, že podobně jako u již uvedeného příkladu s lékařem, který klade otázky a pacient na ně má odpovídat, platí i v mediálním rozhovoru, že zástupce institucionální role – tedy moderátor – klade hostovi otázky.

Zatímco zástupce institucionální role se ptá, je po jeho komunikačním partnerovi požadována odpověď. Tento požadavek *odpovědět na otázku* nevyplývá ze samotného institucionálního dialogu jako takového, nýbrž je platný všeobecně, protože otázka a odpověď tvoří tzv. párovou sekvenci, což jsou dvojice replik, ve kterých první replika vyžaduje přítomnost repliky druhé (Nekvapil, 1999). Existence těchto párů si všiml už zakladatel konverzační analýzy Sacks (viz Hutchby/Wooffitt, 1998). Ten zaznamenal, že po vytvoření první části takového páru je (od komunikačního partnera) očekáváno vytvoření části druhé. Párovými sekvencemi jsou tak např. pozdrav–pozdrav, žádost–vyhovění/odmítnutí.

Pokud tedy mluvčí (v našem případě moderátor) položí otázku, je po komunikačním partnerovi (hostu) vyžadována odpověď. Mohou však nastat situace, kdy druhá část párové sekvence z nějakého důvodu nepřijde. Taková situace je pak vnímána silně příznakově (interpretace daného jednání pak však samozřejmě záleží na dané komunikační situaci). Pokud tedy např. během diskuzního pořadu

host moderátorovi neodpoví, bude se moderátor pravděpodobně snažit danou situaci vyřešit – otázku zopakuje, přeformuluje, popř. se jinými způsoby bude snažit hosta k odpovědi přimět.

Již samotný fakt, že diskuzní pořad by měl ve své podstatě mít podobu otázek a odpovědí, ukazuje na asymetričnost rozdělení rolí v mediálním dialogu, neboť se všeobecně má za to, že rozhovor řídí ten, kdo klade otázky – tedy moderátor. Ten totiž volbou otázek a způsobem jejich pokládání určuje, jak se bude rozhovor dále vyvíjet a host ze své pozice odpovídajícího nemá tak účinné prostředky pro ‚manipulaci‘ s tématem a zaměřením rozhovoru.

2.1.4.2.1 Předávání slova

Z výše uvedené formy otázka–odpověď částečně vyplývají pravidla střídání mluvčích v mediálním rozhovoru. Je zřejmé, že tato pravidla se značně liší o běžného, každodenního rozhovoru, který sice také může mít podobu série otázek a odpovědí, nejsou však jednoznačně určeny role těch, kdo se ptá a kdo odpovídá. V běžném rozhovoru se totiž mohou tyto role průběžně měnit a mluvčí mají možnost se ze své pozice dotazovaného (resp. i tazajícího se) vymanit. To však v mediálním rozhovoru není možné.

Pokud se podíváme na uvedená pravidla střídání mluvčích v běžném, každodenním rozhovoru, bude nám hned zřejmé, že tato pravidla nejsou v mediálním rozhovoru plně uplatňována. První možnost, jak se mohou mluvčí vystřídat, tedy že je následující mluvčí vybrán aktuálním mluvčím např. položením otázky, platná je (ale jen směrem od moderátora k hostu, protože host následujícího mluvčího nevybírám, tzn. např. neklade moderátorovi ani druhému hostu otázky). Další zbylá pravidla již uplatňována nejsou, neboť následující mluvčí by měl být moderátorem zvolen vždy (položením otázky) a není tak na libovůli komunikantů, kdo z nich začne hovořit jako další.

Z role moderátora totiž vyplývá úkol klást otázky, což v důsledku znamená také úkol udělovat slovo (tj. předávat repliku)⁹. Host, jakožto odpovídající mluvčí, musí počkat, než mu bude nějaká otázka položena, aby měl právo hovořit. Z toho můžeme vyvodit základní schéma střídání mluvčích v mediálním rozhovoru. Slovo zde uděluje moderátor, a to položením otázky. Tímto položením otázky je zároveň vybrán následující mluvčí (moderátor ve většině případů jasně signalizuje, komu je otázka směřována – např. oslovením, očním kontaktem apod.).

2.1.4.2.2 Odpovídání na otázku

Co se hostů diskuzního pořadu týče, ti se také orientují ke specifickým pravidlům střídání replik

⁹ Rolemi jednotlivých mluvčích v mediálním dialogu se budu podrobněji zabývat v následující kapitole.

v mediálním dialogu, což se projevuje např. tím, že nevyužívají standardních (tj. z běžných každodenních rozhovorů) TRP, ale čekají na položení otázky a začínají hovořit až teprve v okamžiku, kdy je moderátorem formulována otázka.

Autoři Clayman a Heritage (2004) k tomuto tématu uvádí:

„More generally, by withholding responses to prefatory statements, interviewees embody the expectation that the interviewer's turn should properly consist of a question (Clayman 1988; Greatbatch 1988; Schegloff 1988/9). They thus orient to, and collaborate in producing, the "interview" character of the interactions in which they are engaged. They do "interview talk". Further, these withholdings embody the interviewees' acknowledgment that, in the context of an interview, they do not have rights to a turn until the interviewer has come to a question, and correspondingly that their own talk should properly emerge as an 'answer' to a question.“ (Clayman/Heritage, 2004; s. 105–106)

Ještě jiným způsobem si můžete u tzv. prefaced questions (otázek, kterým předchází zmíněná přípravná sdělení) ukázat orientaci hostů na pravidla střídání replik v mediálním rozhovoru. To, že host čeká na formulaci otázky moderátorem, totiž může být náročnější úkol, než se na první pohled může zdát. Nejde totiž jen o samotný fakt, že host jednoduše čeká na dokončení moderátorovy repliky, kterou bude možné hodnotit jako otázku. Clayman a Heritage (2004) totiž uvádějí, že již v přípravných sděleních moderátor často prezentuje sporná či jinak kontroverzní fakta, ke kterým host cítí potřebu se vyjádřit. I přesto, že v běžném rozhovoru by pravděpodobně měl potřebu se slova chopit co nejdříve po vyřčení daných faktů, v mediálním rozhovoru zpravidla čeká, než moderátor svou výpověď dokončí a formuluje otázku. Teprve poté se vůči faktům ohradí či se k nim jinak vyjádří.

To, že hosté čekají na položení otázky, je samozřejmě jen ideální stav, který však není vždy dodržován. V některých vyhocených situacích mohou mluvčí překročit pravidla dané komunikační situace a jednat např. podle pravidel běžného každodenního rozhovoru. Takový případ nedodržení pravidel střídání replik v televizním diskuzním pořadu najdeme např. v Havlíkově práci o srovnání komunikačních strategií Martina Bursíka a Vladimíra Železného v pořadu OVM (Havlík, 2007). Zde Vladimír Železný pravidla porušuje tím, že ze své pozice hosta klade moderátorovi otázky. Dále také nečeká na udělení slova moderátorem, ale přebírá repliku sám.

Již jsem zmínila, že základní charakteristikou střídání replik v mediálním diskuzním pořadu je předávání slova moderátorem. Jak však také uvádí Havlík (2007), je potřeba poznamenat, že moderátor má právo udělené slovo také odebrat. To se děje zejména v situacích, kdy host neodpovídá na položenou otázku, nebo je jeho odpověď příliš dlouhá (dalším důležitým formujícím

rysem televizních debat je totiž také časová omezenost, kterou např. v běžných rozhovorech zpravidla nenajdeme. Ta značným způsobem ovlivňuje podobu rozhovoru – viz Clayman, 2004). V takovém případě by host měl toto odebrání slova respektovat a řídit se moderátorovými pokyny.

2.1.4.3 Role moderátora v mediálním dialogu

Již několikrát jsem se stručně zmínila o povinnostech, které v rámci mediálního rozhovoru mají jednotliví mluvčí. V následující kapitole bych tyto informace ráda shrnula a rozšířila tak, aby bylo naprosto zřejmé, jaké úkoly jsou s rolí moderátora/hosta spojené a jaké jednání tedy od těchto mluvčích můžeme v rozebíraném pořadu očekávat.

Tématem rolí v mediálním rozhovoru se ve svých pracích zabýval např. již uváděný Steven Clayman (2004), v českém prostředí pak Světlá Čmejrková (1999, 2003), Martin Havlík (2007, 2008a, 2008b) a Zuzana Šimůnková (2002).

Jako první zaměřím svou pozornost na moderátora, neboť ten je pro tuto práci nepochybně významnější. Navíc je to on, kdo rozhovor (jak jsem již zmínila) vede a zásadním způsobem ovlivňuje jednání hostů.

Čmejrková (1999, 2003) i Havlík (2007, 2008a, 2008b) se shodují, že základním úkolem moderátora je vést a řídit celou debatu. To činí, jak jsem již zmínila, zejména pokládáním otázek hostům, ale také odebráním uděleného slova. S tímto úkolem je spojena také úloha přimět hosty na dané otázky odpovědět, tzn. nenechat je z otázky vyklíkovat či odpovědět neurčitě.

2.1.4.3.1 Rozdělení času mezi hosty

S úkolem klást otázky zároveň souvisí také moderátorova úloha hlídat v případě, že je v pořadu více hostů, rovnoměrné rozdělení času na odpovědi mezi jednotlivé mluvčí tak, aby měl každý přibližně stejnou možnost se k probírané problematice vyjádřit. Tato úloha je právě u konfrontačního typu mediálního rozhovoru velmi důležitá, neboť vzhledem k vzájemnému oponování si by hosté neměli získat pocit, že se moderátor poskytováním většího prostoru příklání k jedné straně. Navíc rozdělování času je v mediálním prostředí podstatné také kvůli časové ohraničenosti pořadů. Na diskuzi mají mluvčí jen předem stanovený čas, jehož využití a rozložení má moderátor za úkol hlídat a přizpůsobovat mu průběh diskuze.

2.1.4.3.2 Moderátorova nestrannost a objektivita

Protože u konfrontačního typu mediálního dialogu hrozí střety zúčastněných oponujících si stran, je potřeba třetí strana, která bude daný střed hlídat a usměrňovat. I tento úkol náleží moderátorovi, který tak plní jakousi roli rozhodčího. Stejně jako rozhodčí měl by být i moderátor při této činnosti

nestranný. Dalším důvodem pro požadavek objektivitu moderátora je, jak uvádí Clayman a Heritage (2004), také to, že mediální rozhovor slouží k informování diváků – nemá tedy glorifikovat ani jednu stranu, moderátora ani hosta/hosty. Také vzhledem k těmto faktům je na moderátora kladen požadavek co největší možné neutrality, nestrannosti a objektivitu. Moderátor by tedy měl brát ohled na objektivní fakta a respektovat je.

Na druhou stranu Clayman a Heritage (2010) uvádějí, že s úkolem nestrannosti a ‚neglorifikace‘ (některého) hosta je spojen ale také úkol hostům oponovat, polemizovat s jejich názory a postoji tak, aby jim nebylo umožněno nekriticky propagovat sebe samé, popř. i dezinformovat diváky či zkreslovat fakta. Hosté tedy nečelí jen základním otázkám moderátora, na které mohou odpovědět podle svých potřeb a cílů, ale jsou moderátorem tlačeni do argumentace a obhajoby svých výroků a činů.

K oponování hostům používají moderátoři např. negativních otázek, což jsou otázky s tázacím slovesem v záporné formě. Z formálního hlediska jde sice o otázku, jak ale Heritage (2002) uvádí, zejména negativní zjišťovací otázka se svou funkcí blíží spíše konstatování, protože neplní základní interogativní funkci, tedy požadavku na získání informace. Hosté na tento typ otázek také jako na vyjádření nějakého postoje reagují a často vyjadřují s danými otázkami (ne)souhlas, čímž také popírají tázací funkci daných otázek, protože klasické otázky s interogativní funkcí nemohou vyjadřovat žádný postoj, a proto s nimi nelze souhlasit či nesouhlasit.

Používáním negativních otázek, které, jak vyplývá z uvedeného, jsou prezentací určitého postoje, byť zaobaleného do tázací věty, se moderátor dostává na tenký led, co se objektivitu a nestrannosti týče, neboť jak již bylo uvedeno, moderátor by neměl žádný postoj vyjadřovat.

Výše zmínění autoři Clayman a Heritage (2010) k uvedeným moderátorovým rolím dodávají, že ‚vylabancovat‘ naprosto rovnoměrně tyto úkoly samozřejmě není reálně možné a je věcí každého moderátora, jak se mu podaří je plnit. Otázka však je, nakolik toto případné nevyvážení moderátorových rolí vadí např. divákům pořadu. Jsou totiž známy případy, kdy někteří moderátoři jsou úspěšní a populární právě svým agresivním způsobem tázání.

Zmíněná objektivita patří k základním charakteristikám novinářské profese, a většina moderátorů diskuzních pořadů novináři skutečně je. Ovšem už z podstaty toho, že moderátor není robot a má své myšlenky a názory, nemůže naprosté objektivitu dosáhnout. Měl by však alespoň zachovávat neutralistický (Clayman/Heritage, 2010, s. 225), tedy formálně nezaujatý postoj. Znamená to, že moderátor by neměl dávat najevo jakékoliv příklonění k jedné straně, souhlas či nesouhlas s tvrzením hostů, vyjadřovat své názory a postoje. Je tedy nepřipustné, aby moderátor hodnotil

výroky hosta pomocí výrazů jako *ano, jistě, správně* apod. (srov. Clayman, 1988, 1992; Clayman/Heritage, 2004; Heritage, 1985; Heritage/Greatbatch, 1989).

2.1.4.3.3 Prezentace faktů a zastupování (nepřítomného) publika

Někdy však moderátor určitý postoj či názor vyjádřit potřebuje, například v úvodních pasážích před otázkou, v tzv. přípravných sděleních (prefatory statements – Clayman/Heritage, 2004, Greatbatch, 1988; Heritage/Greatbatch, 1991, Heritage, 2002a). Úkolem těchto sdělení je, jak již částečně vyplývá z překladu tohoto slovního spojení, uvést nadcházející otázku. Moderátor pomocí nich ozřejmuje, proč otázku klade, a předkládá publiku informace, které jim nemusí být známy. Velmi zjednodušeně řečeno pomocí nich moderátor obhájí oprávněnost položení následující otázky.

Při prezentaci těchto informací však hrozí, že by moderátorova výpověď vyzněla jako prezentace jeho vlastních názorů. Čmejrková (1999) k tomuto tématu vysvětluje, že moderátor proto v takovémto případě využívá strategie odkazování se na třetí stranu. Může tedy citovat různá statistická data, novinové články, hostova dřívější prohlášení nebo také použít neurčité všeobecné odkazování např. formou *Říká se, že...*

Pokud hovoříme o rolích moderátora, nesmíme zapomínat na fakt, že mediální rozhovor je určen především publiku. Vzhledem k tomu má moderátor další úlohu právě směrem k divákům – moderátora totiž můžeme považovat za jakéhosi diváckého průvodce celým pořadem a také za prostředníka mezi publikem a hosty.

To, že moderátor publikum pořadem provází, dokládá např. úvodní fáze pořadu, kdy moderátor zpravidla pozdraví a dále mluví do kamery a promlouvá přímo k publiku. Tolson (2004) uvádí, že moderátor se touto přímou řečí snaží vyvolat dojem interakce. Již jsem zmínila, že z hlediska konverzační analýzy je pozdrav první částí párové sekvence a vyžaduje reakci (ve formě odpovědi na pozdrav). Jaký smysl však má takový pozdrav v televizi, když jeho příjemci, tedy nepřítomné publikum, nemají možnost na něj odpovědět? Thomson (2004) tento jev pojmenovává jako *kvaziinteraktivní situaci*. První část párové sekvence totiž vytváří místo pro *potenciální* interakci, ať už ve skutečnosti proběhne, nebo ne. Pozdrav zde tedy funguje jako jeden ze způsobů, jak si vytvořit aktivní diváky. Přímou řeč k divákům však moderátor pronáší nejen v úvodu pořadu, ale často také v průběhu rozhovoru, když např. oznamuje nové téma nebo přechod k další části pořadu.

V průběhu pořadu pak moderátor provází diváky např. také replikami, které publikum uvádí do kontextu, předkládají mu základní fakta o probíraném tématu tak, aby diváci pochopili, proč vůbec moderátor pokládá následující otázky (viz výše zmíněná přípravná sdělení). Někdy také moderátor

může využít zjednodušující či vysvětlující reformulace hostovy výpovědi jen proto, aby divákům shrnul pasáže, které by pro ně mohly být nesrozumitelné.

Čmejrková (1999) k tomuto tématu ještě uvádí, že moderátor diváky nejen provází, ale funguje také jako jakýsi zprostředkovatel mezi publikem a hosty. Klade tedy dotazy za publikum, resp. ptá se na otázky, na které předpokládá, že diváci chtějí znát odpověď.

2.1.4.3.4 Zábavní rozměr moderátorovy role

V neposlední řadě je také potřeba uvést, jak zmiňuje Havlík (2008b), že moderátor má vzhledem k publiku ještě jeden úkol, a to udržovat debatu divácky přitažlivou a zajímavou. Na jednu stranu tedy moderátor tlačí hosty k dodržování pravidel dané situace, zároveň se však svými otázkami snaží vyostřit konflikt oponujících si hostů tak, aby debata byla pro diváky poutavá.

2.1.4.4 Role hostů v mediálním dialogu

Po úkolech, které náleží moderátorovi, se nyní zaměřím na úlohy, které jsou spojené s rolí hosta. Ty ve své práci popsala Světa Čmejrková (2004). Úlohy hostů do jisté míry vyplývají z výše uvedených rolí moderátora, neboť ten svými činy zásadním způsobem ovlivňuje to, jak se host může během pořadu chovat. Ze základního úkolu moderátora, tedy kladení otázek, je zřejmé, že základním úkolem hosta bude na tyto otázky odpovídat. Očekává se tedy zodpovídání moderátorových dotazů a obhajoba vlastních výroků, ale opět jen v rámci odpovědi na moderátorův dotaz. Není tedy možné libovolně prezentovat své postoje a názory, vždy je potřeba držet se položené otázky.

V diskuzním pořadu je moderátor ten, kdo udílí slovo, a host tak nemá možnost se slova chopit sám. Jeho povinností je tedy počkat, než mu bude slovo uděleno. Má však možnost moderátora o slovo požádat, ten ale tomuto požadavku nemusí vyhovět. V případě, že host nedodrží pravidla střídání replik v mediálním rozhovoru, je úkolem moderátora situaci vyřešit a vyjednat si nápravu.

Ani volba probíraného tématu není v kompetenci hostů. To, že jejich úkolem je odpovídat na dotazy moderátora, předurčuje, že hosté nemají možnost libovolně si vybrat téma, o kterém budou hovořit. Mohou se o to sice pokusit, a to např. odbočením od tématu při formulaci ‚odpovědi‘ na otázku moderátora, takové jednání však zpravidla bývá moderátorem sankcionováno a je požadováno navrácení se k původnímu tématu a zodpovězení otázky.

Při popisu hostových rolí je potřeba vzít v potaz skutečné zacílení hostových sdělení. Cílem hosta je v pořadu zejména pozitivní prezentace jeho osoby, popř. skupiny, kterou zastupuje, a zároveň poškození dobrého obrazu hostova protivníka. Odpovědi hostů jsou tedy vytvářeny s ohledem

na diváky. Výpovědi tak bývají delší, zevrubně vysvětlující a samozřejmě také jistým způsobem manipulativní ve smyslu ovlivňování diváků ve svůj prospěch. I na klasickou zjišťovací otázku, na kterou v běžném každodenním rozhovoru stačí odpovědět ano/ne, přichází v mediálním pořadu zpravidla delší, vysvětlující odpověď. To však není dáno jen samotným faktem, že host chce divákům co nejzevrubněji popsat své názory, ale určitou roli hraje také fakt, že moderátor v rámci atraktivňování pořadu a vyostřování konfliktů v pořadu klade alternativní otázky (tj. ty, které nabízí jen předem stanovené možnosti odpovědi) a tlačí hosty do jasných, jednoznačných odpovědí na často kontroverzní témata. Hosté pak samozřejmě mají potřebu svou odpověď rozvést a vysvětlit.

3 POSTUP ANALÝZY

3.1 Otázky v mediálním dialogu

V předchozí části práce jsem se několikrát dotkla tématu otázek v mediálním dialogu. Protože je toto téma pro mou práci klíčové, neboť na rozboru otázek stavím kvantitativní analýzu, vysvětlím v této kapitole různé přístupy k definici otázek, možná dělení otázek a uvedu definici a pojetí otázky pro svou analýzu.

3.1.1 Definice pojmu otázka

Na začátek kapitoly věnované otázkám považuji za nezbytné nejprve stanovit, co to vlastně otázka je, tedy jak ji definujeme. Otázkám bylo (nejen) v české lingvistice věnováno poměrně dost prostoru, pro účely této práce vidím jako velmi přínosnou např. práci Olgy Müllerové *Otázka a odpověď v dialogu* (1982), jinak pak samozřejmě lze vycházet i z klasických lingvistických mluvnic českého jazyka (např. Grepl/Karlík, 1998; Karlík/Nekula/Rusínová; 1996).

Standardně se jako otázky označují výpovědi s funkcí tázací, které mají za cíl doplnit tazateli chybějící informace o světě (Grepl/Karlík, 1998, str. 490).

Často bývá otázka definována také na základě formy – tedy prostřednictvím speciální intonace, použitím tázacích částic nebo tázacími částicemi či příslovci. Jak však uvádí O. Müllerová (1982) – v tomto případě se jedná spíše o definici tázací věty než otázky, a tyto dva pojmy se ne vždy kryjí (tzn. otázka nemusí mít vždy formu tázací věty a naopak, tázací věta nemusí být vždy pravou otázkou). Opakovaně na tuto asymetrii formy a významu (funkce) upozorňuje i Grepl a Karlík (1998).

3.1.2 Pojetí otázky v analyzovaném pořadu

V návaznosti na uvedenou definici otázky je nutné zmínit, že ve své práci pojmám pojem ‚otázka‘ širěji než jako výzvu k podání informace. Při stanovení vlastního pojetí otázky pro potřeby analýzy

v této práci budu vycházet z definice otázky na základě tázací funkce. Za otázku však budu v této práci považovat nejen výzvu k podání informace, ale jakoukoliv výzvu k vyjádření se, k nějaké hostově akci. Toto uchopení slova otázka se může na první pohled zdát neoprávněné, vycházím však z faktu, že hlavní očekávanou činností moderátora diskuzního pořadu je kladení otázek a zjišťování informací od hosta, zkrátka, poněkud hrubě řečeno, přimět hosta mluvit a vyjádřit. To však moderátor nemusí ve všech případech činit pomocí otázek v původním slova smyslu, ale může např. hostovi oponovat, popř. jen připomínat fakta, která však samozřejmě říká s tím, aby se k nim host vyjádřil. Právě tyto neotážky by v původním pojetí z analýzy vypadly, a protože tvoří nezanedbatelnou část rozhovorů, zahrnuji i tyto repliky do analýzy a rozšířila pojem otázka i na ně.

Problém, který může na první pohled vyvstat, totiž – jak při analýze rozpoznat výzvu k akci, je vyřešen už ze samotné podstaty využitých metod – rozepsání dialogu pomocí metod konverzační analýzy. Hlavní zásadou, se kterou tato technika pracuje, je analyzování toho, jak vyřčenému přiřkládají smysl a jak mu rozumí sami účastníci komunikační situace. Toto rozlišení a hodnocení tak nenechává na analytících, je to věc komunikantů. A právě to je stanovisko, ze kterého budu vycházet – není předmětem zkoumání, co já jakožto analytik považuji za moderátorovu výzvu k hostově akci, nýbrž co za tuto výzvu považují hosté. Protože specifický řád střídání replik v diskuzním pořadu (jak také později vysvětlím) ukládá hostům reagovat jen na výzvy moderátora, bude tak z přepisů zřejmé, které Moravcovy repliky hosté považovali za výzvu a k nimž se poté začali vyjadřovat.

3.1.3 Dělení otázek podle formy

Na dělení otázek je možné nahlížet z různých úhlů pohledu. Jedním z možných dělení, je dělení podle formy. Grepl a Karlík (1998) uvádí z tohoto hlediska dělení otázek na otázky zjišťovací a otázky doplňovací:

Otázky zjišťovací jsou takové otázky, kterými se tazatel ptá na platnost či neplatnost určitého jevu. Tyto otázky mohou mít (vzhledem k tomu, že mluvčí při kladení otázky nezná odpověď) formu kladnou i zápornou (Chceš jít ven / Nechceš jít ven?), popř. disjunktivní (tj. vyjadřující obě potenciální možnosti odpovědi - Udělal jsi to, nebo neudělal?).

Specifickým typem zjišťovací otázky jsou otázky **presumptivní**, které de facto předpokládají platnost toho, na co se ptají a nenabízejí možnost výběru kladné či záporné odpovědi. Tyto otázky mohou mít tázací formu, ale často bývají ve formě oznamovací, a tázací funkce je vyjádřena přídatnou částicí typu *že, ne, co* apod. pronesenou s tázací intonací.

Deliberativní otázky jsou takové, které mluvčí pronáší (zejména) sám sobě. Vyjadřuje se jimi zpravidla nejistota či nerozhodnost (Je možné to vůbec stihnout? Neměl bych jí to říct?)

Grepl a Karlík (1998) v rámci formálního dělení otázek uvádějí i **zjišťovací otázky nepravé**, které podle uvedené definice otázkami vlastně nejsou. Zpravidla se jedná o výpovědi s tázací formou, které však nemají tázací funkci. Do nepravých zjišťovacích otázek se řadí řečnické otázky, které mají funkci návrhu, námitky, odmítnutí, tvrzení nebo výtky (Copak jsem ti to neříkala? To musíte tak křičet?). Další nepravou otázkou jsou otázky podivové, které jsou výrazem podivu nad neočekávaným jevem a nemají tedy tázací funkci (Ty už zase nemáš práci? Cože, vy se zase stěhujete?)

Otázky doplňovací slouží k získání, tedy doplnění informací, které jsou v otázce zastoupeny tázacími slovy jako např. *který, kdo, kam, proč, jaký* apod. Na tázaném je tedy nahradit tato tázací slova konkrétním údajem, přičemž oblast možných odpovědí je dána právě tázacím slovem (tzn. např. při otázce s tázacím slovem *kdy* bude odpovědí časový údaj apod.). Tyto otázky tedy zpravidla mívají formu: tázací slovo + oznamovací nebo podmiňovací způsob, ale pozice tázacího slova se může měnit (může být např. na posledním místě).

I otázky doplňovací mohou být **deliberativní** a stejně jako u otázek zjišťovacích je pomocí nich vyjadřována nejistota a nerozhodnost (Co mu asi tak mám říct? Kam jsem si to mohl založit?)

Doplňovací otázky také mohou mít jinou než tázací funkci. Řečnické otázky doplňovací vyjadřují např. odmítnutí nějakého tvrzení nebo námitku (Ale přece jsme to tak dělali vždycky!). Podivové otázky doplňovací. (Grepl/Karlík, 1998).

Zmínění autoři rozlišují podle formy ještě jeden typ otázek, a to **otázky opakované**, které mají zejména kontaktní a textotvornou funkci. Typické pro ně je, že jsou vždy reakcí na již položenou otázku. Dávají najevo, že mluvčí s odpovědí váhá (např. neví jak nebo co odpovědět), nebo že se chce vyhnout přímé odpovědi na původní otázku.

Pro ilustraci takových typů otázek přímo v analyzovaném mediálním dialogu předkládám konkrétní použití otázky zjišťovací, disjunktivní a doplňovací v analyzovaném pořadu OVM:

Ukázka dialogu č. 1 Otázky Václava Moravce, 20. 8. 2006

{29}

VM: ((nádech)) vy: ste: ve středu e podal demisi jako premiér, v úřadu premiéra ste byl když budeme počítat ty povolební měsíce celkem (.) patnáct měsíců. jaké slovo či věta nejlépe vystihuje těch patnáct měsíců Jiřího paroubka ve funkci premiéra

Ukázka dialogu č. 2 Otázky Václava Moravce, 20. 8. 2006

{198}

VM: marie benešová i vy vy se cítíte jako známá tvář kterou e česká strana

sociálně demokratická dala na sever čech aby přilákala voliče?

Ukázka dialogu č. 3 Otázky Václava Moravce, 20. 8. 2006

{237}

JD: určitě by nám šlo především o to aby byly zvýrazněny prvky poměrného zastupování a: e asi bychom se nebránili lichému počtu ee poslanců to je určitě ee dobré číslo [a:le]

{238}

VM: [sto padesát jedna] jak ee navrhuje politika dvacet jedna, nebo jenom plus jeden či mínus jeden [sto devadesát devět]

Ve své práci budu s tímto rozdělením pracovat jen částečně. Analyzované otázky budu dělit do kategorií otázek doplňovacích, zjišťovacích a disjunktivních (pro něž v práci použiji dle mého názoru lépe vypovídající termín alternativní). Podrobnějším rozdělením těchto typů otázek do uvedených podkategorií se v analyzovaném pořadu zabývat nebudu.

Otázky je možné podle formy rozdělit ještě dalšími způsoby než jen na výše jmenované – při své analýze např. použiji dělení na otázky otevřené a zavřené (srov. Clayman/Heritage, 2004; Heritage, 2002a; Müllerová 1982; Trojanová, 2000)

Otevřenými otázkami jsou takové dotazy, které dávají dotazovanému široce vymezený prostor pro volbu odpovědí, na rozdíl od **otázek zavřených**, které vyžadují odpověď krátkou, stručnou a často v předem stanovené podobě. Otázka otevřená je např. *Co si myslíš o novém řediteli?* nebo *Proč jsi to udělal?* Otázka zavřená pak *Jakou barvu má tvoje nové auto?* nebo *Kolik ti je let?* Příkladám ukázku použití těchto typů otázek přímo v analyzovaném pořadu. Otevřená otázka:

Ukázka dialogu č. 4 Otázky Václava Moravce, 1. 10. 2006

{112}

VM: slova režiséra e scénáristy i herce ladislava smoljaka co si václav havel myslí o tezi, že vlastně stále ještě není pozdě zakázat komunistickou stranu čech a moravy jak tvrdí smoljak.

Zavřenou otázku pak Moravec použil např. následovně:

Ukázka dialogu č. 5 Otázky Václava Moravce, 18. 9. 2005

{104}

VM: konstatuje (.) pro tuto chvíli politolog bohumil doležal (.) ee pane (.) předsedo otevírá se podle vás e prostor pro (.) vytáhnutí káesčéem ((míněno KSČM)) z politické izolace tím, kdyby vojtěch filip stanul v čele káesčéem ((míněno KSČM)) (.) Jiří paroubek je velmi vstřícný.

3.1.4 Další typy otázek použité při analýze

Při své analýze se budu využívat i další dělení otázek, která však nezapadají do klasické lingvistické klasifikace. Přehled těchto kategorií uvádím zde:

Za **jednoduché otázky** budu v této práci, stejně jako Havlík (2008a) nebo Clayman a Heritage (2002), považovat takové dotazy, které byly vyřčeny bez jakéhokoliv úvodu nebo kontextualizující části (viz zmiňovaná přípravná sdělení – Clayman/Heritage, 2004, Greatbatch, 1988; Heritage/Greatbatch, 1991, Heritage, 2002a). Oproti tomu **komplexní dotazy** jsou takové, jež takovátoto kontextualizující část doprovází, ať již před samotnou otázkou, nebo kdekoliv jinde ve výpovědi. Příklad jednoduché otázky a následně komplexního dotazu ukazují následující úryvky z pořadu OVM.

Ukázka dialogu č. 6 Otázky Václava Moravce, 20. 8. 2006

{136}

VM: dámy a pane. máte už nějaký slogan, pro vaši senátní kandidaturu, který e jasně ukáže co z vašeho pohledu bude hlavní v těch senátních podzimních volbách. začněme u vás paní senátorko když vy mandát obhajujete?

{137}

DF: no že bych měla přímo vycizelovaný slogan už ne ale už určitě vím asi: jakým směrem se to bude ubírat [protože]

{138}

VM: [co budete] považovat vy za za nejdůležitější [v té kampani]

Ukázka dialogu č. 7 Otázky Václava Moravce, 20. 8. 2006

{82}

VM: když hodnotíme činnost e vlády premiéra jiřího e paroubka ta:k e už před e volbami v k- květnových otázkách speciál e sme v jednom z krajů diskutovali o možnosti umístění americké protiraketové základny na českém území, už tehdy vaši kandidáti v rozhovoru ee mluvili o nutnosti veřejného všelidového hlasování k té otázce e vy ste několikrát řekl že ste proti umístění základny. platí to stále. tento váš názor

Od Havlíka (2008a) přejímám také kategorii **návodných otázek**, jimiž jsou myšleny takové otázky, které silně preferují nějakou odpověď (Havlík uvádí, že takovéto dotazy mají často podobu zjišťovacích otázek).

Ukázka dialogu č. 8 Otázky Václava Moravce, 18. 9. 2005

{327}

VM: e pojdme se právě o tom bavit protože občanská demokratická strana ve svých dokumentech, ve školství píše že (.) e zruší omezení **pro** existenci malých škol, e teď budu citovat tam kde si občané (.) a zřizovatelé školy přejí a sou ochotni případné vyšší náklady na existenci škol uhradit z vlastních zdrojů nesmí jim v tom stát bránit nadbytečnou byrokracií například stanovením minimálního počtu dětí ve třídě (.) **nemůžete být označeni (.) svým způsobem za populisty jestliže petra buzková řekla (.) že šest (.) žáků ve třídě je e číslo řekněme poměrně (.) slušné.**

Od Havlíka přejímám také kategorii **výzvoových dotazů**, za které budu považovat takové výpovědi, které moderátor pronáší jako tvrzení, mají tedy formu oznamovací věty (popř. jinou než tázací formu) a u nichž moderátor od hosta čeká, že se k těmto tvrzením vyjádří (což je rozpoznatelné z faktu, že hostu předá slovo a dá mu prostor se vyjádřit). Zpravidla se jedná o výpovědi, kde moderátor prezentuje fakta, údaje z výzkumů nebo dřívější hostovy projevy apod., prostřednictvím nichž moderátor hostu oponuje. Od hosta se pak čeká reakce a vyjádření se k této oponentuře. Je však důležité upozornit, že ne všechny ‚výzvy k vyjádření se‘ musí proběhnout jako moderátorovo oponování. Moderátor může jen prezentovat fakta, k nimž se má host vyjádřit, aniž by se jednalo o oponování něčemu, co host řekl nebo udělal. V následujícím úryvku je příklad Moravcovy výpovědi, ke které je očekáváno, že se host vyjádří (což host skutečně provede).

Ukázka dialogu č. 9 Otázky Václava Moravce, 20. 8. 2006

{234}

VM: a **a jiří [dědeček určitě]**

{235}

MB: [v rámci těch ()]

{236}

VM: **kandiduje do senátu aby zabránil (.) posílením většinových prvků jak o tom mluvila daniela filipiová**

{237}

JD: určitě by nám šlo především o to aby byly zvýrazněny prvky poměrného zastupování a: e asi bychom se nebránili lichému počtu ee poslanců to je určitě ee dobré číslo [a:le]

Nyní se již dostáváme ke kategoriím, se kterými Havlík ve svém výzkumu nepracoval a které tak odlišují můj přístup od Havlíkovy pilotní práce.

Při analýze budu pracovat také s pojmem **reformulace**, což je výraz používaný např. Světlou Čmejrkovou (1999, 2003), který označuje takové výpovědi, v nichž moderátor vlastními slovy shrnuje předchozí hostovu výpověď. Často tyto výpovědi začínají výrazy jako *Chcete tím říci, že; Rozumím tomu správně, že* apod. Někdy však moderátor využívá reformulace nejen ke shrnutí předchozí

výpovědi hosta, ale také pomocí ní prezentuje možný důsledek či kontroverzní vyznění hostových tvrzení a tímto způsobem mu oponuje. Ať je však reformulace využita k prvnímu nebo druhému účelu, v obou případech moderátor zpravidla od hosta očekává, že se k této reformulaci vyjádří – odmítne ji, nebo ji přijme. A právě tyto situace budou také součástí mé analýzy. V případě, že moderátor provede reformulaci, ale již hostovi slovo nepředá, nesplňuje takováto replika parametry otázky pro tuto práci stanovené a nebude tak do analýzy zahrnuta. V následující ukázce je příklad Moravcovy reformulace.

Ukázka dialogu č. 10 Otázky Václava Moravce, 18. 9. 2005

{31}

MR: [ne:] teď odpověď je: ee asi taková. já s mirkem grebeníčkem sem v politice od roku: devatenáct set devadesát myslím si že ho znám velice dobře, a: sem přesvědčený že: ee ví co dělá a co říká. e to co (.) teď, v posledních týdnech je není nic nového, v červnu nám oznámil, že vlastně e nechce setrvat ve funkci předsedy, a: domnívám se: po: tolika letech zkušenosti e práce v politice (.) za kterou je mu nepochybně třeba poděkovat, (.) tak ee když ee vysloví takový soud a (.) za (.) tři čtyři měsíce v podstatě se (.) nestane nic odlišného neustále vlastně opakuje tentýž názor, tak ví co říká, a je třeba z toho vycházet brát to vážně

{32}

VM: to [znamená,]

{33}

MR: [já sem,]

{34}

VM: vy ste pro to aby prvního října [byl zvolen nástupce () předsedy]

Jako **negativní otázky** označují takové dotazy, v nichž má tázací sloveso negativní formu, tedy např. *Není to spíš tak, že jsi na to zapomněl? Nechceš si jít zaplavat?* Moravec negativní otázku použil např. takto:

Ukázka dialogu č. 11 Otázky Václava Moravce 20. 8. 2006

{208}

VM: a například jedna ze změn ústavy může být stanovení jak už bylo řečeno e lichého počtu poslanců a nebo dokonce zrušení senátu. protože politika dvacet jedna mirka e čejková, kandidují do senátu aby ho (.) zrušili, **není to populistický ee slib když k tomu je zapotřebí třipětinová e většina a: a: jeví se to: e co se ve vztahu k veřejnosti týče jako velmi populární [zrušení senátu]**

Poslední kvantitativně sledovanou kategorií jsou **provokativní poznámky**. Jimi jsou myšleny moderátorovy poznámky, ať už v podobě otázky nebo tvrzení, často s ironickým podtextem, nadsázkou nebo kontroverzním vyzněním, jejichž cílem je vyprovokovat hosta k reakci. Příklad

provokativní poznámky uvádím v následující ukázce:

Ukázka dialogu č. 12 Otázky Václava Moravce 18. 9. 2005

{48}

VM: [ptám se ještě jednou proč nechcete kan]didovat na předsedu.

{49}

MR: ee takže: nepochybně: m jako v minulosti třeba přišli z regionů tak schopní lidé jako třeba rujbrová braný někteří v regionech čekají jako třeba babka (.) nebo e máme nově ee budoucího lídra ve středních českých grospiče, takže já sem přesvědčený že strana má dostatek ee politických talentů no a já osobně,

{50}

VM: vy [nejste poli]tický

{51}

MR: [součas-]

{52}

VM: talent asi.

{53}

MR: e já myslím že svůj (.) dejme tomu (.) skromný talent realizuju teď v bruselu.

{54}

VM: =ano to znamená že už ste za zenitem. [()]

{55}

MR: [nej]sem za zenitem já pracuju v bruselu. a: jak říká konec[konců jeden římský]

V předchozí části práce jsem uvedla důležité pojmy a východiska, které jsou nezbytné pro pochopení principů, na nichž bude stavět kvalitativní analýza Moravcových výpovědí. Definovala jsem si také pojem otázky tak, jak s ním budu pracovat při kvantitativním zpracování otázek Václava Moravce. Nyní popíšu jednotlivé a fáze kroky analýzy, podle nichž budu postupovat.

3.2 Výzkumný vzorek

První část věnuji výzkumnému vzorku – tomu, jak vznikl a jakým způsobem s ním budu pracovat.

Při analýze se budu zabývat rozbořem tří dílů pořadu Otázky Václava Moravce, vysílaných v průběhu let 2005 a 2006. Vzhledem k propojení kvalitativních a kvantitativních postupů jsem analyzovala právě tři díly pořadu – počet Moravcových otázek považuji za dostatečně velký na to, aby bylo možné provést jejich kvantifikaci a učinit z ní závěr (byť, jak jsem uvedla v úvodu, nepočítá tato práce s komplexní a všeobecnou analýzou Moravcova komunikačního stylu, neboť na tu by bylo potřeba výzkumů několik), zároveň je však počet tří dílů ideální pro provedení kvalitativního průzkumu

a všímání si jevů, se kterými kvantitativní analýza nepracuje nebo je není schopná zachytit.

Analyzovány budou tři díly pořadu Otázky Václava vysílané v letech 2005 a 2006, konkrétně 18. 9. 2005, 20. 8. 2006 a 1. 10. 2006. Při analýze budu využívat konverzačně-analytických postupů, které pracují s textovými přepisy rozhovorů. Pro zachování co nejvyšší možné objektivity a nezájatosti při přepisech jsem zvolila již hotové přepisy těchto pořadů dostupné v korpusu DIALOG¹⁰. Přepisy nejsou vyhotoveny přesně podle pravidel, která jsou pro konverzační analýze obvyklá, nicméně hlavní důležité prvky, jako je rozepsání do replik, overlap, pauzy, navázání bez pauzy apod., v přepisu zaznamenány jsou (porovnání transkripčních značek z korpusu DIALOG a běžně používaných značek konverzační analýzy uvádím v příloze č. 1 a 2). Většina transkripčních znaků využívaných v konverzační analýze tedy byla využita i v přepisech pro korpus DIALOG.

Při analýze nebudu pracovat jen s textovými přepisy rozhovorů, ale také s videozáznamy všech dílů pořadu, dostupných v on-line archivu České televize¹¹. Z nich budu vycházet zejména v situacích, jejichž průběh nebude z pouze písemného přepisu zřejmý nebo jednoznačný, např. v situacích, kdy z přepisu nebude zřejmé, zda moderátor výpověď pronesl jako konstatování, nebo zda se jednalo o větu tázací – rozdíl v obou možnostech by totiž mohl být jen v intonaci, s níž je daná výpověď pronesena. I když by takováto výpověď byla v každém případě zařazena do zkoumaných otázek, hrálo by toto rozlišení roli v tom, do které stanovené kategorie otázku zařadit – zda se jedná o výzvu bez interogativní formy, nebo zda šlo o otázku pronesenou tázací větou, kterou by pak následně bylo možné kategorizovat dále např. do otevřených či zavřených otázek (viz kapitola o rozdělení otázek při analýze).

Konkrétní díly k analýze byly vybrány na základě dvou stanovených parametrů výběru – v rámci zajištění nezájatosti při přepisu byly vybírány pořady, jejichž přepisy jsou dostupné v korpusu DIALOG. Druhým kritériem byla dostupnost vybraných dílů v online videoarchivu České televize, aby bylo možné doplnit v případě potřeby analýzu přepisů i vizuálním záznamem diskuze. Výsledkem výběru na základě těchto dvou parametrů jsou již uvedené tři díly pořadu OVM.

3.2.1 Kvalitativní analýza

Při kvalitativní analýze budu vycházet ze zmiňovaných přepisů z korpusu DIALOG. Každý jednotlivý pořad bude analyzován, tj. hodnocen od svého začátku až do konce s tím, že důraz bude kladen na hledání takových jevů, které pomohou odpovědět na stanovené otázky. V analytické části pak budou

¹⁰ Dostupné na stránkách <http://ujc.dialogy.cz/?q=cs/node/35>

¹¹ Dostupné na stránkách <http://www.ceskatelevize.cz/porady/1126672097-otazky-vaclava-moravce/video/>

předloženy tyto vybrané jevy spolu s konkrétní ukázkou z daného dialogu a popisem a rozбором konkrétního jevu.

3.2.2 Kvantitativní analýza

I kvantitativní analýza bude stavěn na prepisech z korpusu DIALOG. Rozepsáním dialogů na jednotlivé repliky budou Moravcovy výpovědi snadno identifikovatelné a na základě stanovených kritérií (viz kapitola Otázky v mediálním dialogu) budou tyto hodnoceny (zda se jedná či nejedná o otázku) a posléze zařazeny do stanovených kategorií.

Zde je potřeba uvést, že stejně jako v Havlíkově výzkumu (2008a), bylo k možno k jedné otázce přiřadit více rysů, např. otázky zjišťovací spadají zároveň pod otázky zavřené, není to však jediný typ otázek, který by byl pod zavřené otázky zařazen, a proto se jejich počet nerovná. Některé kategorie byly přiřazeny jen některým typům otázek.

Vzhledem k tomu, že některé otázky tak, jak jsem je definovala pro tuto práci, nemají podobu tázací věty, resp. podobu otázky v tradičním slova smyslu (viz Grepl/Karlík, 1998), nejsou všechny otázky zařazeny do jedné z kategorií doplňovacích, zjišťovacích nebo vylučovacích otázek. Ze stejného důvodu pak nemusí součet otevřených a zavřených otázek dát dohromady celkový počet analyzovaných dotazů. Např. provokativní konstatování, které není pokládáno jako otázka v původním slova smyslu, není možné do těchto kategorií zařadit. Viz například provokativní poznámka v následující ukázce.

Ukázka dialogu č. 13 Otázky Václava Moravce 20. 8. 2006

{70}

JP: je lepší odsunout přijetí eura pokud by se mělo sahat do nějakých sociálních výdajů e na kterých se podílely všechny politické strany. Jen tak mimochodem ten taková ta jak já tomu říkám lidová tvořivost. To znamená to co bylo nad rámec vládních návrhů.

Schváleno v průběhu zejména těch e jarních měsíců v senátu a zejména v poslanecké sněmovně (.) a pak tedy v senátu abych byl přesný tak to je dvacet miliard korun kdybychom těch dvacet miliard korun.

Nemuseli vydávat navíc tak bychom dneska neměli ten problém s tím půl procentem

{71}

VM: škoda že v tom jede i sociální demokracie

Oproti tomu však každá analyzovaná otázka spadá buď do kategorie otázek jednoduchých, nebo komplexních, a proto součet otázek v těch dvou kategoriích dává dohromady celkový počet analyzovaných otázek.

Z tohoto celkového počtu otázek je také pro každý díl vypočteno procentuální zastoupení jednotlivých typů otázek. Opět je nutné upozornit, že vzhledem k faktu, že některým otázkám bylo přiřazeno více kategorií, nedává součet procent jednotlivých otázek dohromady 100 %, ale logicky bude vyšší.

Dále je nutné k analýze uvést, že jako otázka bude do analýzy z jedné výpovědi zahrnut jen poslední dotaz, a to i v případech, že ve výpovědi bylo položeno tázacích vět několik. Důvodem je fakt, že pro analýzu beru otázku jako výzvu k vyjádření se, k akci, a tak i když je ve výpovědi položeno dotazů několik, jedná se stále o jednu výzvu k akci, tudíž ji počítám jako jednu otázku. Vzhledem k tomuto faktu se tak celkové počty otázek v mém výzkumu a v analýze Martina Havlíka (který analyzoval stejný díl pořadu OVM, a to z 1. 10. 2006) nebudou shodovat, neboť Havlík (2008a) s nejvyšší pravděpodobností (v dokumentu s analýzou bohužel toto ozřejměno nemá) započítal do analýzy každý jednotlivý dotaz moderátorem pronesený.

Výsledky kvalitativního a kvantitativního výzkumu pak shrnu ve finální části této práce a v závěru se na základě těchto výsledků pokusím odpovědět na stanovené otázky.

4 ANALYTICKÁ ČÁST

V této části práce se budu zabývat analýzou konkrétních mediálních dialogů, jejichž principy fungování jsem popsala v předchozích částech práce. Cílem této části je nalézt odpovědi na stanovené otázky a přispět tak k současnému poznání fungování sociálního řádu v mediálních dialozích.

Zabývat se budu analýzou tří dílů pořadu Otázky Václava Moravce, jejichž výběr jsem uvedla v části zabývající se metodologií práce.

Pořad Otázky Václava Moravce je televizní diskuzní pořad vysílaný veřejnoprávní Českou televizí (ČT1 a ČT24), jehož hosty bývají nejčastěji politici a odborníci. Témata tohoto pořadu tedy bývají většinou politická. Václav Moravec je zkušeným moderátorem s více než desetiletou praxí, působil jako redaktor a moderátor v několika rádiích, a to veřejnoprávních i soukromých, televizní zkušenosti má zejména z působení v České televizi, kde již od roku 2004 (s krátkou přestávkou) uvádí pořad OVM.

Pořad Otázky Václava Moravce je poměrně častým tématem analýz, několikrát mu svou pozornost věnoval zejména Martin Havlík (2007, 2008a, 2008b), ale i další autoři. O všeobecném zájmu o tento pořad svědčí i nespočet studentských prací, věnovaných tomuto tématu.

4.1 Kvantitativní analýza

Analytická práce bude začínat kvantitativní analýzou, která poskytne základní, všeobecný náhled na Moravcům způsob řízení rozhovoru.

Protože byly analyzovány tři díly, z nichž sice všechny spojuje stejná stopáž 60 minut, nicméně se liší různým počtem účastníků dílů, bylo kromě celkového počtu jednotlivých typů otázek zohledněno také jejich procentuální zastoupení v dílech pořadů tak, aby jednotlivé údaje byly vzájemně porovnatelné a aby bylo na první pohled patrné, které typy otázek byly v každém díle pořadu nejvíce zastoupeny.

Výsledky tohoto roztrídění znázorňuje následující tabulka:

Obrázek č. 3 Přehled zastoupení jednotlivých typů otázek v Moravcových výpovědích

	Jednoduché otázky	Komplexní dotazy	Zavřené otázky	Otevřené otázky	Doplňovací otázky	Zjišťovací otázky	Vylučovací otázky
18.9.2006	62	26	34	17	19	27	5

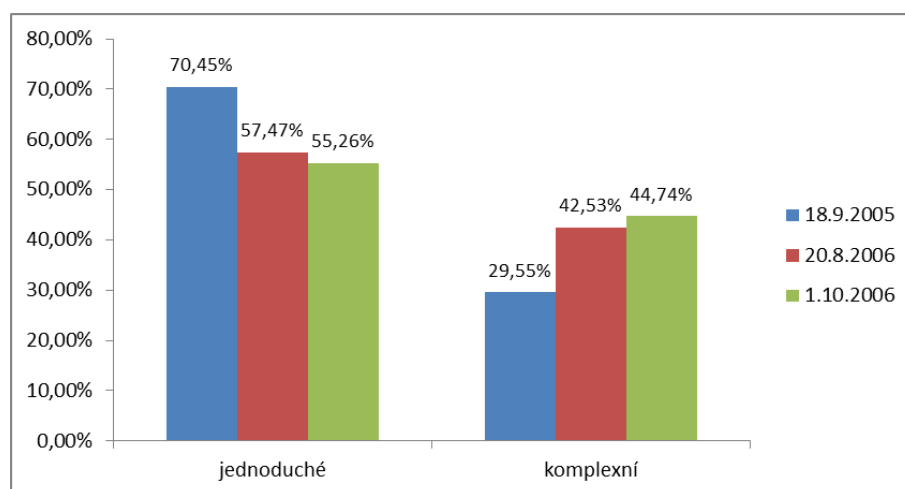
	70,45%	29,55%	38,64%	19,32%	21,59%	30,68%	5,68%
20.8.2006	50	37	36	12	13	32	3
	57,47%	42,53%	41,38%	13,79%	14,94%	36,78%	3,45%
1.10.2006	21	17	24	7	11	20	0
	55,26%	44,74%	63,16%	18,42%	28,95%	52,63%	0,00%

	Negativní otázky	Návodné otázky	Výzvodé dotazy	Reformulace	Provokativní poznámky	CELKEM
18.9.2006	3	10	37	15	9	88
	3,41%	11,36%	42,05%	17,05%	10,23%	100%
20.8.2006	1	5	39	20	9	87
	1,15%	5,75%	44,83%	22,99%	10,34%	100%
1.10.2006	3	4	7	4	0	38
	7,89%	10,53%	18,42%	10,53%	0,00%	100%

V následující části práce budou dílčí výsledky kvantitativní analýzy rozepsány podrobněji a pro lepší přehlednost zobrazeny v grafech. Tyto výsledky budou vzájemně porovnány a doplněny komentářem závěrů, které z daného porovnání vyplyne.

4.1.1 Jednoduché a komplexní dotazy

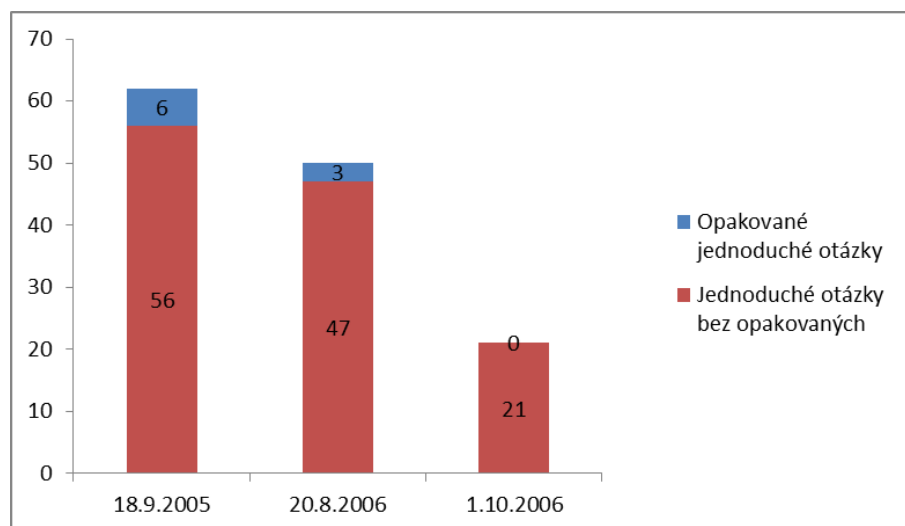
Obrázek č. 4 Jednoduché a komplexní dotazy

Na první pohled je patrné, že ve všech dílech pořadu u Moravce převažovaly jednoduché dotazy. Jednoduché otázky neobsahují žádnou řekněme přípravnou fázi, tedy žádná sdělení, která by otázku uvozovala a uváděla hosty a diváky do kontextu. Jednoduché otázky bývají, právě kvůli tomuto faktu, stručné a přispívají tak k rychlejšímu spádu diskuze. Jejich vysoké procento v Moravcově projevu tak může svědčit o tom, že moderátor, ať vědomě či nevědomě, dodává diskusi na dynamičnosti a neustále ji posouvá dál.

Ovšem nemusí tomu tak být. K úplnému zhodnocení funkce jednoduchých a komplexních dotazů v Moravcově projevu je potřeba vzít v potaz i další proměnné, které na celkovém počtu těchto typu otázek hrají roli. Je totiž potřeba brát v úvahu fakt, že procento jednoduchých otázek může zvyšovat např. opakování dotazů v případě, že v pořadu je více hostů najednou a je jim položena stejná otázka. Moderátorovou úlohou je udělování slova hostům, které moderátor provádí např. zopakováním otázky nebo jen prostým oslovením, které vybízí hosta k odpovědi na otázku položenou předchozímu hostovi či k vyjádření se k prohlášení předchozího hosta. Vzhledem k uvedenému pojetí otázky v tomto výzkumu jsou do analýzy zařazeny i tyto Moravcovy výpovědi. Jakou část z celkového počtu jednoduchých otázek tvoří opakované otázky položené za účelem vybídnutí dalšího hosta k odpovědi, znázorňuje následující graf:

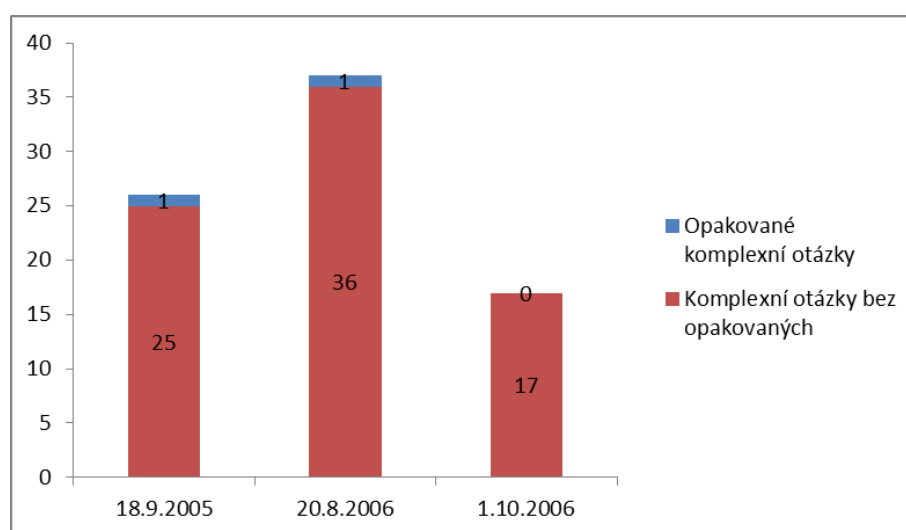
Obrázek č. 5 Poměr opakovaných jednoduchých otázek

K zobrazenému grafu je potřeba poznamenat, že první půlka druhého dílu pořadu (20. 8. 2006) a celý třetí díl (1. 10. 2006) měli jen jednoho hosta, kde situace s opakováním otázky dalšímu hostovi nemůže nastat, a proto je celkový počet opakovaných jednoduchých otázek nižší, resp. nulový. Ze zobrazených výsledků je vidět, že zejména v prvním díle (vzhledem k právě uvedenému faktu) je poměr opakovaných otázek největší, dosahuje téměř 10 % celkového počtu jednoduchých otázek (konkrétně 9,68 %).

Zde je potřeba zdůraznit, že co se jednoduchých otázek týče, nelze z celkového počtu jednoduchých otázek tyto opakované dotazy jednoduše vyřadit a do statistik jednoduchých dotazů je nezapočítat. Na jednu stranu se sice může zdát, že celkové počty jednoduchých otázek tato oslovení hostů zkreslují, nesmíme však zapomínat na samotnou podstatu této analýzy, totiž charakteristiku Moravcova způsobu moderace. A i způsob, jakým Moravec opakuje otázky dalším hostům, je jedním z rysů jeho stylu a je potřeba s ním v analýze počítat. Ostatně následné opakování otázek, popř. předávání slova se nemusí dít jen podobu jednoduchých otázek a moderátor může slovo předat také formou komplexní otázky. Právě počet následného opakování otázky formou komplexního dotazu je zobrazen v následujícím grafu:

Obrázek č. 6 Poměr opakovaných komplexních otázek

Z grafu vyplývá, že Moravec pro zopakování otázky dalšímu hostovi a zároveň výzvu k reakci na ni provádí častěji formou jednoduchého dotazu než komplexní otázky. Jedním z rysů Moravcova projevu je tedy opakování otázky spíše formou jednoduchých dotazů, např. formou prostého oslovení či zopakováním dotazu bez dalších uvozovacích částí. Toto použití je tak jedním z případů, jak Moravec jednoduché otázky používá. Na závěr uvádím dva příklady použití tohoto využití jednoduché otázky k výzvě dalšího hosta odpovědět na již položený dotaz:

Ukázka dialogu č. 14 Otázky Václava Moravce, 18. 9. 2005

{257}

VM: e co ještě chcete (.) obě dvě, ee v té vrcholné politice (.) je devět měsíců (.) do chvíle než z ní obě odejdete udělat

{258}

KD: já vám to řeknu určitě já bych strašně moc chtěla aby: byl přijat zákon o fondu kinematografie v takové podobě aby byl (.) přijatelný pro mé kolegy to znamená aby do (.) českého filmu šly peníze a (.) e neměli zme takové

rozpočty u národního divadla dvě stě padesát miliónů korun a na český film ani koruna nebyla, to je jedna z věcí kterou bych chtěla a (.) to na co se budu maximálně soustředit je těch následujících devět měsíců protože (.) já bych chtěla pomoci občanské demokratické straně (.) a v tom aby (.) vyhrála volby, [a:]

{259}

VM: [a po]razila čeesesdé ((míněno ČSSD))

{260}

KD: porazila čeesesdé ((míněno ČSSD)) a na to se těším,

{261}

VM: paní ministryně (.) co vy chcete během těch devíti měsíců především dokončit.

Ukázka dialogu č. 15 Otázky Václava 20. 8. 2006

{136}

VM: dámy a pane. máte už nějaký slogan, pro vaši senátní kandidaturu, který e jasně ukáže co z vašeho pohledu bude hlavní v těch senátních podzimních volbách. začneme u vás paní senátorko když vy mandát obhajujete?

{137}

DF: no že bych měla přímo vycizelovaný slogan už ne ale už určitě vím asi: jakým směrem se to bude ubírat [protože]

{138}

VM: [co budete] považovat vy za za nejdůležitější [v té kampani]

{139}

DF: [nejdůležitější] pro mě bude to navázat na tu práci kterou sem dělala kdy sem pochopila že senátor kromě samozřejmě té zákonodárné role je: v podstatě ombudsmanem ve svém daném obvodu. protože není bez zajímavosti že: většinou voliči znají svého senátora a ne svého poslance a musím říct že skutečně za těch šest let co sem byla ve funkci se na mě obrátily stovky lidí mnohdy s konkrétní pomocí: po mně chtěli vyřídit pomoc při konkrétní záležitosti mnohdy třeba jenom poradit se: a: co mě nesmírně těšilo tak to mnohdy byli lidé z celé republiky nejen z mého volebního obvodu

{140}

VM: to znamená to pokračování v poloombudsmanovství

{141}

DF: ta:k. v tomhleto bych velmi ráda pokračovala

{142}

VM: marie benešová vstupuje do politiky jako právnička e vy už máte e paní magistro slogan pro předvolební kampaň

{143}

MB: přímo slogan nemám ale chci soustředit tu kampaň na ee za boj o právo e boj proti korupci a proti klientelismu

{144}

VM: to znamená to ee o čem ste mluvila když ste byla v pozici nejvyšší státní zástupkyně

{145}

MB: přesně tak a

{146}

VM: vy si myslíte že senát má významné pravomoci,

{147}

MB: tam si myslím že i senát má význam velk- velmi významný

{148}

VM: o tom ještě bude řeč mirka čejková mirko vy už máte? s- slogan [když ()]

Dalším možným použitím, které může hrát v Moravcově projevu roli, je využití jednoduchých dotazů při opakování otázky, tentokrát však dalšímu hostu, ale stejnému komunikačnímu partnerovi s cílem přimět jej opakováním odpovědět na dotaz, který z Moravcova pohledu nebyl zodpovězen. Ukázkou takového použití nabízí následující úryvek.

Ukázka dialogu č. 16 Otázky Václava Moravce, 1. 10. 2006

{84}

VM: e já sem e na základě těch e slov alexandra vondry e se snažil na- najít právě tu pasáž a a tu linoucí se červenou nit jak ji vondra nazývá a e vy se (.) e v jedné pasáži té knížky zmiňujete o roce devatenáct set devadesát kdy ste dostal od občanského fóra za úkol e václavu klausovi, sdělit že nebude federálním ministrem financí ale guvernérem státní ((nádech)) banky československé a teď tam e doslova píšete že úkol sem nesplnil, a od té doby klausův odpor k mně přerostl v nenávisť. (.) konec citátu. **[jaké slovo vystihuje e z vašeho pohledu]**

{84}

VH: [to mm ee]

{85}

VM: **nejlépe váš vztah k václavu klausovi.**

{86}

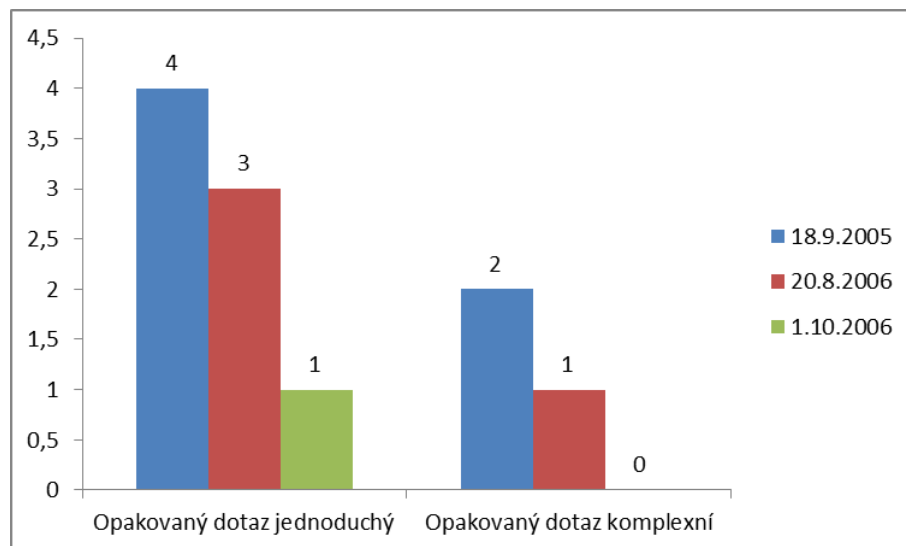
VH: mm mm e e nejprve k tomu prvnímu. já nevím mm jestli to není trochu silné nazývat to nenávisť v každém případě to je věc kterou mi nemůže odpustit, ((nádech)) kterou připomíná kterou si velmi dobře pamatují e a pamatuje a díky jemu připomínání si to i já připomínám ale opravdu tomu bylo tak jak tady píšu. mm e já sem musel respektovat (.) vůli (..) tak to v demokracii halt chodí. e vůli těch vítězných e vítězných politických sil, a: ee takové e taková byla z těch a z těch důvodů i: z důvodů proporcionality česků a Slováků ve vládě a podobně, taková byla vůle mm mm vítězné ((nádech)) politické síly dokonce (..) vítězné způsobem (.) o jakém se dnes už politickým s- stranám <ani nemůže zdát.> ((smích))

{87}

VM: =a teď e to jaké slovo či věta (.) teď aktuálně vystihuje nejlépe váš vztah k václavu klausovi,

Počty těchto připomenutí nezodpovězené otázky a jejich rozložení mezi jednoduché a komplexní dotazy znázorňuje následující graf:

Obrázek č. 7 Opakování nezodpovězených dotazů

Z uvedených dat je zřejmé, že přímé vyzývání netvoří podstatou část Moravcova projevu (z celkového počtu výpovědí tvoří tyto výzvy, ať jednoduché nebo komplexní celkem v prvním, druhém a třetím díle pořadu 6,82 %, 4,6 % a 2,63 %). Přesto pokud zaměříme pozornost na rozložení těchto výzev mezi jednoduché a komplexní dotazy, je patrné, že Moravec v analyzovaných pořadech pro připomenutí nezodpovězené otázky častěji využívá jednoduchých dotazů. Je to pochopitelné, protože již položenou a do kontextu zasazenou otázku není třeba opakovat i spolu s úvodní pasáží a pro připomenutí stačí zopakovat jen samotný dotaz, popř. jen upozornit na chybějící odpověď. Navíc krátký rozsah a přímota, typická pro jednoduché otázky, přispívá ke zvýšení naléhavosti dané Moravcovi výpovědi, čímž je na dotazovaného kladen vyšší tlak formulovat odpověď.

Považuje zde za důležité uvést, že i přes poměrně obsáhlý analyzovaný materiál obsahuje vzorek relativně malé množství Moravcem přímo formulovaných připomenutí nezodpovězeného dotazu, a jen z několika málo případů těžko usuzovat na způsob, jak Moravec v tomto případě s jednoduchými a komplexními otázkami zachází. Obsáhlejší vzorek by jistě přispěl k bližšímu pochopení této oblasti, vydal by však zcela určitě na samostatnou analýzu, které se bohužel není možné věnovat tolik prostoru.

U jednoduchých a komplexních dotazů je nutné brát v potaz i vyšší celky než jen párové sekvence, tedy sledování otázky a odpovědi na ni. Struktura může být znatelná, i pokud zaměříme pozornost

na jednotlivá probíraná témata. Typicky by tyto celky měly být uvozeny komplexním dotazem, kterým moderátor předloží nové téma, uvede jej kontextualizující pasáží, která také opodstatní následující otázky. Poté by již měl následovat více či méně konzistentní celek jednoduchých otázek, u kterých už není přípravná část potřeba, neboť byla obsažena v první, úvodní část před první otázkou k danému tématu. Samozřejmě hraje roli také to, jak na pokládané otázky reagují hosté a jak je nutné na tyto jejich výpovědi reagovat. Např. oponovat jim prezentací faktů apod. Přesto však i způsoby, jakými se Moravec vypořádává s těmito situacemi, tvoří jeden z rysů jeho moderace.

Pro přiblížení, jak tyto celky jednoduchých a komplexních otázek reálně vypadají, přikládám následující ukázkou.

Ukázka dialogu č. 17 Otázky Václava Moravce, 18. 9. 2005

{46}

VM: e vojtěch filip e s- (.) první místopředseda káesčéem ((míněno KSČM)) oznámil že on se chce ucházet o pozici předsedy káesčéem ((míněno KSČM)) proč nechcete (.) vy kandidovat na předsedu

{47}

MR: =podívejte se (.) my nejsme strana: jednoho muže ani dokonce jedné ženy a: e chtěl bych říct ee že: tam je: řada, talentů které (.) musí v tom novém uspořádání v káesčéem ((míněno KSČM)) dostat šanci, v minulosti třeba [z těch regionů nechte mě to dopovědět.]

{48}

VM: [ptám se ještě jednou proč nechcete kan]didovat na předsedu.

{49}

MR: ee takže: nepochybně: m jako v minulosti třeba přišli z regionů tak schopní lidé jako třeba rujbrová braný někteří v regionech čekají jako třeba babka (.) nebo e máme nově ee budoucího lídra ve středních čechách grospiče, takže já sem přesvědčený že strana má dostatek ee politických talentů no a já osobně,

{50}

VM: vy [nejste poli]tický

{51}

MR: [součas-]

{52}

VM: talent asi.

{53}

MR: e já myslím že svůj (.) dejme tomu (.) skromný talent realizuju teď v bruselu.

{54}

VM: =ano to znamená že už ste za zenitem. [()]

{55}

MR: [nej]sem za zenitem já pracuju v bruselu. a: jak říká konec[konců jeden římský]

{56}

VE: [<vy nás pořád e tlačíte] jako vy>

{57}

VM: víte to je diskusní [pořád pane místopředsedo tady to]

{58}

VE: [((smích))]

{59}

VM: není sea- [selanka]

{60}

VE: [já sem napří]klad slyšel že mi pan ransdorf e říkal jak bude hlasovat jenom zaujmu stanovisko [k té no]vé

{61}

VM: [ne: ře-]

{62}

VE: situaci, my totiž v dané chvíli nemáme, úplně přesně o čem hlasovat nejdřív se musí specifikovat, o čem budeme hlasovat, ee a pak teprve (.) se budeme [rozhodovat jak dál]

{63}

VM: [(rozhodovat dále)]

{64}

MR: [jinak ale jinak] rozumím rozumím ko- koneckonců když tady byla řeč o tom že chceme větší dynamiku v káesčéem, ((míněno KSČM)) že (.) tímto směrem teď de: miroslav grebeníček tak já to vítám protože (.) tím směrem vlastně směřovaly i moje návrhy před sjezdem, i vlastně dopis který sem adresoval tehdy členům, (.) jak říká římský básník gelius ((míněno Gellius)) ne každé e říká římský básník gelius ((míněno Gellius)) že pravda je dcerou času. takže, ee vždycky to chce určitý čas aby některé (.) myšlenky a

{65}

VM: =zeptám se jinak [vy myslíte že]

{66}

MR: [() zrát]

{67}

VM: prvního října bude zvolen nový předseda. váš osobní názor.

{68}

MR: myslím že ano

{69}

VM: no vidíte tady pane místopředsedo vy ee říkáte že tady desinterpretuju vašeho předsedu takže

{70}

VE: no ale:

{71}

VM: europoslanců [tak]

{72}

VE: [vy] ste mluvil o hlasování on to řekl že věří bude no e že bude [nový předseda já věřím že]

{73}

VM: [no tak asi proto bude vy pro to ne]budete hla[sovat,]

{74}

VE: [já vě]řím že a

{75}

MR: [pardon bude-li]

{76}

VE: [je takřka jisté] že nezůstaneme bez vedení před prvním říjнем ani po prvním říjнем, koneckonců to naše vedení základní je kolektivní ústřední výbor devadesát (.) myslím tři členů v současné chvíli (.) třiadvacet členů výkonného výboru, pět místopředsedů takže (.) my sme strana která dokáže zaplnit volné místa ať už se uvolní dočasně nebo dlouhodobě,

{77}

VM: vy [byste si]

{78}

VE: [ale,]

{79}

VM: netrouf na mí[sto předsed]dy,

{80}

VE: [ale] ee [s:- sem]

{81}

VM: [odpovězte mi struč]ně,

{82}

VE: ale sem e přesvědčen, že: ta otázka není tak aby se úplně jednoduše vyřešila odejdi hlasujeme a tak dál to bude zřejmě trošku složitější proces. pokud de o mě tak sem e kandidoval i na posledním sjezdu, na: funkci předsedu ale v téhle chvíli nestojí otázka tak abychom teď z- vybírali nového před[sedu.]

{83}

MR: [pro] tuto chvíli já chci zdůraznit vlastně vycházíme z půdorysu který vytvořil sjezd. a (.) n- největší legitimitu v této chvíli, e má právě po: miroslavu grebeníčkoví vojtěch filich e filip který dostal nejvíc hlasů,

{84}

VM: vy pro něj budete hlasovat,

{85}

MR: pokud e bude taková volba tak samozřejmě ee ho podpořím.

{86}

VM: a vy pane místopředsedo,

{87}

VE: no já bych řekl že zbytečně vyzvídáte my totiž

{88}

VM: [<no počkejte>]

{89}

VE: [máme]

{90}

VM: já sem tady od toho pla[cen, daňovými poplatníky.]

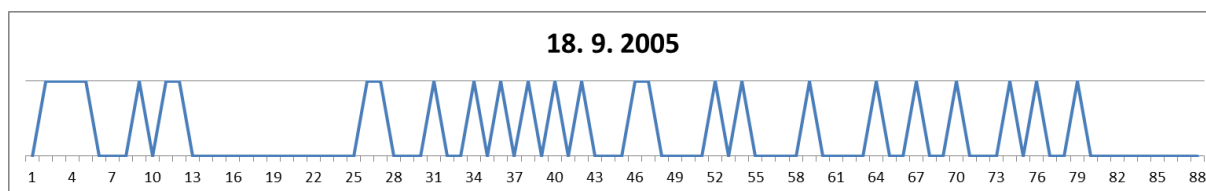
Z ukázky je jasné, z jakých částí se uvedený celek skládá – první část obsahuje uvedení do probírané problematiky, tedy že místopředseda KSČM se bude ucházet o místo předsedy strany, čímž si připravil situaci pro položení otázky, proč Miroslav Ransdorf kandidovat nebude. Následující jednoduché otázky jsou pak opakováním dotazu, provokativní poznámky (které ze své podstaty bývají krátké, neboť u nich jde zejména o trefnost a přímost), krátká oponování hostům, oslovování, resp. tedy předávání slova dalšímu hostovi, či následné dotazy vyplývající z řečeného, u nichž také není potřeba žádná uvozovací pasáž.

V rámci prozkoumání této oblasti v Moravcově projevu je nutné zaměřit pozornost na rozložení jednoduchých a komplexních otázek v analyzovaných dílech pořadu, tedy zda se jednoduché a komplexní otázky střídají v pravidelných intervalech, resp. zda tvoří již zmíněné celky komplexní dotaz-sled jednoduchých dotazů.

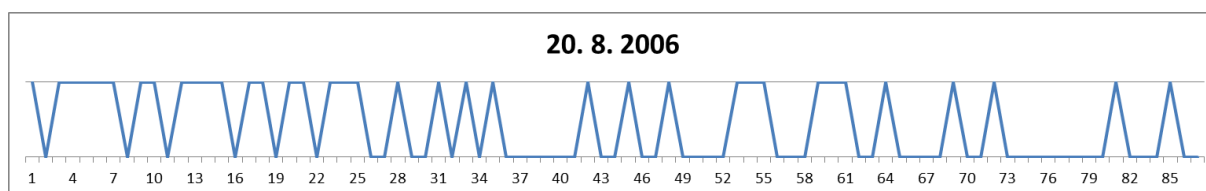
Následující grafy znázorňují rozložení jednoduchých a komplexních otázek v jednotlivých zkoumaných dílech pořadu. Do spodní řady jsou promítnuty dotazy jednoduché, v horní řadě jsou pak otázky komplexní.

Pokud by platila zmíněná domněnka, že tematické celky by měly být uvozeny komplexním dotazem, po němž bude následovat sled jednoduchých dotazů, měly bychom být schopni tyto celky v grafu vyzorovat jako samostatné body v horní ose následované několika body v ose spodní.

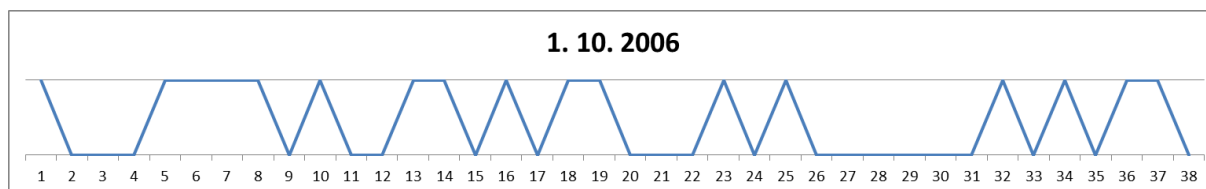
Obrázek č. 8 Rozložení jednoduchých a komplexních dotazů v díle z 18. 9. 2005

Obrázek č. 9 Rozložení jednoduchých a komplexních dotazů v díle z 20. 8. 2006

Obrázek č. 10 Rozložení jednoduchých a komplexních dotazů v díle z 1. 10. 2006

Z uvedených grafů vidíme, že několik takovýchto celků komplexní dotaz-sled jednoduchých dotazů v dílech pořadu skutečně najdeme. Např. hned v prvním díle je jeden relativně rozsáhlý soubor komplexního dotazu s několika dotazy jednoduchými. Přestože se tyto celky v projevu Václava Moravce objevují, v žádném případě není možné říci, že by tento jev byl pro dané díly charakteristický. Jednoduché a komplexní dotazy jsou v pořadech rozloženy bez identifikovatelných pravidel, což můžeme přisoudit faktu, že Moravec musí reagovat na hostovy odpovědi, od nichž se odvíjí např. nutnost hostům oponovat např. prezentací faktů s následným požadavkem vyjádření se k nim.

Z rozložení jednoduchých a komplexních dotazů ve zkoumaných dílech je však možné říct, že Moravec nové tematické celky uvádí pomocí komplexních dotazů, v nichž uvádí hosty i diváky do kontextu, předává jim potřebné informace a objasňuje důvod pro položení následující otázky. Rozložení jednoduchých a komplexních otázek v dalších fázích rozhovoru se však do značné míry odvíjí od toho, jak hosté na položené otázky reagují.

4.1.2 Zavřené a otevřené otázky

Další část kvantitativní analýzy se bude zabývat rozбором zavřených a otevřených otázek. Ještě jednou připomenu, že za zavřené dotazy považují takové otázky, které mají úzce stanovenou možnost odpovědi, podobně jako otázky zjišťovací, které do zavřených dotazů spadají, na rozdíl od nich nemusí být u zavřených otázek možnost odpovědi stanovena jen na ano/ne, ale může mít různou podobu. Následující ukázka obsahuje jak otázku zavřenou, tak i otevřenou:

Ukázka dialogu č. 18 Otázky Václava Moravce, 1. 10. 2006

{73}

VM: =vnímáte to, co používala (.) a vy vy ste naznačil že to vnímáte tak že média spor o majetek v rodině havlových používala i jako klacek proti václavu havlovi v prezidentské éře je je je to (.) je to (.) **tak jak to vnímáte,**

{74}

VH: mm mm ano. já sem by- byly určité fáze (.) mm e v mém ee pobytu během mého pobytu v prezidentské funkci, kdy: byly takové celé jakési vlny, mm mm mediálního odporu a útoku na ((nádech)) e mě a na moji ženu která <chudinka

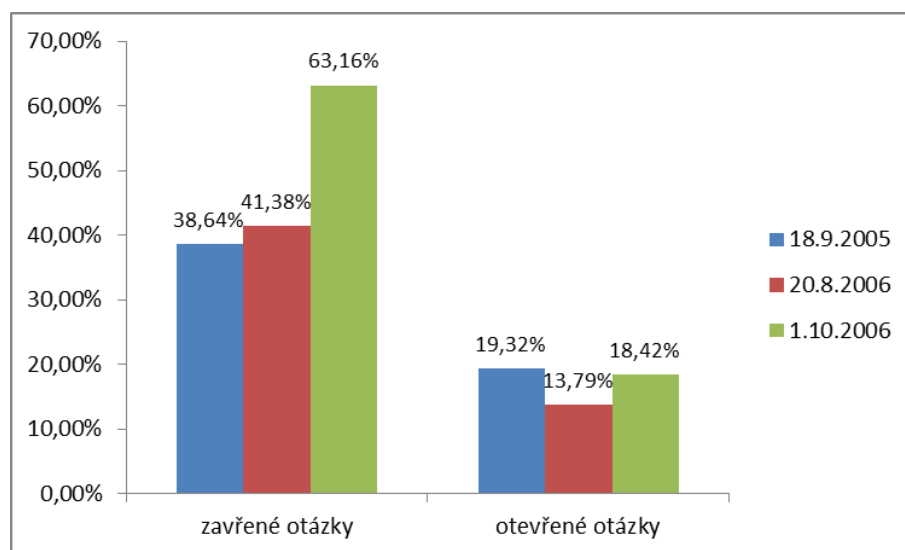
byla jakousi zástupnou obětí,> pak to zase pominulo, mm mm těžko říct proč to přesně bylo ale ((nádech)) mm ale samozřejmě že taková věc jako sou ty naše dohady či určité disharmonie kolem mm toho (.) těch rodinných podniků tak (.) samozřejmě že taková věc se hodila do té mm atmosféry kdy: každý den musel být jakýsi mm <titulek.> m

{75}

VM: vnímáte to už jako uzavřenou věc? (.) tyto spory

Následující graf zobrazuje podíl a rozložení zavřených a otevřených otázek v analyzovaných dílech pořadu.

Obrázek č. 11 Zavřené a otevřené otázky

Z grafu je jasně patrné, že ve všech třech analyzovaných dílech byly v analyzovaných otázkách častěji zastoupeny otázky zavřené. Vzhledem k tomu, že tyto otázky nedávají dotazovanému volnou možnost odpovědi, naopak zužují způsob, jak na ně lze reagovat (často se jedná o otázky zjišťovací), je zřejmé, že Moravec se volbou tohoto typu otázek snaží udržet rozhovor v jím stanovených mezích. A to jak co se probíraného tématu týče, tak i pokud jde o snahu přimět hosta odpovědět na položenou otázku. Položením zavřené otázky Moravec zaprvé jasně specifikuje, na co konkrétně se ptá a na co chce znát odpověď. Zadruhé se host vzhledem k předem stanovenému typu odpovědi nemůže jednoduše vyhnout reakci na tento dotaz, neboť vzhledem k jasně specifikovanému typu odpovědi je ne/přítomnost odpovědi jasně patrná. A zatřetí je specifikací, jak má odpověď vypadat hostu znemožněno, nebo minimálně znesnadněno jednoduché opuštění probíraného tématu a přechod k tématu jinému.

Tento závěr však nemusí být zcela platný. Důležitou roli v hodnocení, jak Moravec s otevřenými a zavřenými otázkami zachází, hrají také následné odpovědi hostů, resp. to, jaký jim Moravec nechává prostor pro vyjádření se a jak trvá na formulování jednoznačné odpovědi. Jak již bylo uvedeno,

standardem diskuzních pořadů jsou dlouhé a vysvětlující odpovědi hostů, a to i na zavřené otázky, které by v běžném každodenním dialogu vyžadovaly formulaci stručné, často jednoslovné odpovědi. Můžeme tedy očekávat obsáhlé odpovědi i na zavřené typy otázek. Rozdíl však bude v tom, zda Moravec u takových odpovědí trvá na formulaci konkrétní stručné odpovědi po této popisující a vysvětlující části odpovědi, nebo zda nechává hostu volný prostor pro odpověď. Zavřený typ otázek tak totiž může být použit poněkud hrubě řečeno k jakémusi výsledku, kdy moderátor bude trvat na stručném a jasném formulování odpovědi, nebo může nechat hosta volně odpovídat podle libosti.

Pokud bychom totiž nebrali v potaz tuto skutečnost a rovnou bychom považovali použití zavřených otázek za znak přímocárnosti a zaměření na cíl získat od hosta jasnou odpověď, unikly by nám z analýzy zásadní skutečnosti. Při pohledu na graf rozložení zavřených otázek v jednotlivých dílech pořadu by se tak na první pohled mohlo zdát, že nejvíce se výsledku blíží třetí díl pořadu, kde je jediným hostem Václav Havel. Zastoupení zavřených otázek je zde nejvyšší ze všech analyzovaných otázek a tvoří dokonce 63,16 % z celkového počtu Moravcových výpovědí.

Při podrobnější analýze však zjistíme, že Moravcův přístup k používání zavřených otázek se v tomto dílu pořadu od ostatních dílů liší. Zatímco v prvním a druhém díle pořadu Moravec směřuje zavřené otázky s cílem získat od hostů jasné odpovědi a jednoznačná stanoviska k probíraným tématům, resp. položeným otázkám, ve třetím díle pořadu tomu tak není a Moravec nechává hostovi volnější prostor pro vyjádření se podle vlastní vůle. Václavu Havlovi

Na této skutečnosti má samozřejmě podíl také obsahová stránka pokládaných otázek, tedy to, na co se Moravec ptá, a k čemu následné hostovy odpovědi slouží. V první části této práce již bylo zmíněno, že prohlášení politiků a dalších veřejně činných osobností, pronesená v diskuzním pořadu, bývají používána jako zdroj zpravodajské informací a tato stanoviska se následně objevují v oficiálních zpravodajských relacích. Protože pořad Otázky Václava Moravce vysílá Česká televize, která vlastní zpravodajský pořad také má (totiž Události), bere Moravec nutně při své práci v potaz také to, že odpovědi hostů budou pro potřeby tohoto (a dalších) pořadů použity, a své otázky klade s ohledem na tuto skutečnost. Hosté pořadu také bývají politicky (či jinak) aktivní osobnosti, jejichž postoje, názory a jednání mají reálný dopad vývoj událostí na politické (popř. odborné) scéně. A z toho důvodu jsou jejich odpovědi v pořadu o to důležitější. Na Moravci tedy spočívá úkol přimět tyto hosty stanoviska formulovat v co nejjasnější a nejjednoznačnější podobě na témata, která jsou pro politickou scénu z nějakého důvodu důležitá – jednou z metod jsou právě zavřené otázky.

A právě v hostech, jejich pozici na aktivní politické scéně, se jednotlivé díly pořadu liší. Zatímco v prvních dvou dílech pořadu jsou hosty politicky aktivní lidé, kteří ve faktickém vedení země hrají

menší či větší roli, je hostem třetího dílu bývalý prezident, který na vývoj politické scény nemá prakticky žádný vliv. To však neznamená, že by o formulaci odpovědí tohoto hosta Moravec nejevil zájem, to v žádném případě. Tento rozdíl však hraje významnou roli v tom, na co a jakým způsobem se Moravec ptá. Zatímco u hostů-aktivních politiků se ptá na aktuální politické události a snaží se tyto hosty dovést k jasnému vyjádření postoje, u Václava Havla, jakožto již neaktivního politika, tuto potřebu nemá. Václav Havel totiž jako exprezident nemá přímý vliv na politické události, a proto jasná a jednoznačná formulace postojů k aktuálním událostem tak není ze zpravodajského hlediska tak důležitá. Moderátor tedy v této situaci nevyvíjí na hosta takový tlak formulovat jasnou odpověď a jasný názor a nechává tedy hostu volnější prostor k formulaci vlastní podoby odpovědi. Ani obsahově pak nejsou probíraná témata přísně aktuální, neboť opět – v daných situacích má Václav Havel na dané události malý nebo žádný vliv, a proto nejenže moderátor nenutí hosta do stručných, jednoznačných odpovědí, ale zároveň také tato témata neprobírá v takové míře. Nicméně ještě jednou opakují, že rozdílný důraz na formulaci odpovědi hosta neznamená, že Moravec s Havlem aktuální politická témata neprobírá. I s Havlem několik soudobých témat probírá, rozdíl je však v tom, jakou na dané otázky Moravec vyžaduje podobu odpovědi.

Pokud se tedy, vzhledem k uvedenému, podíváme na zavřené otázky v prvních dvou dílech pořadu, najdeme v nich otázky na aktuální politická témata, k nimž mají hosté nějaký vztah a jejich profesí se nějakým způsobem dotýkají. A Moravec těmito dotazy skutečně hosty vyzývá k zaujetí stanoviska k těmto tématům. Příklady takového použití zavřených otázek nabízí následující úryvky z prvních dvou dílů pořadu:

Ukázka dialogu č. 19 Otázky Václava Moravce, 20. 8. 2006

{39}

VM: =mu- můžu můžu tady začít, e abychom ee šli strukturovaně. e podívejme se do programového prohlášení e vlády na několika místech se v něm dočteme že prioritou vlády je stabilita veřejných financí. ((nádech)) když to řekneme hezky česky (.) rozumné fungování státní pokladny a snižování schodku státního rozpočtu a to kvůli přijetí eura v roce dva tisíce deset. v programovém prohlášení sem teď našel větu a teď budu citovat doslova vláda bude ve své rozpočtové politice důsledně dodržovat konvergenční program. konec citátu, pro úplnost ee návrh ee státního rozpočtu na příští rok porušuje tento závazek z programového prohlášení. **pane premiére ste si toho vědom?**

{40}

JP: tak do určité míry ee jsem si toho vědom ale e my tam máme jednu možnost buďto tedy dát určité příjmy z privatizace s kterými počítáme (.) ve výši dvaceti e pěti miliard korun do (.) e státního fondu dopravní

infrastruktury, a pokračovat tedy v té (.) e investiční výstavbě v těch tempech e jak je potřeba a nebo je tam nedat [takže]

{41}

VM: [když] mluvíte o příjmech z privatizace e máte (.) a dáte e budoucí e nové vládě premiéra e mirka topolánka nějaké doporučení? s privatizací, **e jakého podniku počítáte**

{42}

JP: já si myslím že: e privatizovat lze bez nějakých velkých problémů, e minoritní podíl e ve správě letišť, a tam se domníváme že tento e tento podíl by bylo možné e řekněme za tento podíl by bylo možné získat řekněme v řádech desítky miliard korun takže těch [pětadvacet]

{43}

VM: **[to je těch] pětadvacet miliard? nebo to je jenom část výnosu**

Ukázka dialogu č. 20 Otázky Václava Moravce, 18. 9. 2005

{327}

VM: e pojďme se právě o tom bavit protože občanská demokratická strana ve svých dokumentech, ve školství píše že (.) e zruší omezení pro existenci malých škol, e teď budu citovat tam kde si občané (.) a zřizovatelé školy přejí a sou ochotni případně vyšší náklady na existenci škol uhradit z vlastních zdrojů nesmí jim v tom stát bránit nadbytečnou byrokracií například stanovením minimálního počtu dětí ve třídě (.) **nemůžete být označeni (.) svým způsobem za populisty jestliže petra buzková řekla (.) že šest (.) žáků ve třídě je e číslo řekněme poměrně (.) slušné.**

{328}

WB: já myslím že bychom neměli vést debatu o tom kolik žáků je moc a kolik málo to není úkolem státu, říkat jestli bude (.) e ve škole šest žáků nebo ne úkolem státu je stanovit, (.) nějaký rozsah veřejné vzdělávací služby kterou každý žák musí dostat, samozřejmě ta služba (.) je nějak vyjádřena penězi jinými slovy stát na ni přispívá, (.) a v případě že obec je ochotna ty zvýšené náklady (.) doplatit neboť (.) uznávám že v malých školách samozřejmě ty náklady sou vyšší, ale sou případy kdy obce ch- tyto náklady chtějí uhradit, tak [v tom přípa-]

{329}

VM: **[i kdyby tam byl] jeden žák,**

{330}

WB: i kdyby tam byl jeden žák, pokud si to občané přejí, a pokud si to obec přeje, tak je to v pořádku, úkolem státu je (.) jenom zjistit to, aby děti dostaly (.) stejný rozsah vzdělávací služby (.) jako ve velkých městech,

{331}

VM: **je to vůbec možné zajistit paní ministryně,**

Na rozdíl od uvedených příkladů v prvních dvou dílů pořadu znázorňuje rozdílný typ obsahu i použití zavřené otázky následující úryvek ze třetího analyzovaného dílu pořadu.

Ukázka dialogu č. 21 Otázky Václava Moravce, 1. 10. 2006

{17}

VM: =máte tím na mysli třeba to když ste zředil pivo v: trutnovském pivovaru za to ste se taky styděl tehdy jak to bylo,

{18}

VH: <e ne:, za to sem se ani tolik nestyděl,> ((odkašlání)) spíš sem se bál co bude následovat protože jako levák neumím ne- ee když sou různě ty trouby kohoutky tak ((nádech)) si to někdy spletu a pustil sem ((nádech)) sedumdesát hektolitrů asi do sto hektolitrů piva, čímž sem ho zředil a: čekal sem záporné reakce pivařů z těch všech hospod kam se to e rozváží,

[ee]

{19}

VM: [a oni] oni nepoznali že jim havel zředil pivo.

{20}

VH: nepoznali, nepoznali, takže potom (.) s odstupem času sem se k tomu i doznal <těm svým nadřízeným.>

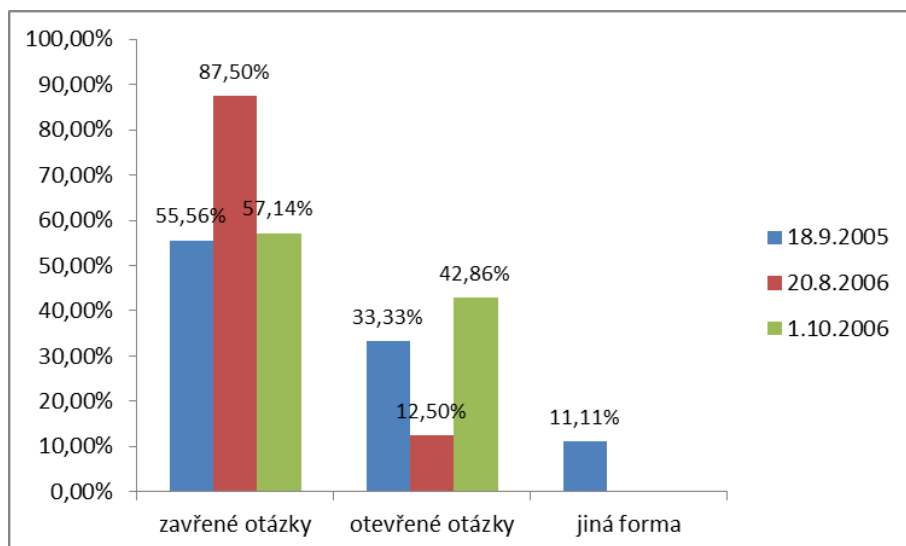
{21}

VM: =a a sou toto okamžiky i i drobné okamžiky kdy ste se styděl? že že když ste ste zředil to pivo [že nejen že ste se bál (ale) byl tam stud.]

Probíraný fakt, že obsah zavřených otázek se u aktivních politických hostů týká aktuálních politických událostí, na které mají hosté nějaký vliv či jiný vztah, se samozřejmě vztahuje i na otevřené otázky a na probíraná témata celkově. Důvod, proč je tato skutečnost zmíněna právě u zavřených a otevřených otázek, je fakt, že zavřené otázky jsou charakteristické svou přímostí a vyžadováním jednoznačné odpovědi, což je podstata činnosti, o kterou moderátorovi především jde, a jednou z hlavních metod, jak Moravec tohoto cíle dosahuje, jsou právě zavřené dotazy.

Další věcí, která by pro používání zavřených a otevřených otázek mohla hrát roli je fakt, že otevřené otázky tím, že dávají tázanému větší volnost při formulaci otázek, by Moravec mohl používat při vnášení nových témat do diskuze, tedy v situacích, kdy od hosta potřebuje základní, širší postoj, volněji formulovaný, na který se později Moravec může doptávat a zavřenými dotazy jej postupně více a více specifikovat, až se dostane k nejstručnější a nejjasnější formulaci hostova postoje k danému tématu. Následující tabulka zachycuje rozdělení otevřených a zavřených otázek v situacích, kdy Moravec otevírá v diskuzi nové téma.

Obrázek č. 12 Způsoby prezentace nových témat

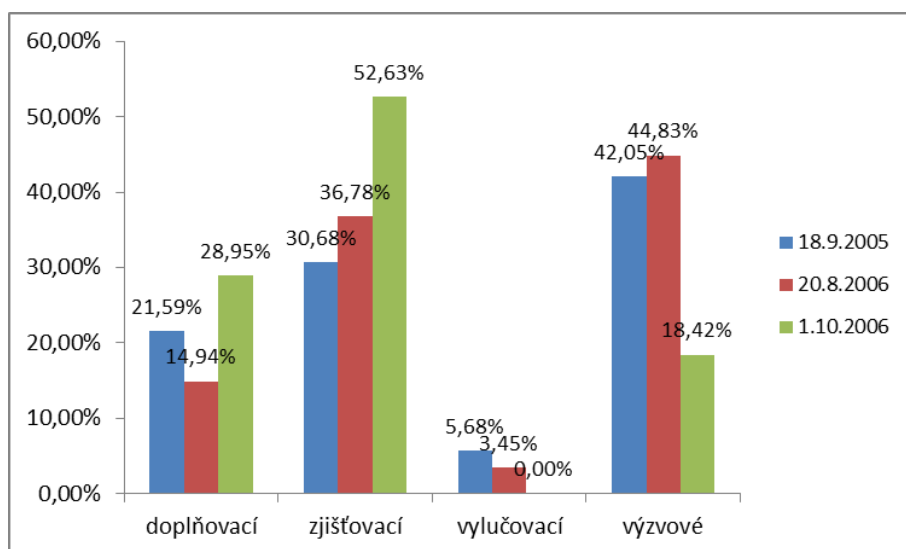

Z uvedených grafů vyplývá, že zmíněná teorie, že nová témata bývají uvozena otevřenými dotazy, se nepotvrdila. Moravec naopak pro prezentaci nových témat ve všech analyzovaných dílech pořadu častěji používá otázky zavřené. Navíc rozložení mezi zavřené a otevřené otázky není nijak pravidelné a záleží volba typu otázky tak záleží spíše na probíraném tématu.

4.1.3 Otázky doplňovací, zjišťovací a vylučovací

Další kategorií, která hrála v kvantitativní analýze roli, je rozdělení na otázky doplňovací, zjišťovací a vylučovací. Toto rozdělení je do analýzy zařazeno zejména pro podrobnější pohled na to, jakou podobu mají Moravcovy otázky, než jaký nám nabízí dělení na otevřené a uzavřené otázky. Ukazuje totiž rozložení do jednotlivých typů otázek, z nichž každý má samozřejmě trochu jiný způsob použití.

Obrázek č. 13 Rozdělení otázek na otázky doplňovací, zjišťovací a vylučovací a výzvové

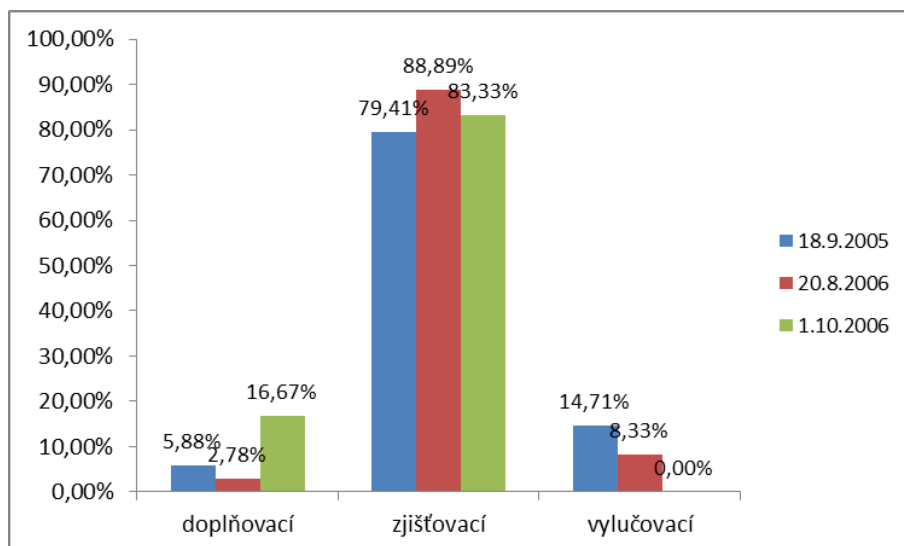

Graf zobrazuje rozložení jednotlivých typů dotazů v analyzovaných dílech pořadu. Do grafu jsou přidány také výzvové dotazy, aby bylo na první pohled zřejmé, jaký poměr jednotlivé typy dotazů v pořadu zastávají, neboť výzvové dotazy spolu se všemi třemi vyjmenovanými druhy otázek tvoří dohromady 100% počet všech Moravcových výpovědí. Uvedené dělení na tyto tři typy otázek nám nabízí podrobnější informace než rozdělení jen na uzavřené a otevřené otázky, prezentované v předchozí kapitole.

Z grafu je tedy patrné, že z otázek v interogativní formě (tedy právě doplňovací, zjišťovací a vylučovací otázky) jsou výrazně zastoupeny otázky zjišťovací. Ty jsou ze všech tří typů otázek nejstriktnější, co se určení podoby odpovědi týče. Dotazovaný nemá jinou správnou (ve smyslu hodnocení formulace odpovědi) volbu, než vybírat odpověď z možností ano/ne. Vysoké procento zastoupení právě zjišťovacích otázek nás tak opět dovádí k vysvětlení, že Moravec snaží se přivést hosta s jasnou odpovědí tím, že mu předem určí formu, jakou odpověď má mít. Co se z tohoto grafu dozvídáme navíc oproti dělení na otevřené/uzavřené dotazy, je však fakt, že to činí nejčastěji nepřísňější možnou variantou, tedy právě zjišťovacími otázkami.

Co je z grafu také jasně patrné – třetí analyzovaný díl pořadu je jediný, ve kterém mají zjišťovací otázky vyšší zastoupení než výzvové dotazy. To by opět mohlo z hlediska Moravcova způsobu vedení pořadu ukazovat na nejprísňější z analyzovaných dílů. Analýza zavřených a otevřených dotazů v předchozí kapitole však už ukázala na specifika tohoto dílu pořadu a stejně jako v předchozí kapitole je i při hodnocení výsledků zastoupení zjišťovacích, doplňovacích vylučovacích otázek potřeba brát v potaz obsah těchto dotazů a také fakt, zda Moravec trvá na zodpovězení otázky ve formě, která odpovědi byla přiřčena formou položené otázky. Abychom však mohli výsledky analýzy uzavřených otázek vztáhnout i na otázky zjišťovací, je potřeba nejprve ověřit, jaký podíl mají zjišťovací otázky v otázkách zavřených. To zobrazuje následující graf.

Obrázek č. 14 Rozložení otázek doplňovacích, zjišťovacích a vylučovacích v otázkách uzavřených

Na základě grafu je patrné, že většinu zavřených otázek tvoří ve všech třech dílech skutečně otázky zjišťovací, procento jejich zastoupení se blíží nebo přesahuje 80% hranici. Závěry učiněné u zavřených otázek tak lze vztáhnout i na otázky zjišťovací.

Z výsledků předchozí kapitoly je tedy již zřejmé, že použití zjišťovacích otázek je v prvním a druhém díle odlišné od použití tohoto typu ve třetím analyzovaném díle. Zatímco v prvních dvou dílech používá moderátor otázky zjišťovací (resp. také vylučovací, které do uzavřených otázek také spadají) k přiměření hosta k vyjádření jasného stanoviska k probíranému tématu, ve třetím díle Moravec nechává hostu Václavu Havlovi větší prostor pro volnější formulaci odpovědi.

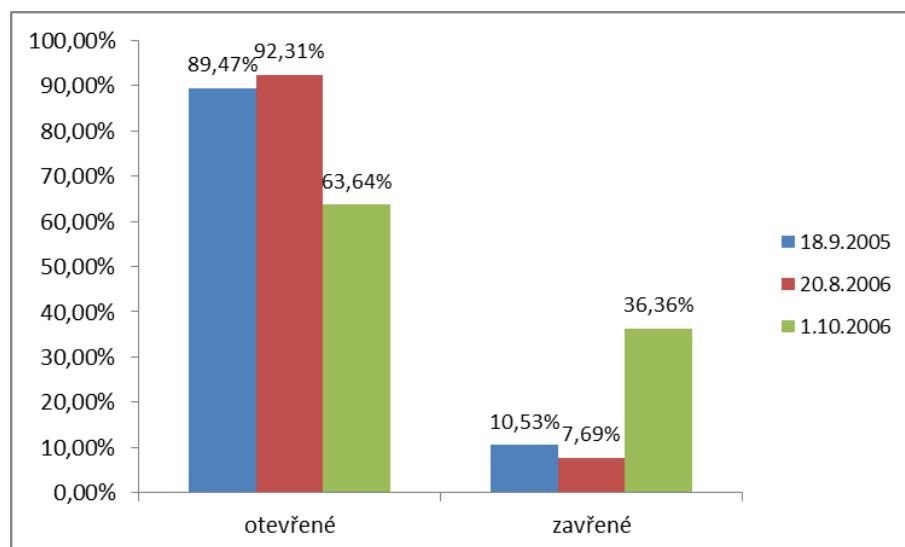
Rozdílnost třetího dílu pořadu oproti prvním dvěma je patrné také z podílu zastoupení doplňovacích otázek, které je v tomto díle pořadu nejvyšší a také je v jako jediném z analyzovaných dílů zastoupení doplňovacích otázek vyšší než zastoupení výzvných dotazů.

Doplňovací otázky nabízí dotazovanému větší prostor pro formulaci odpovědi, než je tomu u otázek zjišťovacích, kdy odpověď může mít jen podobu ano/ne. Tento fakt by tedy objasňoval vyšší zastoupení tohoto typu otázek ve třetím díle pořadu, resp. podporoval by závěry z předchozích částí analýzy, totiž že Václavu Havlovi dává Moravec větší prostor volně formulovat své odpovědi.

Ovšem zmíněný pohled by byl značně zjednodušený, neboť uvedená charakteristika doplňovacích otázek nemusí znamenat, že dotazovaný má pro formulaci odpovědi naprostou volnost, protože otázky doplňovací mohou spadat jak do otevřených, tak i do zavřených otázek. Dotazovaný tedy i u doplňovacích otázek může mít jasně stanovenou formu, kterou má jeho odpověď mít.

Abychom vyvrátili nebo potvrdili navržené vysvětlení vyššího zastoupení doplňovacích otázek ve třetím díle pořadu, je potřeba podívat se na rozložení tohoto typu otázek mezi uzavřené a otevřené dotazy. To nabízí následující obrázek.

Obrázek č. 15 Rozložení otevřených a uzavřených otázek v dotazech doplňovacích

Jak ukazuje uvedený graf, ve všech třech dílech pořadu mají doplňovací otázky častěji podobu otevřeného dotazu. Možná poněkud překvapivě právě ve třetím díle, kdy by se vzhledem k již zmíněnému dalo očekávat nejvyšší zastoupení otevřených otázek, je jejich procento nižší než u prvních dvou dílů. Tento fakt tedy zcela nepodporuje uvedenou teorii, že ve třetím díle Moravec klade hostovi otázky z širší možností volné formulace odpovědi. Nicméně i v tomto případě však je potřeba, stejně jako tomu bylo u analýzy uzavřených a zjišťovacích otázek, brát v potaz způsob, jakým Moravec trvá na formulaci odpovědi ve stanovené podobě, přičemž zde jsme již dříve našli rozdíly mezi prvním a druhým dílem na jedné straně a třetím dílem na straně druhé.

Je tedy potřeba podívat se konkrétně na otázky doplňovací uzavřené otázky. Ve všech třech dílech se u tohoto typu dotazů Moravec ptá, jak již vyplývá ze samotné podstaty tohoto typu otázky, na konkrétní odpověď ve stanovené podobě. Rozdíl mezi prvními dvěma díly a třetím dílem pořadu najdeme i zde. Zatímco v prvních dvou dílech Moravec na položené doplňovací uzavřené otázky dostane uspokojivou odpověď hned na první dotázání, ve třetím díle tvoří značnou část tohoto typu otázek opakované dotazy (původní otázky byly položeny jak doplňovací uzavřenou otázkou, tak i jinou formou), které vzhledem k nízkému celkovému počtu Moravcových výpovědí pak mají významný dopad na procentuální zastoupení tohoto typu otázek v moderátorově projevu. Zmíněné jevy včetně formulovaných odpovědí ilustrují následující ukázky.

Ukázka dialogu č. 22 Otázky Václava Moravce, 18. 9. 2005

{287}

VM: co konkrétně [máte]

{288}

PB: [mám]

{289}

VM: na myslí,

{290}

PB: v podstatě každo- každodenní dění (.) ale mám obavy že to asi kultivovaný souboj nebude (.) mám velké obavy že to bude velice tvrdá a velice nepříjemná volební [kampaň.]

{291}

VM: [a my-] myslíte že to (že)

{292}

KD: =vzhledem k těm kauzám které poslední dobou máme možnost vidět (.) ee tak ee z toho mám obavy také ale (.) ee mám na myslí kauzu unipetrol a to už bysme přešli přešli někam dál a dál takže (.) ee prostě ee nechci (.) teď tu v tuto chvíli to dál komento[vat]

Ukázka dialogu č. 23 Otázky Václava Moravce, 20. 8. 2006

{41}

VM: [když] mluvíte o příjmech z privatizace e máte (.) a dáte e budoucí e nové vládě premiéra e mirka topolánka nějaké doporučení? s privatizací, e jakého podniku počítáte

{42}

JP: já si myslím že: e privatizovat lze bez nějakých velkých problémů, e minoritní podíl e ve správě letišť, a tam se domníváme že tento e tento podíl by bylo možné e řekněme za tento podíl by bylo možné získat řekněme v řádech desítky miliard korun takže těch [pětadvacet]

Ukázka dialogu č. 24 Otázky Václava Moravce, 1. 10. 2006

{83}

VM: e já sem e na základě těch e slov alexandra vondry e se snažil na- najít právě tu pasáž a a tu linoucí se červenou nit jak ji vondra nazývá a e vy se (.) e v jedné pasáži té knížky zmiňujete o roce devatenáct set devadesát kdy ste dostal od občanského fóra za úkol e václavu klausovi, sdělit že nebude federálním ministrem financí ale guvernérem státní ((nádech)) banky československé a teď tam e doslova píšete že úkol sem nesplnil, a od té doby klausův odpor k mně přerostl v nenávist. (.) konec citátu. [jaké slovo vystihuje e z vašeho pohledu]

{84}

VH: [to mm ee]

{85}

VM: nejlépe váš vztah k václavu klausovi.

{86}

VH: mm mm e e nejprve k tomu prvnímu. já nevím mm jestli to není trošku silné nazývat to nenávisť v každém případě to je věc kterou mi nemůže odpustit, ((nádech)) kterou připomíná kterou si velmi dobře pamatují e a pamatuje a díky jemu připomínání si to i já připomínám ale opravdu tomu bylo tak jak tady píšu. mm e já sem musel respektovat (.) vůli (..) tak to v demokracii halt chodí. e vůli těch vítězných e vítězných politických sil, a: ee takové e taková byla z těch a z těch důvodů i: z důvodů proporcionality česků a Slováků ve vládě a podobně, taková byla vůle mm mm vítězné ((nádech)) politické síly dokonce (..) vítězné způsobem (.) o jakém se dnes už politickým s- stranám <ani nemůže zdát.> ((smích))

{87}

VM: =a teď e to jaké slovo či věta (.) teď aktuálně vystihuje nejlépe váš vztah k václavu klausovi,

{88}

VH: mm já si myslím že vůbec mm že vůbec mm je to mm je e že že to vůbec není mm ee ee důležité. (.) mm že to nestojí za zkoumání. (.) co stojí za zkoumání- za zkoumání jsou ty eventuální koncepční rozdíly které nejsou ale jenom rozdíly mezi ním a mnou ale (.) mezi mm daleko asi ee e většími ee komunitami e lidí kteří nějak se v tom veřejném prostoru pohybují nebo se jím zabývají. ano, to stojí za pozornost ale jaký je náš osobní e vztah mm ee nepovažují nepovažují za nějak důležité je (.) korekt- korektní

{89}

VM: e sociolog Ivan Gábal který působil v občanském fóru tak e doslova tvrdí že sme v devadesátých letech v české republice byli svědky dvou světů. (.) možná právě dvou koncepcí jak o tom mluví Václav Havel. světa podle Havla a světa podle Klausy. a Gábal ještě dodává.

V poslední uvedené ukázce je zachycena jedna důležitá skutečnost – Václav Havel moderátorovi na položenou na otázku na rozdíl od hostů v předchozích dílech pořadu neodpoví. Moderátor však v tomto případě na formulaci otázky dále netrvá a nesnaží se k ní hosta přimět, což potvrzuje charakteristiku Moravcova způsobu moderace v tomto díle pořadu, zmíněné v předchozích částech analýzy. Nicméně je nutno podotknout, že ke studiu rozdílů používání doplňovacích zavřených dotazů v jednotlivých dílech pořadu je analyzovaný vzorek příliš malý a není tak možné konkrétně v této věci činit platné závěry.

4.1.4 Výzvodé dotazy

V této části analýzy se dostáváme k moderátorovým výpovědím, které nemají tázací formu. Pro potřeby této práce byly takového výpovědi označeny jako výzvodé dotazy. Z obrázku č. 13, uvedeného v části zabývající se zjišťovacími, doplňovacími a vylučovacími otázkami, je zřejmé, že v prvním a druhém díle pořadu tvoří výzvodé dotazy podstatnou část Moravcova projevu, zatímco ve třetím díle je jejich počet nižší. Opět se tak dostáváme k již několikrát probíraným rozdílům v jednotlivých dílech pořadu. Vysvětlení, proč jsou rozdíly znatelné i co se výzvodých dotazů týče, nám poskytne analýza toho, k čemu výzvodé dotazy Moravci slouží a v jakých situacích je používá. Při podrobnějším zkoumání moderátorových výpovědí je možné objevit různá použití výzvodých dotazů: k oponování hostům; jako prostou prezentace faktů, k nimž se mají hosté následně vyjádřit; jako provokativní poznámky; jako reformulace; jako přímé výzvy k vyjádření se, popř. přímá oslovení, vybízející k reakci.

Oponování hostům mohou být taková sdělení, která sice prezentují nějaká objektivní fakta, nejsou však použita jen např. pro vnesení nového tématu do diskuze, ale jejich úkolem je zpochybnit, zrelativizovat popř. jinak napadnout pronesená hostova sdělení. Příklad oponování obsahuje následující ukázka.

Ukázka dialogu č. 25 Otázky Václava Moravce, 18. 9. 2005

{105}

MR: tak my sme: s vaškem vlastně ee dlouholetí parlamentní (.) matadoři, a takže víme že žádná (.) e žádná izolace ve skutečnosti neexistuje že v parlamentu minimálně od roku devatenáct set devadesát šest, každý jedná s každým dřív to bylo poněkud jinak, byly složité doby, ale: od toho šestadevadesátého roku probíhá komunikace sou pracovní kontakty,

{106}

VM: promiňte a[le nikdy]

{107}

MR: [takže, ((odkašláni))]

{108}

VM: nikdy sociální demokracie nepožádala káesčéem ((míněno KSČM)) o: to aby: menšinový kabinet. [e sociální demo-]

Prezentace faktů se objevují např. na začátku tematického celku, kdy moderátor vnese do diskuze nové téma právě podáním nějaké informace, sdělení třetích stran apod. Výpověď není pronesena s tázavou intonací ani otázka není formulována jiným způsobem. Následující ukázka obsahuje příklad takovéto prezentace faktů.

Ukázka dialogu č. 26 Otázky Václava Moravce

{126}

VM: ale: teď mi dovoluňte abych e obrátil pozornost k tomu co e veřejnost sledovala širší

{127}

VE: [povídejte]

{128}

VM: [veřejnost] v souvislosti: s káesčéem ((míněno KSČM)) a to že nejste integrováni do strany evropské levice. a to: kvůli tomu že ste: e nesouhlasili s tím jak vypadají e stanovy respektive preambule kde je odsuzován stalinismus e jako e éra v dějinách komunistické strany.

Dalším použitím výzvoých dotazů jsou provokativní poznámky, které tvoří i samostatnou kapitolu kvantitativní analýzy. Jsou to takové výpovědi, které mají ironické až sarkastické vyznění a jejich účelem je vyprovokovat hosta k reakci, resp. se této provokaci bránit.

Ukázka dialogu č. 27 Otázky Václava Moravce, 20. 8. 2006

{70}

JP: je lepší odsunout přijetí eura pokud by se mělo sahat do nějakých sociálních výdajů e na kterých se podílely všechny politické strany. jen tak mimochodem ten taková ta jak já tomu říkám lidová tvořivost. to znamená to co bylo nad rámec vládních návrhů. schváleno v průběhu zejména těch e jarních měsíců v senátu a zejména v poslanecké sněmovně (.) a pak tedy v senátu abych byl přesný tak to je dvacet miliard korun kdybychom těch dvacet miliard korun. nemuseli vydávat navíc tak bychom dneska neměli ten problém s tím půl procentem

{71}

VM: škoda že v tom jede i sociální demokracie

Reformulace jsou také jedním ze způsobů užití výzvoých dotazů a také jde o téma, jemuž se budu věnovat v jedné z následujících kapitol analýzy. Reformulace jsou takové výpovědi, které shrnují právě sdělení pronesená hosty. Ukázka z dialogu přiblíží tento typ využití výzvoých dotazů.

Ukázka dialogu č. 28 Otázky Václava Moravce, d

{38}

VH: já bych v tom neviděl přímo e dluh. mm já sem se (.) vždycky velmi angažoval v těch ústavních věcech já sem dokonce (.) sepsal mm tedy za pomoci pavla rycheckého ((míněno Rychetského)) jako právníka a odborníka sem sepsal ((nádech)) federální ústavu mm o tom se už dnes moc (.) neví a (.) ta byla mm ta byla kamsi (.) kamsi mm odložena, své- svého času když sem jí navrhoval a (.) ee dost sem se tomu věnoval přemýšlel sem o tom ale (.) mm i i mm sem (..) ovlivňoval mm jakýmsi způsobem formulace té ústavy současné české (.) byt (.) to bylo v době kdy sem nebyl prezidentem takže to mělo

takový ((nádech)) mm zvláštní mm trošku (.) <polokonspirativní charakter> mm
mm nicméně mm ((nádech)) myslím si mm že mm za takových (.) čtyři pět (.)
šest let nevím bychom měli mít ústavu novou a to neřikám poprvé zde (.) to
sem řekl už e mnohokrát. já mam mm po těch všech zkušenostech (.) určitou
svou: představu taky není obzvlášť nová taky sem už o ní vícekrát mluvil (.)
o trošku jiné struktury těch zastupitelských sborů (.) o spravedlivějším
způsobu volby do nich mm a tak dále a tak dále a

{39}

VM: =rozumím-li vám správně to znamená vy byste nedělal dílčí změny ústavy,
ale: (.) kompletně by vznikl úplně (.) nový text. [ústa-]

Pod výzvané dotazy spadají také přímé výzvy, aby se host k pronesenému sdělení vyjádřil, popř. také čistá oslovení, sloužící jako výzva k reakci.

Ukázka dialogu č. 29 Otázky Václava Moravce, 18. 9. 2005

{29}

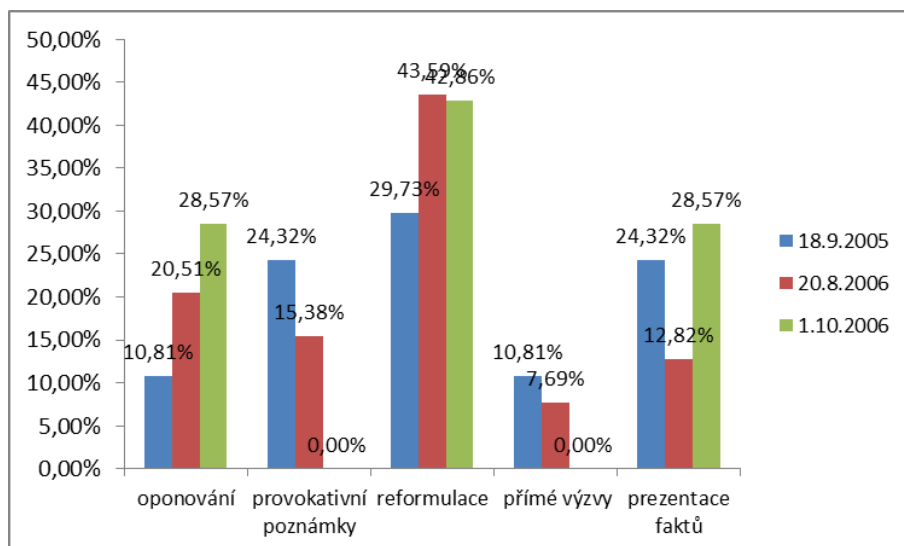
MR: ee já sem no tak je to mimo jiné to co se děje v káesčéem ((míněno
KSČM)) doklad toho že novináři se mýlí když nás celá léta vydávají za
stojaté vody, a (.) vzor nehybnosti a tak dále (.) sme normální politická
strana kde sou různé (.) názory a skupiny [ale chtěl bych,]

{30}

VM: [ted' odpověď moji] na moji [otázku,]

Z uvedených informací a ukázek je tedy zřejmé, že jednotlivá použití výzvných dotazů se značně liší. Abychom tedy byli schopni podrobněji analyzovat využívání výzvných dotazů Moravcem, je potřeba podívat se na zastoupení jednotlivých užití výzvných dotazů. Tento přehled nabízí následující obrázek.

Obrázek č. 16 Využití výzvných dotazů

Z grafu je patrné, že ve všech třech analyzovaných dílech pořadu využívá moderátor výzvové dotazy nejčastěji k reformulacím a ty tedy patří k základním Moravcovým praktikám při vedení diskuzního pořadu. Jejich používání je pro moderátora výhodné z několika důvodů – umožňuje mu stručně shrnout divákům často dlouhou pasáž, kterou host odpověděl na položenou otázku a ujistit se vzájemně s hostem, že hostova slova byla pochopena správně. Zároveň však může Moravec reformulace použít v kontroverzním vyznění, tedy tak, že uvede výpověď, která má formálně podobu reformulace, její obsah však prezentuje skutečnost, která z hostových pronesených slov nevyplývá a mívá v těchto situacích vyznění, vůči kterému má host potřebu se ohradit nebo se alespoň vyjádřit. Při bližší analýze Moravcových výpovědí zjistíme, že Moravec reformulace používá podle potřeby oběma způsoby.

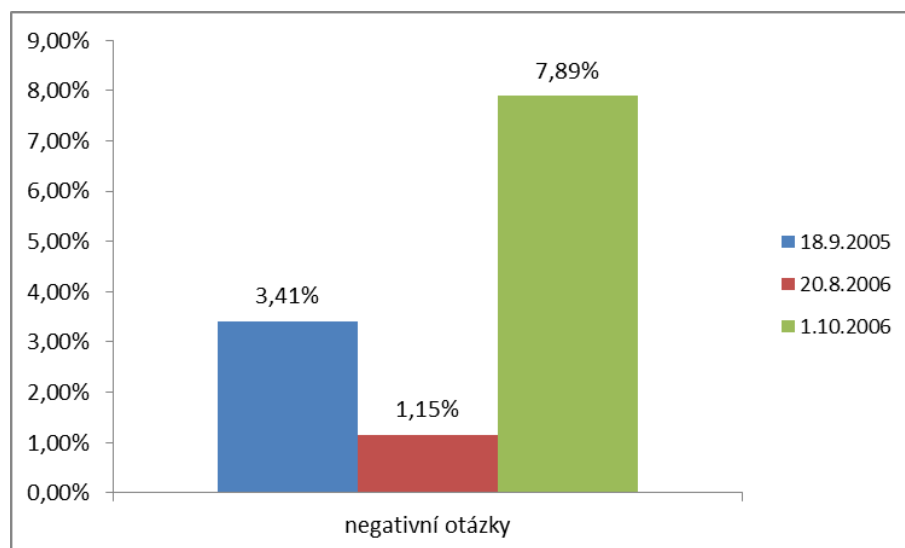
V dalším rozložení jednotlivých typů výzvoových dotazů již žádné pravidelnosti zřejmé nejsou. Způsoby použití těchto otázek se v jednotlivých dílech pořadu liší. Spolehlivě ověřit, zda jde o standardní jev, kdy moderátor volí jednotlivá použití výzvoových dotazů podle potřeby bez preference některého typu, z analyzovaného vzorku bohužel není možné. U třetího dílu pořadu je celkový počet výzvoových dotazů 7 a z toho počtu není možné získat jednoznačné a platné závěry, neboť každá jednotka výzvoového dotazu má na celkové procentuální zastoupení výrazný vliv. Zbývající dva pořady jsou pak příliš malý vzorek na to, abychom v používání výzvoových dotazů Moravcem činili další závěry.

Nicméně i z dostupných dat je patrné, jak už bylo zmíněno, že hlavním použitím výzvoových dotazů jsou Moravcovy reformulace.

4.1.5 Negativní otázky

Jednou z kategorií zahrnutou do kvantitativní analýzy jsou negativní otázky. Ty, jak bylo zmíněno v předchozích částech práce, jsou typické svou blízkou podobností s konstatováním a jejich tázací funkce je do jisté míry omezená. Moderátor jimi může na hosty vytvářet silný tlak s danou formulací souhlasit. To, jak Moravec negativní otázky fakticky využívá, zobrazuje následující graf.

Obrázek č. 17 Zastoupení negativních otázek v jednotlivých dílech pořadu

Graf jasně ukazuje, že procento užití negativních otázek je v Moravcově projevu velmi nízké a negativní otázky tedy nejsou praktikou, kterou by pravidelně či běžně používal. Přesto je však i v tomto případě znatelný rozdíl v zastoupeních negativních otázek ve třetím analyzovaném díle. Opět i zde by se bez důkladnější analýzy mohlo zdát, že v posledním analyzovaném díle pořadu moderátor na hosta vyvíjí větší nátlak odpovědět podle požadavků stanovených formou položené otázky, tedy s ní souhlasit, než je tomu v ostatních dvou dílech pořadu. I zde je tedy nutné podrobněji se podívat na konkrétní užití daného typu otázky v projevu Václava Moravce.

Pokud se tedy podíváme na konkrétní negativní otázky ve třetím díle pořadu, zjistíme, že 7,89 % je tvořeno negativními otázkami. I v tomto případě tedy hraje značnou roli poměrně malý počet Moravcových výpovědí ve třetím analyzovaném díle. Nicméně tento fakt nám nebrání se na konkrétní negativní otázky přesto podívat.

V prvním díle pořadu lze nalézt 3 negativní otázky, z nichž 1 má pro dotazovaného čistě negativní vyznění. Jak už bylo řečeno, formou negativního dotazu je na hosta vyvíjen tlak s daným tvrzením souhlasit, což by pro něj mělo v tomto případě dopad přijmutí všeobecně negativně hodnoceného jevu.

Ukázka dialogu č. 30 Otázky Václava Moravce, 18. 9. 2005

{327}

VM: e pojďme se právě o tom bavit protože občanská demokratická strana ve svých dokumentech, ve školství píše že (.) e zruší omezení pro existenci malých škol, e teď budu citovat tam kde si občané (.) a zřizovatelé školy přejí a sou ochotni případné vyšší náklady na existenci škol uhradit z vlastních zdrojů nesmí jim v tom stát bránit nadbytečnou byrokracií například stanovením minimálního počtu dětí ve třídě (.) **nemůžete být označeni (.) svým způsobem za populisty jestliže petra buzková řekla (.) že šest (.) žáků ve třídě je e číslo řekněme poměrně (.) slušné.**

{328}

WB: já myslím že bychom neměli vést debatu o tom kolik žáků je moc a kolik málo to není úkolem státu, říkat jestli bude (.) e ve škole šest žáků nebo ne úkolem státu je stanovit, (.) nějaký rozsah veřejné vzdělávací služby kterou každý žák musí dostat, samozřejmě ta služba (.) je nějak vyjádřena penězi jinými slovy stát na ni přispívá, (.) a v případě že obec je ochotna ty zvýšené náklady (.) doplatit neboť (.) uznávám že v malých školách samozřejmě ty náklady sou vyšší, ale sou případy kdy obce ch- tyto náklady chtějí uhradit, tak [v tom přípa-]

Host podle očekávání nepřijme předložené tvrzení a na otázku v takto stanovené podobě neodpoví, čímž zvolí nepreferovanou odpověď, kterou, jak bylo uvedeno v části teoreticky se zabývající preferenční organizací, je potřeba ospravedlnit a vysvětlit. Samozřejmě dle řádu mediálního dialogu by toto vysvětlení přišlo pravděpodobně v každém případě, protože od hostů se v tomto typu dialogu očekává vysvětlující odpověď i v případě volby preferované reakce. Nicméně tím, že host zvolí akci nepreferovanou, je formulace nepreferované odpovědi o to důležitější.

Pro úplnost ještě uvádím další dvě použití negativní otázky v prvním díle pořadu.

Ukázka dialogu č. 31 Otázky Václava Moravce, 18. 9. 2005

VM: **vy [byste si]**

{78}

VE: [ale,]

{79}

VM: **netrouf na mí[sto předse]dy,**

{80}

VE: [ale] ee [s:- sem]

{81}

VM: **[odpovězte mi struč]ně,**

{82}

VE: ale sem e přesvědčen, že: ta otázka není tak aby se úplně jednoduše vyřešila odejdi hlasujeme a tak dál to bude zřejmě trochu složitější proces. pokud de o mě tak sem e kandidoval i na posledním sjezdu, na: funkci

předsedu ale v téhle chvíli nestojí otázka tak abychom teď z- vybírali nového před[sedu.]

Při tomto použití negativní otázka nenabízí hostovi vyloženě negativně vyznívající odpověď. Přesto je však předložena možnost, se kterou se host pravděpodobně nebude ztotožňovat, popř. bude mít potřebu se k dané otázce vyjádřit a svou odpověď obsírněji vysvětlit (vzhledem k preferované souhlasné odpovědi).

Ukázka dialogu č. 32 Otázky Václava Moravce, 18. 9. 2005

{273}

VM: [ee na to budete] mít s vaším stínovým protějškem z občanské demokratické strany, ještě čas (.) ee nemyslíte ale že (.) i vy váš odchod e řekněme bude e chybět protože e je (.) žen v politice (.) coby šafránu a a tím že vy dvě odcházíte tak (.) těch žen na kandidátkách

{274}

KD: =já si myslím že to může být skvělá inspirace pro spoustu žen aby se do toho pustily taky,

Ani druhá otázka není pro dotazovanou přímo negativně vyznívající, přesto však lze z formy, kterou otázka má, očekávat, že host se s ní nebude ztotožňovat. Což se také stane – odpovídající mluvčí však nesouhlas nevyjádří přímo, ale odpověď formuluje v pozitivní formě, která však nesouhlas vyjadřuje. Neztotožňuje se totiž se stanoviskem, že „její odchod bude chybět“, nýbrž naopak prezentuje pozitivní vliv toho, že v politice působila.

V prvním díle pořadu všechny tři negativní otázky navrhují odpověď, se kterou se očekává, že se host nebude ztotožňovat. V jednom z případů je otázka navíc formulována jako pro hosta vyloženě negativně vyznívající.

V dalším analyzovaném díle pořadu je možné najít negativní otázku pouze jednu. Její podobu zachycuje následující ukázka.

Ukázka dialogu č. 33 Otázky Václava Moravce, 20. 8. 2006

{208}

VM: a například jedna ze změn ústavy může být stanovení jak už bylo řečeno e lichého počtu poslanců a nebo dokonce zrušení senátu. protože politika dvacet jedna mirka e čejková, kandidují do senátu aby ho (.) zrušili, není to populistický ee slib když k tomu je zapotřebí třipětinová e většina a: a: jeví se to: e co se ve vztahu k veřejnosti týče jako velmi populární [zrušení senátu]

{209}

MČ: [co ()] tak to by potom znamenalo že nemůžeme mluvit o tématech která budou prostě prezentována jako populární ale pokud jsem správně poslouchala

ten příspěvek ((nádech)) ee tak se tam e hovoří o tom že různé návrhy probíhaly a že vlastně ta výtka směrem k politikům je (.) že nevědí mnohdy co chtějí. tak my to víme zcela přesně protože je to o tom aby ten systém byl spravedlivý. a jestli se teď díváme na e na volby do poslanecké sněmovny a na co to v té diskuzi vlastně i tady zaznělo před ee před ee tím e po těch volbách ee otevřeli to zelení, že ten systém vlastně neodráží: volební hlasy kte- které ee ten kandidát nebo ta strana teda dostává v těch počtech mandátů. tak pak se domníváme že by se měl e vlastně ten systém upravit tak aby spravedlivý byl. [rovnou říkám]

I v tomto díle pořadu se Moravec ptá na všeobecně negativně vnímaný jev, a tak jako v prvním díle se dokonce ptá i na stejné označení činnosti hostů jako populistické. A stejně jako v prvním analyzovaném díle i zde se dotazovaná vůči této formulaci ohradí, dokonce příměji než první host, a proti danému označení argumentuje.

Důvod, proč jsou ukázky použití negativních otázek použity, je další ilustrace rozdílnosti ve třetím díle pořadu. Zde, přestože negativní otázky jsou v dialogu tři, není ani jedna použita za účelem tlačení hosta do pro něj negativně vyznívající pozice. Samozřejmě i tato sdělení silně preferují souhlas s danou výpovědí, vzhledem k absenci kontroverze jde však spíše o návrh odpovědi a výzvu hosta k vyjádření se k tomuto návrhu. Pro úplnost jsou všechny negativní otázky v dialogu znázorněny v následujících ukázkách.

Ukázka dialogu č. 34 Otázky Václava Moravce, 1. 10. 2006

[ee]

{19}

VM: [a oni] oni nepoznali že jim havel zředil pivo.

{20}

VH: nepoznali, nepoznali, takže potom (.) s odstupem času sem se k tomu i doznal <těm svým nadřizovým.>

Ukázka dialogu č. 35 Otázky Václava Moravce, 1. 10. 2006

{49}

VM: když se podíváte na: ústavu a možnost e (.) země. jít k předčasným volbám. e není toto jedna z věcí kterou by (..) při změnách ústavy nebo v nové ústavě bylo také lepší zakotvit? lépe, precizovat, aby země mohla jít k předčasným volbám, vidíme aktuální politickou situaci.

{50}

VH: mm mm pravděpodobně by to šlo dokonce takový i pokud vím takový návrh v senátu mm v senátu mm e existuje. mm (...)

Ukázka dialogu č. 36 Otázky Václava Moravce, 1. 10. 2006

{144}

VM: stav politiky, a: a dění ve střední východní evropě jak ste o tom mluvil e v souvislosti s budoucností evropy budoucnost evropy byla téma kterému se václav havel věnoval v mnoha svých veřejných projevech zabýval se reformami evropských institucí nutností přijmout jasnou a srozumitelnou evropskou ústavu, a v poznámkách václava havla z dvacátého prvního února roku devatenáct set devadesát čtyři se dočteme a teď budu citovat doslova, potřebovalo by to evidentně funkci prezidenta když už to nemůže být císař. e který by se mohl ee který by mohl být čistě reprezentativní, ale který by byl zřetelným punktem celé struktury. navrhnout ho může evropská rada a volit evropský parlament. evropská unie bude útvar spíš konfederativní ale i takový útvar (.) má mít svoji jasnou hlavu, svůj nejvyšší bod. evropská unie má samé kolektivní orgány a cirkulující funkce, úkaz typický to pro země, před rozpadem. v závorce (.) jugoslávie. ((nádech)) (.) z evropské pětadvacítky, se zanedlouho stane evropská sedumadvacítka, evropa se rozšíří o rumunsko a o bulharsko, e evropská unie jak sme mohli vidět v uplynulých letech nebyla (.) schopna (.) hlubších změn zásadnějších změn včetně evropské ústavy, (.) není podle vás ve světle těch citovaných slov, která jsem e vzal z vašich poznámek e na místě obava ((polknutí)) e z drolení nebo dokonce rozpadu evropské unie?

{145}

VH: já bych tu e já bych tu obavu neměl ale ta evrops- ta evropská unie opravdu je naprosto mm unikátní (.) soustátí, mm e kt- poprvé v historii tak dlouho mm evropa žije bez války a je to do značné míry díky tomuto i sjednoco- e vacímu procesu, my sme vyváželi světové války do světa, ((nádech)) teď můžem máme šanci vyvážet spíš inspiraci, to je mm to je celý veliká věc která je nesmírně složitá tisíckrát se to musí měnit a zdokonalovat a ((nádech)) tisíckrát můžem nadávat ((nádech)) na tu byrokracii a neschvalovat jakési složitě dlouhé ústavy a mm tak dále ale v podstatě, to sou věci které e k tomu patří a musí patřit. a: ee považuju dokonce za věc technickou jestli e ústava evropská je přijata ((nádech)) letos nebo za pět nebo za šest let. mm ((polknutí)) mm a: tam byla řeč vo tom prezidentovi mm to sem psal dávno před tím než s- se začlo obecně mluvit o nějaké takové funkci. já si mm ee já sem tím mm opravdu nemyslel nic jiného než (.) mm zp- ee zpřehlednit tu strukturu, nějakou mm nějakou funkci která třeba nemá ani žá- žádné moc kompetence ale která symbolizuje tu kontinuitu. že se to nějak ((nádech)) někde sbíhá že to má nějakou hlavu. že, mm

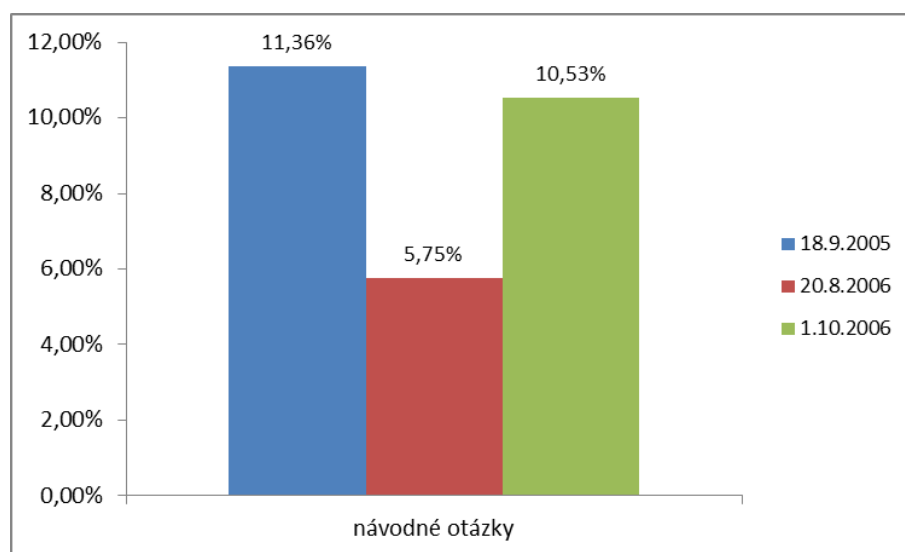
Při prozkoumání znázorněných tří ukávek z posledního analyzovaného dílu pořadu je potřeba si také všimnout, že ve dvou ze tří položených negativních otázek host přijme navrženou odpověď a s tvrzením souhlasí. Je to další znak faktu, že Moravec v tomto díle pořadu nepokládá otázky s negativním vyzněním pro hosta.

I používání negativních otázek tedy ukazuje na rozdílný přístup Moravce v hostovi ve třetím díle pořadu. Moravec sice negativními otázkami hostovi navrhuje určitou odpověď, na rozdíl od ostatních dílů není její vyznění pro hosta negativní a host tak nemá potřebu se vůči otázce ohradit.

4.1.6 Návodné otázky

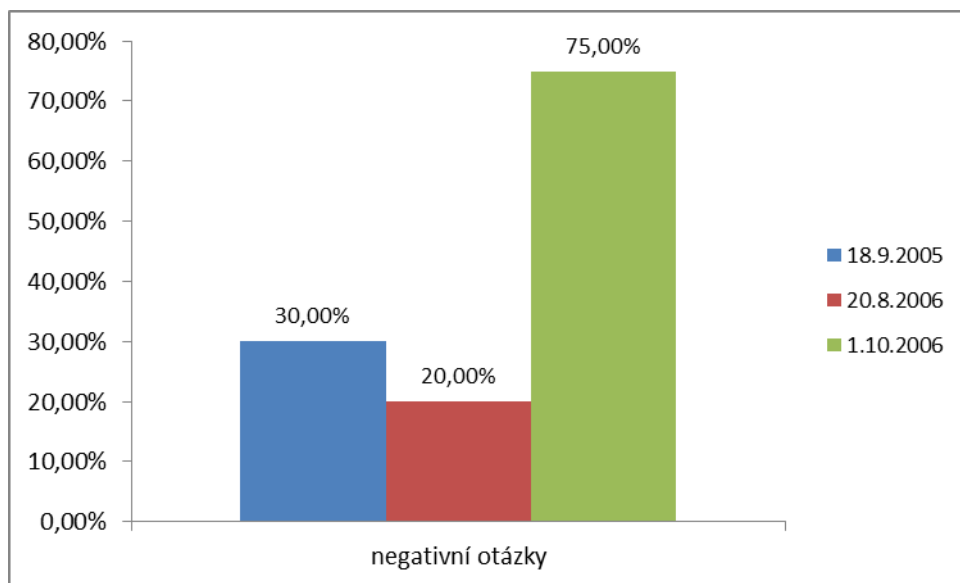
Poslední část formální analýzy otázek je zaměřená na návodné otázky. Před samotnou analýzou se nejprve podívejme na graf zastoupení návodných otázek v jednotlivých dílech pořadu.

Obrázek č. 18 Zastoupení návodných otázek v jednotlivých dílech pořadu

Graf ukazuje na poměrně vysoké procento zastoupení návodných otázek v prvním a třetím díle pořadu, kde tvoří více než 10 % všech Moravcových výpovědí. Návodné dotazy mohou mít jak interogativní formu, tak může jít i o výzvové dotazy. Co je však pro návodné otázky typické, ať už jsou v jakékoliv podobě, že navrhují a podsouvají dotazovanému možnou odpověď na položenou otázku. Není tedy náhodou, že všechny negativní otázky, zmíněné v předchozí části analýzy, spadají do návodných otázek a značnou část závěrů, vztahujících se k negativním otázkám tak lze vztáhnout i na návodné dotazy. To, jaké procento z návodných dotazů tvoří otázky negativní, zobrazuje následující graf.

Obrázek č. 19 Zastoupení negativních otázek v otázkách návodných

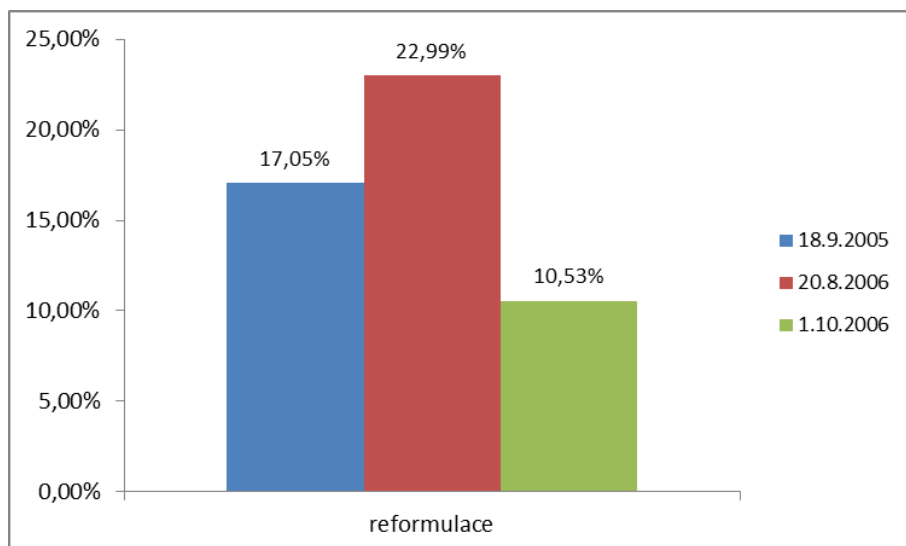
Z grafu je zřejmé, že zejména ve třetím díle pořadu tvoří negativní otázky většinu dotazů návodných. Jen jeden návodný dotaz má v tomto díle jinou podobu než formu negativní otázky. Vzhledem k celkovému nízkému počtu návodných otázek v tomto díle pak tato jedna otázka tvoří celých 25 %, což dojem z rozložení negativních otázek v návodných dotazech poněkud zkresluje.

Podobné je to i v ostatních dílech pořadu, kde je však přece jen patrné vyšší zastoupení jiné než negativní formy otázky v návodných dotazech. Pokud se na tyto otázky podíváme podrobněji, zjistíme, že jde buď o výzvové dotazy, nebo o uzavřené otázky. V prvním díle tvoří výzvové dotazy celou polovinu návodných dotazů, 20 % pak tvoří uzavřené otázky v jiné než negativní podobě. Všechny zmíněné však mají společné předložené navrhované odpovědi moderátorem a na hostech je poté vyjádření souhlasu či odmítnutí dané odpovědi.

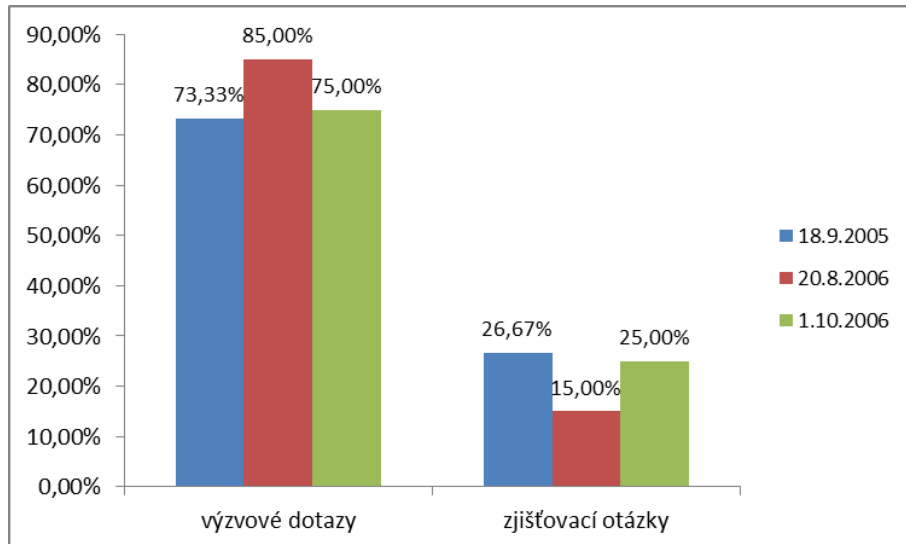
4.1.7 Reformulace

Reformulace a jejich užití bylo částečně komentováno v předchozí části analýzy týkající se výzvoových dotazů. Nicméně jsou jisté aspekty, které zmíněny nebyly.

Obrázek č. 20 Zastoupení reformulací

Z grafu vyplývá, že reformulace tvoří značnou část Moravcova projevu. Zejména v prvních dvou dílech je jejich podíl na celkovém počtu moderátorových výpovědí značný. Důvody, proč moderátor reformulace používá, již zmíněny byly – tento typ výpovědi je pro něj z mnoha důvodů velmi výhodný. Moderátor pronese tvrzení, prezentované jako reformulace, a následně od hosta žádá vyjádření se k němu. To, jestli mají reformulace skutečně podobu výzvnových dotazů (tedy prostých tvrzení), nebo jsou zastoupeny i jiné formy, ukazuje následující graf.

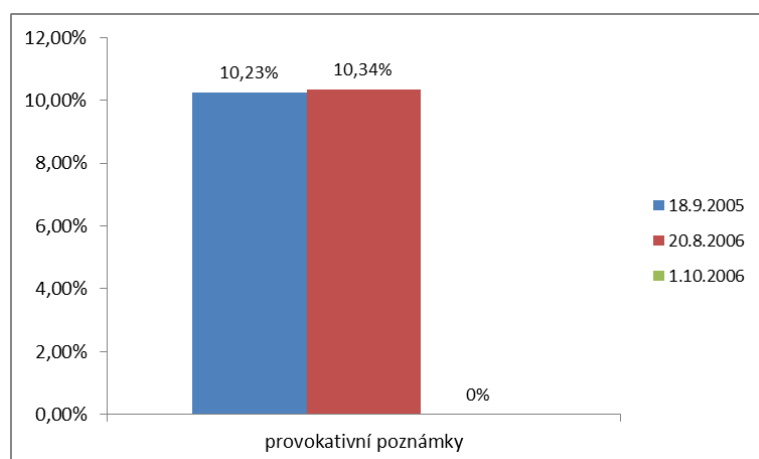

Je tedy patrné, že Moravcovy reformulace jsou tvořeny buď výzvnovými dotazy, nebo zjišťovacími otázkami. Další forma nebyla zjištěna. Je to logické – Moravec v podobě reformulace shrnuje fakta a následně chce od hostů souhlas nebo odmítnutí dané reformulace. Na souhlas se tak může zeptat buď jen zjišťovací otázkou, nebo prostým sdělením, k němuž se od hosta očekává vyjádření se.

Z grafu je také zřejmé, že většinu reformulací tvoří výzvodé dotazy, které jsou, dalo by se říci, ještě přímější než zjišťovací otázky. Zatímco otázkami se na platnost Moravcovy výpovědi moderátor ptá, výzvodé dotazy jsou již prezentovány jako reálná fakta. Od hosta se samozřejmě očekává vyjádření se k těmto faktům. Nic to však nemění na skutečnosti, že oznamovací forma výpovědi působí závazněji než forma interogativní.

4.1.8 Provokativní poznámky

Na závěr kvantitativní analýzy moderátorových výpovědí přichází analýza provokativních poznámek.

V prvním a druhém díle pořadu používá Moravec provokativní poznámky relativně hojně, zatímco ve třetím díle je jejich četnost nulová. Opět se tím ukazuje rozdílnost přístupu moderátora k hostům v jednotlivých dílech pořadu. Provokativní poznámky mívají ironický podtón a pro hosta tím pádem mají negativní vyznění. Moravec je proto používá k vyprovokování hosta k reakci, protože lze předpokládat, že host nenechá takovou to poznámku bez odezvy a pasivně ji přijme.

Nulové zastoupení provokativních poznámek ve třetím díle pořadu potvrzuje závěry vyplývající z dalších analyzovaných dat, totiž že Moravec k hostu ve třetím díle přistupuje rozdílně a oproti hostům v prvním a druhém díle pořadu, nepronáší ve třetím díle výpovědi, které by pro hosta vyznívaly nepříznivě. Zastoupení provokativních poznámek v Moravcově projevu tak znovu ukazuje na fakta, která byla již několikrát zmíněna v předchozích částech analýzy.

4.1.9 Závěry kvantitativní analýzy

Kvantitativní analýza pracovala s rozdělením Moravcových výpovědí na jednotlivé kategorie podle různých druhů dělení. Hlavní, co z analýzy těchto výpovědí vyplývá, je rozdílný přístup moderátora k jednotlivým hostům pořadu, konkrétně rozdílný přístup Moravce k hostu třetího analyzovaného dílu pořadu, Václavu Havlovi.

V prvních dvou dílech pořadu jsou hosty aktivně politicky činné osoby. Vzhledem k faktu, že stanoviska vyslovená v pořadu Otázky Václava Moravce bývají použity pro potřeby zpravodajské relace Události (a dalších pořadů), snaží se Moravec hosty, jakožto osoby mající aktivní vliv na politickou scénu, přimět k formulování jasného, stručného a jednoznačného stanoviska. K tomu moderátor používá prostředky jako zavřené otázky, které dávají hostovi jen omezenou možnost formulace odpovědi, často ve zjišťovací podobě, která je z dotazů v interogativní formě nejpřísnější a host u ní může volit jen z odpovědi ano/ne. Častým prostředkem jsou také reformulace, které mívají nejčastěji podobu výzvového dotazu, tedy nemají interogativní podobu, a jsou pronesena jako prostá sdělení, což ještě více přispívá k tlaku hosta na jasné vymezení se k danému sdělení.

Ve třetím díle Moravec přistupuje ke kladení otázek rozdílně. Moderátor v tomto díle netrvá striktně na formulaci jednoznačné odpovědi a dává hostovi mnohem větší volnost při formulaci odpovědi. Navíc otázky pokládané Václavu Havlovi nevyznívají pro hosta nepříznivě a moderátor hostu neopouje a nenutí ho jeho postoje obhajovat. Hlavní důvod rozdílnosti přístupu k hostu ve třetím díle pořadu je možné spatřovat ve faktu, že Václav Havel v době účasti v pořadu již nebyl aktivním politikem a na vývoj politických událostí tak neměl přímý vliv. Jeho postoje tak nebyly ze zpravodajského hlediska tak významné jako u hostů z předchozích analyzovaných dílů.

4.2 Kvalitativní analýza

Protože však velká část komentářů a závěrů kvantitativní analýzy zahrnovala i jevy vztahující se k analýze kvalitativní, bude mít tato kapitola formu spíše doplnění či přiblížení jevů popsaných v kvantitativní části analýzy a bude z jejich výsledků ve velké míře vycházet.

4.2.1 Předávání slova hostům

První, co je, co se Moravcova předávání slova hostům týče, potřeba zmínit, je naprosto zřejmá a snaha Václava Moravce získat o svých hostů jasná stanoviska k probíraným, předem stanoveným tématům. Ostatně k podobné závěry byly učiněny i na základě kvantitativní analýzy Moravcových výpovědí.

Moderátor se záměrem získat jednoznačná vyjádření pracuje již při formulování otázek, jež svým hostům pokládá. Tyto otázky tak mívají velmi často podobu jasně položených otázek s velmi malým prostorem pro uhýbání při odpovědi. Host je tedy vzhledem k tomuto faktu nejenže nucen vybírat z velmi úzce stanoveného okruhu možných odpovědí, ale moderátor má také vzhledem k tomuto faktu poměrně snadnou práci při identifikaci (ne)přítomnosti odpovědi, již se pak může snáz domáhat. Tento jev byl také podrobněji popsán a rozebrán v kvantitativní části analýzy.

K tématu střídání replik je ještě nutné uvést, že v Moravcových replikách je patrná také snaha udržovat rozhovor divácky zajímavý, a to vnášením kontroverzních témat, resp. formulacemi, u nichž je předpoklad, že určitou kontroverzi vyvolají. Tato Moravcova snaha je opět patrná již z pokládání otázek hostům, kde Moravec volí buď přímo celé téma, nebo případně formulaci otázky, vůči nimž se host pravděpodobně bude chtít ohradit (v rámci zachování pozitivní prezentace sebe sama či skupiny, kterou zastupuje, o níž jde účastníkům televizní politické diskuze především). Moravec však, jak jsem uvedla, pokládá otázky v takovýchto situacích často úzce definované, takže host má jen velmi malý prostor pro vymanění se z dané situace. Příklad jedné takové situace nabízí následující úryvek.

Ukázka dialogu č. 37 Otázky Václava Moravce, 20. 8. 2006

{39}

VM: =mu- můžu můžu tady začít, e abychom ee šli strukturovaně. e podívejme se do programového prohlášení e vlády na několika místech se v něm dočteme že prioritou vlády je stabilita veřejných financí. ((nádech)) když to řekneme hezky česky (.) rozumné fungování státní pokladny a snižování schodku státního rozpočtu a to kvůli přijetí eura v roce dva tisíce deset. v programovém prohlášení sem teď našel větu a teď budu citovat doslova vláda bude ve své rozpočtové politice důsledně dodržovat konvergenční program. konec citátu, pro úplnost ee návrh ee státního rozpočtu na příští rok porušuje tento závazek z programového prohlášení. pane premiére ste si toho vědom?

Ve zmíněné ukázce dostává moderátor hosta do svízelné situace – už samotné moderátorem prezentované faktické informace před položením otázky jsou věci, vůči které by se host pravděpodobně chtěl (ve smyslu zachování pozitivní sebeprezentace) ohradit. Takovou možnost však položená otázka nenabízí a hostu nezbývá než odpovědět formou, jíž si položená otázka stanovuje – ano, nebo ne. Komplikace je však v tom, že ani jedna z navrhovaných odpovědí nevyznívá pro hosta příznivě, neboť přiznání, že si není vědom, zda plní či neplní volební program, není obecně pozitivně vnímaný jev, stejně tak jako druhá možnost odpovědi, že si neplnění volebního programu vědom je.

Již v kvantitativní analýze byl zjištěn rozdílný přístup moderátora ke třetímu analyzovanému dílu pořadu. Tento pořad se liší také, co se předávání slova hostům týče. Jediným hostem tohoto dílu je Václav Havel, ke kterému Moravec (soudě dle způsob pokládání otázek) chová úctu či minimálně respekt. Moravcovy otázky mají v tomto díle odlišnou podobu. Jsou sice velmi úzce specifikované, mnohdy silně preferující určitou odpověď, vůbec však tyto možné odpovědi nevyznívají pro Václava Havla nepříznivě či způsobem, vůči kterému by se musel ohradit.

Dalším výrazným jevem, který se u ostatních hostů v ostatních analyzovaných dílech pořadu

neobjevuje, jsou otázky formulované jako dotazy na pocity, subjektivní vnímání a prožívání určitých situací či událostí.

Ukázka dialogu č. 38 Otázky Václava Moravce, 1. 10. 2006

{73}

VM: =vnímáte to, co používala (.) a vy vy ste naznačil že to vnímáte tak že média spor o majetek v rodině havlových používala i jako klacek proti václavu havlovi v prezidentské éře je je je to (.) je to (.) tak jak to vnímáte

{81}

VM: =vy vy cítíte to c- co saša vondra označuje mentální blok václava havla z václava klause?

Pro tento díl s Václavem Havlem je na rozdíl od dalších dvou dílů typické, že Moravec nechává hostu poměrně velkou volnost pro formulování odpovědi, a to co se formy i délky týče. Přestože otázky jsou formulovány poměrně úzce, nechává Moravec Václava Havla odpovídat volnou formou a jeho odpovědi téměř nekoriguje. Naopak ve zbylých dvou dílech Moravec do hostových odpovědí často vstupuje, přerušuje je s požadavky na upřesnění odpovědi, pokládá dodatečné otázky či hostovy odpovědi reformuluje.

4.2.2 Používání přípravných sdělení

Václav Moravec je zkušeným moderátorem, který si je dobře vědomý své role a povinností, které jsou s ní spojené, což se odráží i na jeho projevu. Přípravná sdělení, na která byla analýza také zaměřena, při svém moderování politické debaty využívá hojně, a to k mnoha různým účelům.

První častý způsob použití úvodních pasáží k otázkám, je prezentování klíčových faktů a událostí, které jsou pro úplné pochopení dotazu nezbytné. Tyto pasáže mohou být určeny jak hostům, tak často ale také zejména divákům, kteří nemusejí být s daným problémem obeznámeni.

Ukázka dialogu č. 39 Otázky Václava Moravce, 18. 9. 2005

{16}

VM: hezké dobré (.) poledne. ee vy ste oba dva členy nejužšího vedení komunistické strany čech a moravy. jednoduchá otázka. měla by káesčéem ((míněno KSČM)) miroslava grebeníčka přemlouvát aby zůstal, nebo by měl co nejrychleji odejít. pane místopřed[sedo.]

Jak je vidět z uvedeného příkladu, nemusí být tyto úvodní pasáže nijak dlouhé. V tomto případě se jednalo jen o krátkou větu ozřejmující divákům pozice hostů v KSČM, které bylo nutné znát pro pochopení položené otázky.

Dalším příkladem, jak Moravec přípravná sdělení využívá, je prezentace faktů a údajů, pomocí nichž otázku v podstatě formuluje (např. již prezentovaný úryvek {39} z 20. 8. 2006 o neplnění programového prohlášení). Nejde zde o to, aby moderátor hostům nebo divákům prezentoval jen jim neznámá fakta, ale přímo o položení otázky pomocí prezentovaných informací.

Moravec využívá přípravná sdělení také při své roli oponenta pozvaných hostů. Prezentací faktů vyvrací, zpochybňuje či relativizuje odpovědi hostů a nutí je tak jejich postoje obhajovat a podkládat protiargumenty.

Ukázka dialogu č. 40 Otázky Václava Moravce, 18. 9. 2005

{21}

VE: [e mandát]ní smlouva je spojena s výkonem jeho funkce je to čistě technická záležitost, rozhodující je jestli bude chtít dělat dále předsedu ústředního výboru, a: jestli ho v tomto (.) e ústřední výbor podpoří nebo nepodpoří (.) pokud se: rozhodne pro demisi, domnívám se že není o čem jednat je potřeba takové rozhodnutí (.) respektovat, pokud se: rozhodne zůstat s nějakými podmínkami, potom budeme jednat o tom co dál.

{22}

VM: e počkejte ale on zcela jasně řekl že to je bezpředmětné aby zastával post předsedy káesčéem, ((míněno KSČM)) tudíž vy e necháváte miroslavu grebeníčkoví otevřená vrátka aby (.) zůstal předsedou káesčéem ((míněno KSČM)) [do voleb,]

4.2.3 Domáhání se odpovědi

Pokud je pozornost zaměřena na to, jak moderátor Václav Moravec trvá na zodpovězení stanovených otázek, není možné si nevšimnout, že je velmi vytrvalým a neodbytným tazatelem, který se různými technikami snaží hosty přimět k odpovědi na položenou otázku.

Jak už bylo uvedené v kvantitativní části analýzy, vyžaduje Moravec jasné a přesné odpovědi a zaujetí stanoviska k probírané tématice. Způsobů, jakými se tohoto cíle snaží dosáhnout, je několik. Zpravidla, pokud se host rozhovoří a Moravec neuzná jeho promluvu za relevantní odpověď, moderátor svou otázku zopakuje či ji hostu připomene. Pokud tento krok nezafunguje a host neodpovídá, využívá Moravec často reformulace, pomocí níž shrne hostovu výpověď a prezentuje v ní odpověď sám (často ve vyznění, se kterým host může jen těžko souhlasit) a hosta tím vyzve k vyjádření se k dané reformulaci. Reformulaci může použít i několikrát za sebou, než se mu dostane odpovědi, kterou uzná za dostatečnou, popř. než otázku vzdá a přesune se k jinému tématu.

Ukázka dialogu č. 41 Otázky Václava Moravce, 20. 8. 2006

{98}

VM: [z těch] informací promiňte z těch informací které teď máte k dispozici eee v čem ta jednání budou v pondělní jednání dua (.) topolánek paroubek v čem budou nejkomplikovanější

{100}

VM: platí to co jste řekl dvacátého e šestého června. že pokud e bude ivan langer ministrem e vnitra že takovou vládu prostě vy tolerovat nebudete?

{101}

JP: tak já jsem neměl výhrady jenom k ivanu langerovi ale například také k e sašovi vondrovi protože si myslím že ta zahraniční politika státu ee by se posunula poněkud jiným směrem než e kam jsme ji posunovali dosud,

{102}

VM: chcete tím říct že tato dvě jména by ta jednání mohla zablokovat?

{103}

JP: tak podívejte já e ačkoli se o mně říká opak (.) tak e já nejsem diktátor, a v rámci sociální demokracie se bude e v předsednictvu strany o těch věcech hlasovat, takže je možné že bude můj můj hlas přehlasován

{104}

VM: ale kdyby tomu tak nebylo tak by tato dvě jména mohla zablokovat

{105}

JP: =tato: dvě jména by nám v tuhleto chvíli vadila, nebo mu- musíme dostat určité určité záruky toho jak si představuje třeba pan langr ((míněno Langer)) koncepci práce policii, restrukturalizaci policie, a také musíme vědět jak se bude vyvíjet česká zahraniční politika. zda ty věci které na kterých třeba já osobně jsem e pracoval svými intenzivními návštěvami e ve světě například v rusku v číně v brazilii zda tohleto všech- nebo v indii zda tohleto všechno nepadne pod stůl

{106}

VM: jediné [()]

{107}

JP: [přílišnou] orientací

{108}

VM: promiňte jediné tyto záruky jinak by kvůli těmto dvou jménům mohla ta jednání [zkrachovat]

{109}

JP: [já si myslím] že: budeme určitě velkorysí ale potřebujeme jednat také ko- ee o konkrétním ee dopadu té politiky

V této ukázce Moravec svou otázku přeformuloval dokonce několikrát a několikrát tak požadavek za zodpovězení otázky zopakovat, než se mu dostalo jasné odpovědi, se kterou se pravděpodobně spokojil, protože svůj dotaz již znovu neopakoval.

4.2.4 Moravcovy reformulace

Moravcových reformulacím byla věnována rozsáhlá část kvantitativní části analýzy. K jejím závěrům

je třeba doplnit snad jen skutečnost, že Moravcovy reformulace často nebývají reformulacemi v původním slova smyslu, tedy že by jimi skutečně shrnoval to, co host právě řekl. Reformulací Moravec využívá spíše k vymáhání si odpovědi na položenou otázku, popř. k určité provokaci hosta tím, že reformulaci provede v kontroverzním, někdy přímo opačném vyznění toho, co host řekl, čímž přiměje komunikační partnery k reakci a obraně. Takový příklad užití nabízí následující ukázka.

Ukázka dialogu č. 42 Otázky Václava Moravce, 20. 8. 2006

{61}

VM: ste v té (.) souvislosti ochoten být tolerantní vůči mirku topolánkovi a případně vládě ódéés ((míněno ODS)) která by s vámi (.) během dvou tří dnů chtěla dojednat možné oddálení přijetí eura kvůli stabilitě veřejných financí na rok dva tisíce jedenáct? byl byste vstřícný? ano nebo ne

{62}

JP: tak podívejte já nevím jestli budeme jednat o oddálení eura určité budeme jednat o tom abychom ee pokud budeme tolerovat tu vládu abychom například tolerovali také státní rozpočet na příští rok což je logické protože (.) tu podstatnou část ee prací na rozpočtu sme odpracovali my takže by to bylo neseriózní [kdybychom postupovali jinak]

{63}

VM: [to znamená takže to znamená že svým způsobem dáváte bianko] šek ee k tomu rozpočtu s osmdesáti osmi miliardami korun že ho čéesesdé ((míněno ČSSD)) podpoří

{64}

JP: tak bianko šek pokud by tam byly škrty u důchodců a u e státních zaměstnanců tak ten (.) by platil tak pět minut. ten bianko šek čili ty hlavní rysy toho rozpočtu předpokládám že zachová ódéés. ((míněno ODS)) protože podívejte celých osm let my sme sledovali také cestu sociálního smíru a e my jenom proto že budeme odcházet z vlády a při těch poměrech hlasovacích které sou ve sněmovně tak nikdo od nás od nás nemůže očekávat že budeme dělat politiku jinou

4.2.5 Neutralistická pozice

V Moravcově projevu jsou zřejmé znaky toho, že se snaží udržet si neutralistickou pozici tak, aby nemohl být napaden s neprofesionálního prezentování vlastních názorů, popř. nadřování jedné zúčastněné straně.

K tomu Moravec využívá několik různých prostředků. Ve svém projevu se vyvaruje jakýchkoliv hodnocení hostových odpovědí, neboť souhlas či nesouhlas se hostovým sdělením by mohlo být jak pro hosty, tak i diváky signálem příklonění jedné zúčastněné straně, což je pro pozici moderátora

samozřejmě nepřípustné.

Dalším metodou, kterou Moravec pro demonstraci své neutralistické pozice používá, je prezentace jakýchkoliv názorů a postojů. V takových případech se Moravec zásadně vždy odkazuje na třetí stany a využívá při tom citací z médií. Další možností je také zevšeobecnění dotazu, kdy Moravec přenesl dotaz na všeobecnou skupinu lidí, tj. diváky zajímá apod.

4.2.6 Závěry kvalitativní analýzy

Vzhledem k faktu, že zásadní část poznatků o vedení mediálního dialogu Václavem Moravcem v analyzovaných dílech pořadu byla prezentovaná již v kvantitativní části analýzy, byla kvalitativní analýza pojata spíše jako rozšíření či okomentování závěrů analýzy kvantitativní, a vzhledem k tomuto faktu kvalitativní analýza nepřinesla další významné poznámky Moravcova způsobu moderace.

Nicméně vzhledem ke stanoveným tématům, jimiž se kvalitativní analýza zabývala, je nutné k těmto částem analýzy uvést, byť velká část z nich vyplývá již z analýzy kvantitativní.

Co se předávání slova hostům týče, je tato část Moravcova projevu do značné míry ovlivněna skutečností, jak Moravec k jednotlivým hostům přistupuje. Zatímco v prvních dvou dílech pořadu jsou hosty aktivní politici, vymáhá od nich Moravec jasné a jednoznačné odpovědi na položené otázky – více u nich tedy trvá na odpovědi, opakuje otázky a reformuluje v kontroverzním vyznění tak, aby přiměl hosty k otázce se vyjádřit.

Ve třetím díle pořadu je přístup k předávání slova značně odlišný. Moravec netrvá na formulaci jasné odpovědi a hostovi nechává volný prostor utvořit odpověď podle potřeby. Moderátor zde otázky v takové míře neopakuje a nepoužívá reformulace v negativním vyznění.

Přípravná sdělení moderátor využívá zejména k prezentaci klíčových faktů potřebných k pochopení oprávněnosti dotazu, popř. uvedení hostů do probírané problematiky.

Co se domáhání se odpovědi na položenou otázku týče, bylo již uvedeno, že skutečnost, jestli Moravec od hosta otázku vymáhá, záleží do značné míry na tom, kdo daným hostem je. V prvních dvou dílech pořadu je tedy moderátor v domáhání se odpovědi o poznání vytrvalejší a striktnější, zatímco ve třetím díle moderátor sice otázku zopakuje, ale při nezískání odpovědi v požadované formě, popř. i při odmítnutí dané otázky, hosta k odpovědi dále nenutí.

Hlavním rysem Moravcových reformulací je skutečnost, že je moderátor využívá spíše jako prostředek, jak přimět hosta reagovat na položenou otázku, než jako prosté shrnutí hostova sdělení.

Václav Moravec jakožto zkušený moderátor si ve svém projevu značně hlídá udržení si své neutralistické pozice. Vyhýbá se tak hodnocení hostových odpovědí a prezentované názory či postoje vždy přisuzuje třetí straně.

ZÁVĚR

Tato práce se zabývala mediálním dialogem a jeho analýzou na třech dílech pořadu Otázky Václava Moravce. V úvodní části práce byla popsána metodologická východiska analýzy – principy a jevy, kterými se zabývá konverzační analýza, jejíž metody byly v práci využity. Dále byla popsána specifika institucionálních dialogů a posléze i konkrétně dialogu mediálního.

Následná analýza si kladla za cíl provést kvalitativní i kvantitativní rozbor mediálního dialogu, se zaměřením na moderátora Václava Moravce. Kvantitativní analýza rozebírala otázky, které Moravec při moderování používá, na základě rozdělení podle různých kritérií. Kvalitativní analýza do značné míry vycházela z výsledků kvantitativní analýzy a jejich zjištění doplnila o další informace, získané na základě z rozboru vybraných typických jevů Moravcova komunikačního stylu.

Kvalitativní analýza si stanovila následující otázky, na něž hledala odpověď: (1) *Jakým způsobem Václav Moravec předává slovo hostovi (a případně si jej bere zpět)?* (2) *Využívá moderátor při kladení otázek tzv. přípravných sdělení?* (3) *Jak je moderátor důsledný při domáhání se odpovědi na položenou otázku?* (4) *Jakým způsobem Moravec využívá reformulací?* (5) *Snaží se moderátor zaujímat neutralistickou pozici?* Z výsledků kvantitativní a kvalitativní analýzy tří dílů pořadu Otázky Václava Moravce lze říct, že Moravec je zkušený moderátor, který zná povinnosti své role a při moderování se jimi řídí. (1) Hostům předává slovo pomocí přesně definovaných otázek, na které očekává jasné a jednoznačné odpovědi. (2) Přípravná sdělení Moravec ve svém projevu hojně využívá, a to s různými záměry. Překládá publiku informace, které diváci nemusí znát; specifikuje jimi svou otázku, nebo jimi hostům oponuje. (3) Domáhání se odpovědi na položené otázky u Moravce závisí na hostu, kterému otázky klade. V případě hostů-aktivních politiků své otázky několikrát opakuje, využívá reformulace, ale přiměl hosta zaujmout jasné stanovisko a na zodpovězení otázky trvá. V případě hosta-neaktivního politika Moravec sice své otázky opakuje, na dodržení podoby odpovědi, stanovené položenou otázkou, popř. na zodpovězení dotazu jako takového, netrvá tak urputně jako v dílech s hosty-politiky. (4) Reformulace tvoří značkou část Moravcova projevu. Jejich použití ovšem opět záleží na hostu, s nímž rozhovor vede. U aktivních politiků využívá moderátor reformulace k přimění hosta odpovědět tím, že se musí vyjádřit k dané reformulaci, která často místo kontroverzní vyzněním, vyjádřit. Reformulace moderátor využívá také k vnášení určité míry konfliktu do rozhovoru. U hosta-nepolitika však vnášení kontroverze do pořadu objeveno nebylo a reformulace jsou tak ve většině případů použity skutečně ke shrnutí toho, co host řekl. (5) Na zaujímání neutralistické pozice pracuje Moravec velmi důsledně, a to ve všech analyzovaných dílech pořadu. Při prezentování faktů důkladně odkazuje na třetí strany a vyhýbá se hodnocením hostových odpovědí, které by značilo příklon k jedné straně.

Výsledky kvantitativní analýzy velkou měrou přispěly k zodpovězení otázek vztahujících se k analýze kvantitativní, neboť tato analýza přinesla na Moravcovy odpovědi pohled z mnoha různých úhlů.

Z výsledků této analýzy je patrný vysoký podíl zastoupení otázek uzavřených, konkrétně pak v podobě zjišťovacích otázek. Jejich obsah a použití se však značně různí podle hosta daného pořadu. U hostů-politiků snaží k přiměnění dotazovaného jasně formulovat odpověď, zatímco u hosta-nepolitka toto zjištěno nebylo, naopak i u tohoto typu otázek dává moderátor hostu velkou volnost při formulaci odpovědi.

Základním rysem, vyplývajícím z analýzy Moravcova způsobu moderace, je fakt, že moderátorova strategie vedení rozhovoru se mění podle typu hostů, se kterými rozhovor vede. V každém případě je však u Moravce patrné časté využívání otázek zjišťovacích a výzvových dotazů, mění se však způsob jejich použití v daném dialogu.

Seznam použité literatury

- BOZDĚCHOVÁ, Ivana. K jazykové úrovni současných televizních debat. In ČMEJRKOVÁ, Světa, et al. *Jazyk, média, politika*. 1. Praha : Academia, 2003. s. 258. ISBN 80-200-1034-3.
- BROWN, Keith, et al. *Encyclopedia of Language and Linguistics*. Second Edition. [s.l.] : Elsevier Science, 2005. 12353 s. ISBN 0080442994.
- CLAYMAN, S. E. The Dialectic of Ethnomethodology, *Semiotica* 107(1/2): s. 105-123. 1995
- CLAYMAN, S. E. Displaying neutrality in television news interview. *Social Problems*, 35 (4): 474-492. 1988
- CLAYMAN, S.E., Steven, 1992. Footing in the achievement of neutrality: the case of news interview discourse. In: Drew, P., Heritage, J. (Eds.), *Talk at Work*. Cambridge University Press, Cambridge, pp. 163–198.
- CLAYMAN, S. E. Questions in Broadcast Journalism. Why Do You Ask: The Function of Questions in Institutional Discourse, s. 256-278. Oxford: Oxford University Press 2010
- CLAYMAN, S. E. Understanding News Media: The Relevance of Interaction. *Talk and Interaction in Social Research Methods*, s. 135-154. London: Sage. 2006.
- CLAYMAN, S. E.; HERITAGE, J. C. Questioning presidents: Journalistic deference and adversarialness in the press conferences of U.S. presidents Eisenhower and Reagan. *Journal of Communication*, 2002, roč. 52, s. 749–775.
- CLAYMAN, S. E.; HERITAGE, J. C. *Talk in action : Interactions, identities, and institutions*. first published. [s.l.] : Blackwell Publishing,. 312 s. ISBN 978-1-4051-8550-9. 2010
- CLAYMAN, S. E.; HERITAGE, J. C. *The News Interview*. Cambridge: Cambridge University Press, 2004.
- CLAYMAN, S. E.; Romaniuk, T. Questioning Candidates. Mats Ekström and Marianna Patrona (eds.) *Talking Politics in the Broadcast Media: Cross-Cultural Perspectives*, str. 15-32. Amsterdam: John Benjamins. 2011
- CLAYMAN, Steven. Tribune of the people: maintaining the legitimacy of aggressive journalism. *Media, Culture, and Society*. 2002, č. 24. ISSN 1460-3675.
- ČMEJRKOVÁ, S. (1999): Televizní interview a jiné duely: Mediální dialog jako žánr veřejného projevu. *Slovo a slovesnost*, 60 (4): 247-268
- ČMEJRKOVÁ, S. (2003): Mediální rozhovor jako žánr veřejného projevu. In: S. Čmejrková, J. Hoffmannová, eds.: *Jazyk, média, politika*. Praha: Academia. Str. 80-115
- ČMEJRKOVÁ, S.; J. Hoffmannová (eds.), *Mluvená čeština: hledání funkčního rozpětí*. Praha: Academia. 2011
- DOUGLAS, M. W.; Clayman S.E. The Diversity of Ethnomethodology. *Annual Review of Sociology*, vol. 17, pp. 385-418. Palo Alto: Annual Reviews, Inc. 1991
- GREATBATCH, David. A Turn-Taking System for British News Interviews. *Language in Society* 17(3): 401-430. 1988
- GREPL, M; Karlík, P. *Skladba češtiny*. Votobia. 1998

HAVE, P. ten. *Doing conversation analysis: A practical guide*. London, Thousand Oaks, New Delhi: Sage. 1999

HAVLÍK, M. Otázky Václava Moravce. In: Jaklová, A. (ed.), *Člověk - jazyk - text*. České Budějovice: Jihočeská univerzita v Českých Budějovicích, s. 195–199. 2008a

HAVLÍK, M. Poznámky k práci moderátorů televizních politických debat a rozhlasových interview. *Jazykovědné aktuality*, XLV (1-2): 4–32. 2008b

HAVLÍK, M. *Sekvenční a prozodické aspekty rozhovoru*. Praha. 273 s. 2012

HAVLÍK, M.: "Slušný" Bursík a "neslušný" Železný v Otázkách Václava Moravce. *Biograf* (43-44): 85 odst. Dostupné na adrese <http://www.biograf.org/clanky/clanek.php?clanek=v4302>. 2007

HERITAGE, John, 1985. Analyzing news interviews: aspects of the production of talk for an overhearing audience. In: Dijk, T.A. (Ed.), *Handbook of Discourse Analysis*, Vol. 3. Academic Press, New York, pp. 95–119.

HERITAGE, John, 1984. *Garfinkel and Ethnomethodology*. Polity Press, Cambridge.

HERITAGE, J. (1998) Conversation Analysis and Institutional Talk: Analyzing Distinctive Turn-Taking Systems' in S.Cmejrková, J.Hoffmannová, O.Müllerová and J.Svetlá (eds.) *Dialoganalyse VI* (Volume 2) (Proceedings of the 6th International Congress of IADA - International Association for Dialog Analysis), Tübingen: Niemeyer: 3-17.

HERITAGE, John. The limits of questioning : negative interrogatives and hostile question content. *Journal of Pragmatics*. 34, s. 1427-1446. ISSN 0378-2166. 2002b

HERITAGE, John, Greatbatch, David, 1989. On the institutional character of institutional talk: the case of news interviews. In: Forstorp, P. A. (Ed.), *Discourse in Professional and Everyday Culture*. Linköping, Department of Communication Studies, University of Linköping, Sweden, pp. 47–98 [Reprinted in D. Boden, Zimmerman, D.H. (Eds.), *Talk and Social Structure*. Berkeley, University of California Press, 93–137].

HERITAGE, J. (1987) 'Ethnomethodology', in Anthony Giddens and Jonathan Turner (eds) *Social Theory Today*, Cambridge, Polity Press: 224-272

HERITAGE, J. / GREATBATCH, D. (1991): On the institutional character of institutional talk: The case of news interview interaction. In: D. Boden, D. H.Zimmerman, eds.: *Talk and social structure*. Berkeley: University of California Press. Str. 93-137

HERITAGE, J. / ROTH, A. (1995): Grammar and institution: Questions and questioning in the broadcast news interview. *Research on Language and Social Interaction*, 28 (1): 1-60

HIRSCHOVÁ, Milada. Pragmatika v češtině. Olomouc, Univerzita Palackého v Olomouci 2006. 243 s.

HOFFMANNOVÁ, Jana; MÜLLEROVÁ, Olga. *Kapitoly o dialogu*. 1. vyd. Prah : Pansofia. 94 s. ISBN 80-85804-29-8. 1994

HUTCHBY, Ian; WOFFITT, Robin. *Conversation Analysis*. 2. vydání. Cambridge : Polity press. 260 s. ISBN 978-07456-3865-2. 2008.

KARLÍK, P. – Nekula, M. – Rusínová, Z. (Eds.): *Příruční mluvnice češtiny*. Praha: Nakladatelství Lidové noviny 1995.

LEVINSON, Stephen C. *Pragmatics*. First. New York: Cambridge University Press., 420 s. ISBN 05-212-9414-2. 1985

MÜLLEROVÁ, O. Otázka a odpověď v dialogu. Slovo a slovesnost, 1982, roč. 43, s. 200-212.

NEKVAPIL. Etnometodologická konverzační analýza v systému encyklopedických hesel . - Češtinář 10, 1999–2000, č. 3, s. 80-87.

PETRUSEK, M., Vodáková, A., Maříková, Hana. 1996. Velký sociologický slovník. Praha: Karolinum. ISBN: 80-7184-311-3

POMERANTZ, Anita. Agreeing and disagreeing with assessments: some features of preferred/dispreferred turn-shapes. In ATKINSON, John Maxwell; HERITAGE, John. *Structures of Social Action : studies in conversation analysis*. Cambridge : Cambridge University Press. 446 s. ISBN 0521248159. 1984

SACKS, Harvey. On the preferences for agreement and kontiguity in sequences in conversation. In BUTTON, Graham; LEE, John R. E. *Talk and social organisation*. Clevedon : Multilingual Matters. 335 s. ISBN 0-905028-75-9. 1987

SCHEGLOFF, Emanuel A. *Sequence organization in interaction: a primer in conversation analysis*. New York: Cambridge University Press, v.<1>. ISBN 05215327951. 2007

SCHEGLOFF, Emanuel. On an actual virtual servo-mechanism for guessing bad news : a single case conjecture. *Social Problems*, 32, s. 453. 1988

ŠIMŮNKOVÁ, Zuzana. *Povolání: moderátor: Analýza komunikačních strategií moderátora veřejnoprávního rozhlasu*. Brno,. 93 s. Magisterská diplomová práce. Fakulta sociálních studií Masarykovy univerzity. 2002

THOMPSON, John B. *Média a modernita : Sociální teorie médií*. 1. vydání. Praha : Karolinum. 220 s. ISBN 80-246-0652-6. 2004

TOLSON, Adrew. *Media talk : Spoken Discourse on TV and Radio*. Edinburgh : Edinburgh University Press Ltd. 200 s. ISBN 0-7486-1825-2. 2006

TROJANOVÁ, P. Funkce otázek ve výstavbě televizních debat. Praha: FF UK, 2000 (diplomová práce)

Seznam příloh

Příloha č. 1 Seznam transkriptů analyzovaných dílů pořadů Otázky Václava Moravce

Příloha č. 2 Přepis výpovědí Václava Moravce v analyzovaných dílech pořadu Otázky Václava Moravce